การจัดการ ทรัพย์สิน ของ ผู้สูงอายุไทย

รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ถิรพัฒน์
คณะบริหารธุรกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

มส.ผส.
วช. NRCT

การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุไทย

รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ถิรพัฒน์
คณะบริหารธุรกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

โดยการสนับสนุนของ
มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.)
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.)

ภายใต้โครงการ
“พัฒนาคุณภาพแผนการวิจัยสังคมสูงวัยที่ยั่งยืนภายใต้วิถีชีวิตใหม่
เพื่อสังเคราะห์และเชื่อมโยงการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์”

การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุไทย

รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ถิรพัฒน์

ผู้เรียบเรียง อภิญญา ตันทวีวงศ์

ภาพปกและภาพประกอบ ทิววัฒน์ ภัทรกุลวณิชย์

รูปเล่ม วัฒนสินธุ์ สุวรัตนานนท์

พิสูจน์อักษร สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์

สนับสนุนการจัดทำโดย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.)
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.)

เผยแพร่เมื่อ กรกฎาคม 2565

คำนำ

ประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์สังคมสูงวัยเช่นเดียวกับหลาย ๆ ประเทศ โดยปี พ.ศ. 2565 ไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ และอีกประมาณ 10 ปี น่าจะเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (super aged society) โดยมีสัดส่วนประชากรวัย 60 ปีขึ้นไป สูงกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด จัดว่าเป็นประเทศที่มีอัตราการเพิ่มของผู้สูงอายุที่รวดเร็วที่สุดในกลุ่มประเทศ ASEAN รองจากประเทศสิงคโปร์ และมีอัตราใกล้เคียงกับประเทศเกาหลีใต้ แต่รายได้ประชากรของไทยยังต่ำกว่าประเทศเหล่านี้มาก นอกจากนั้น ไทยยังมีระบบบำนาญที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ หากไม่มีการแก้ไขอาจขาดความยั่งยืนได้ (Global Pension Index 2021) การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุยังส่งผลต่อการชะลอตัวของการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้เกิดข้อจำกัดของสถานะทางด้านการคลังของภาครัฐ ตลอดจนความไม่คล่องตัวของภาครัฐในการดำเนินการ ข้อจำกัดเหล่านี้จะส่งผลต่อการรับมือกับสังคมผู้สูงวัย ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงไม่สามารถคาดหวังสวัสดิการหรือความช่วยเหลือจากภาครัฐได้เพียงฝ่ายเดียว การบริหารจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุจึงเป็นทางออกหนึ่งที่สำคัญในการช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีพได้ตามอัตภาพได้ในวัยเกษียณอายุ

การศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพย์สินสำหรับผู้สูงอายุไทยในหนังสือเล่มนี้ ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย

และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) โดยที่ผลการศึกษาทางด้านวิชาการและรายละเอียดต่าง ๆ ของการวิจัย ได้รวบรวมไว้ในหนังสือ “การศึกษาการบริหารทรัพย์สินของผู้สูงอายุไทย”

ท้ายที่สุด หนังสือเล่มนี้เป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ที่ช่วยให้เรามีความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นเรื่องที่ซับซ้อน และหวังว่าจะได้มีการศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจังและต่อเนื่องในอนาคตต่อไป ข้าพเจ้าขอขอบคุณมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ ภายใต้โครงการ “พัฒนาคุณภาพแผนการวิจัยสังคมสูงวัยที่ยั่งยืนภายใต้วิถีชีวิตใหม่ เพื่อสังเคราะห์และเชื่อมโยงการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์” ที่ให้การสนับสนุนการจัดทำหนังสือเล่มนี้

รศ.ดร.สันติ ถิรพัฒน์
คณะบริหารธุรกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

สารบัญ

บทนำ 6

บทที่ 1 9

"การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ" ความหมายและความสำคัญ

บทที่ 2 19

ความก้าวหน้าและความท้าทาย

บทที่ 3 31

สถานการณ์ "การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ" ในประเทศไทย

บทที่ 4 63

การแปลงทรัพย์สินเพื่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ (Reverse Mortgage)

บทที่ 5 95

บทสรุปและข้อเสนอเพื่อการพัฒนาเชิงนโยบาย

ภาคผนวก 113

1. บทบาทและนโยบายของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของผู้สูงอายุไทย 115
2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับ Reverse Mortgage จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ใช้บริการสินเชื่อประเภทนี้ 129

บรรณานุกรม 142

อ้างอิงท้ายเรื่อง 151

บทนำ

การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเรื่องสุขภาวะ การรักษาพยาบาล และการถูกละเมิดสิทธิและความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตาม การศึกษาทางด้านการจัดการทรัพย์สินและการถูกเอาเปรียบทางการเงินของผู้สูงอายุยังมีค่อนข้างจำกัด สาเหตุอาจเป็นเพราะการจัดการทรัพย์สินเป็นเรื่องที่อ่อนไหว และการถูกเอาเปรียบทางการเงินนั้นไม่ได้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเหมือนกับการละเมิดทางด้านกายภาพ

หนังสือเล่มนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ปัญหาในการจัดการทรัพย์สิน ความต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สิน ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความต้องการดังกล่าว ตลอดจนความต้องการทางเลือกในการจัดการทรัพย์สิน รวมทั้งการใช้สินเชื่อจำนองย้อนกลับ (reverse mortgage) เพื่อการดำรงชีพ หากมีความจำเป็น

ความเข้าใจพฤติกรรมการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจทางด้านนโยบายผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการวางแผนและขับเคลื่อนนโยบายผู้สูงอายุ เพื่อเตรียมการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุ นอกจากนั้น จะเป็นประโยชน์ต่อสถาบันการเงิน

เฉพาะกิจของรัฐที่ให้บริการทางการเงินแก่ผู้สูงอายุ รวมถึงธนาคารพาณิชย์ทั่วไป หากจะมีการให้สินเชื่อ reverse mortgage หรือบริการทางการเงินแก่ผู้สูงอายุซึ่งจะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในอนาคต

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาที่นำเสนอในเอกสารนี้จะเป็นข้อมูลสนับสนุนต่อการขับเคลื่อนนโยบายทางด้านผู้สูงอายุในมิติต่าง ๆ ให้ครบถ้วนในการเตรียมการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุต่อไป

รอ QR CODE ตัวใหม่

ผู้สนใจรายละเอียด
ข้อมูลการทบทวนวรรณกรรมและผลสำรวจ
เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ
ที่นำเสนอในเอกสารฉบับนี้
ดูได้จากเอกสารฉบับสมบูรณ์ตาม QR code นี้

1.

“การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ”

ความหมายและความสำคัญ

ความเป็นอยู่ที่ดี (well-being) ของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับภาวะสุขภาพ การมีสวัสดิการสังคม และสภาวะทางเศรษฐกิจ

ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมสูงอายุ และกำลังจะก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (super-aged society) ในอีกประมาณ 10 ปีข้างหน้า เมื่อสัดส่วนประชากรวัย 60 ปีขึ้นไปมากกว่า 28% ของประชากรทั้งหมด

แม้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีอัตราการสูงอายุที่รวดเร็วมากที่สุดประเทศหนึ่งของโลก แต่ประชากรยังมีรายได้ต่ำ โครงสร้างพื้นฐานสวัสดิการผู้สูงอายุที่ยังไม่ครอบคลุมทั่วถึงเพียงพอ ประกอบกับการระบาดของ COVID-19 ได้ส่งผลให้ภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง ผู้สูงอายุที่ยังทำงานหาเลี้ยงชีพอยู่ตกงาน และมักเป็นการตกงานที่ถาวร ภาวะดอกเบี้ยต่ำ

สถานการณ์เหล่านี้อาจส่งผลให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ของประเทศมีรายได้ไม่เพียงพอในการดำรงชีพในวัยเกษียณอายุ การรับมือกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นทางด้านเศรษฐกิจและสังคมจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุจึงเป็นเรื่องที่ท้าทาย

การจัดการทรัพย์สินที่เหมาะสมของผู้สูงอายุจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ดี และยังส่งผลทางอ้อมต่อความเพียงพอของการออมในการดำรงชีพ

รวมทั้งเป็นพื้นฐานสำคัญของความเป็นอยู่ที่ดีไปจนตลอดชีวิต ดังภาพ 1.1

ภาพ 1.1 ความเป็นอยู่ที่ดี (well-being) กับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ

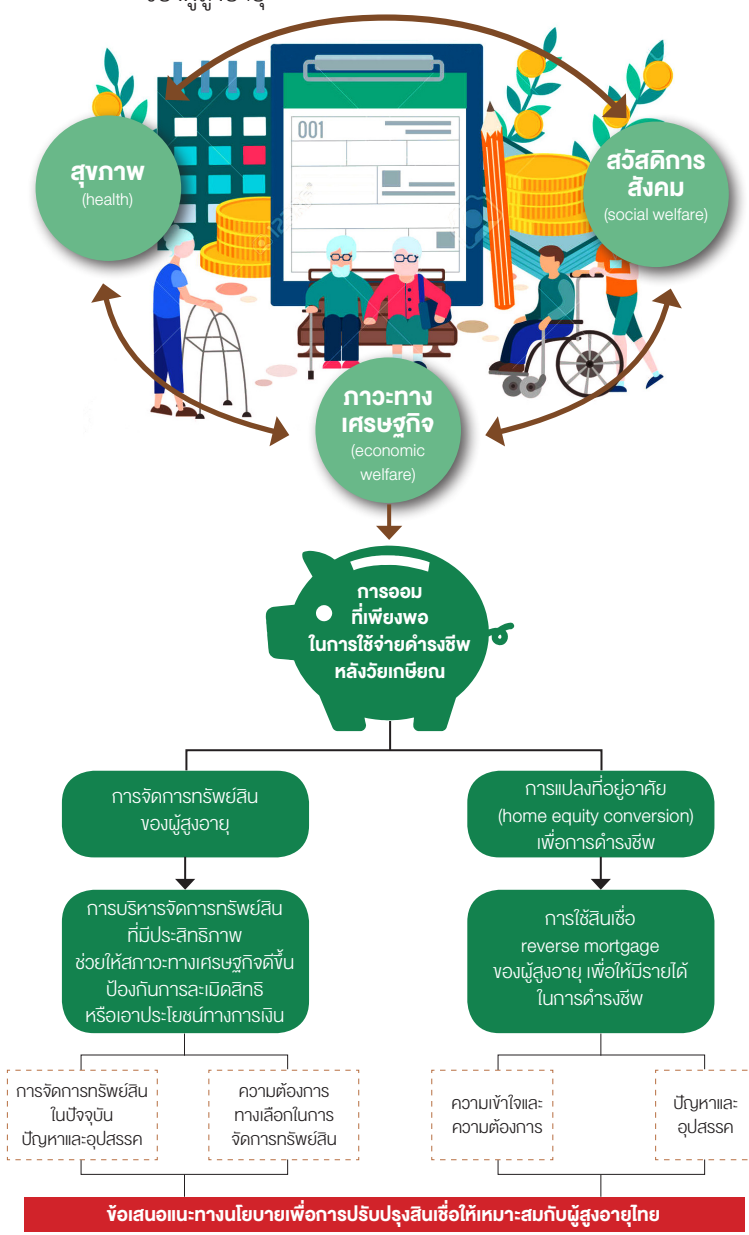

การจัดการทรัพย์สิน คืออะไร

การจัดการทรัพย์สิน ไม่มีความหมายที่ตายตัว เนื่องจากมีการใช้ในหลายลักษณะ เช่น ในเรื่องของการลงทุนอาจหมายถึงการจัดสรรการลงทุนในแต่ละประเภทของสินทรัพย์ การกระจายความเสี่ยง การวัดผลตอบแทน การปรับน้ำหนักของสินทรัพย์ที่ลงทุนและการป้องกันความเสี่ยงเมื่อปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป หรืออาจหมายถึงการดำเนินการทางด้านกฎหมายหากถูกละเมิดหรือเอาเปรียบต่าง ๆ เป็นต้น

เนื่องจากหนังสือเล่มนี้ให้ความสนใจเรื่องของการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ผู้เขียนจึงแบ่งการจัดการทรัพย์สินออกเป็น 3 กระบวนการหลัก คือ[1]

ช่วงที่หนึ่ง การสะสมทรัพย์สินหรือการออม (saving) เพื่อการใช้จ่ายในยามเกษียณ การออมอาจจะอยู่ในรูปของสินทรัพย์ทางการเงิน เช่น เงินฝาก หุ้นสามัญ หรือสินทรัพย์อื่น เช่น บ้าน ที่ดิน ฯลฯ

ช่วงที่สอง การใช้ทรัพย์สิน (spend-down or asset utilization) ในช่วงวัยเกษียณ อาจรวมถึงการเก็บรักษาทรัพย์สินไม่ให้สูญหายที่อาจเกิดขึ้นจากความเสื่อมถอยทางด้านร่างกายและความสามารถของกระบวนการคิด (cognitive ability)

ช่วงที่สาม การยกทรัพย์สินให้ (gift-giving) ซึ่งอาจรวมถึงการทำบุญ การส่งต่อทรัพย์สิน และการให้มรดกแก่ลูกหลาน (bequeathing)

นิยามการจัดการทรัพย์สินเช่นนี้สอดคล้องกับ**ทฤษฎีวงจรชีวิต (life-cycle theory)** ซึ่งทางเศรษฐศาสตร์ทำให้สามารถอนุมานพฤติกรรมการใช้จ่ายและปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการสินทรัพย์ของผู้สูงอายุได้

อย่างเช่น ในบั้นปลายของชีวิตผู้สูงอายุควรมีการใช้ทรัพย์สินที่ตนได้สะสมไว้ และมีการวางแผนในการให้มรดกแก่ลูกหลาน นอกจากนั้นจากแรงจูงใจด้านการระมัดระวัง (precautionary motive) ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีการออมที่สูง หากมีความไม่แน่นอนเกี่ยวกับอายุขัย (life expectancy) ของตน หรือมีความกังวลเกี่ยวกับค่ารักษาพยาบาลรวมทั้งรายจ่ายที่คาดไม่ถึงในอนาคต

สำหรับผู้สูงอายุซึ่งมีรายได้สูงที่เป็นห่วงลูกหลาน จะมีการวางแผนเกี่ยวกับการจัดการมรดก หรือผู้ที่มีทรัพย์สินมากอาจมีการบริจาคที่สูงเพื่อประโยชน์ทางด้านภาษี เป็นต้น

ความสำคัญของการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ

การเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและได้รับความสนใจจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากในปัจจุบันสัดส่วนการครองสินทรัพย์ส่วนใหญ่ในระบบเศรษฐกิจเป็นผู้สูงอายุ พฤติกรรมทางการเงินของผู้สูงอายุมีความแตกต่างจากการลงทุนทั่วไป การพัฒนาผลิตภัณฑ์การเงินและการให้คำปรึกษาจึงเป็นเรื่องที่ธุรกิจสถาบันการเงินให้ความสนใจ

แต่สำหรับนักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องทางด้านนโยบายสาธารณะ การจัดการทางการเงินที่ดีจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจ รวมทั้งช่วยลดความเสี่ยงในการมีอายุขัยยืนยาว (longevity risk) ที่ทำให้เงินออมหรือทรัพย์สินที่สะสมไว้ไม่เพียงพอสำหรับการดำรงชีพในวัยเกษียณอายุ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ดีทั้งด้านสุขภาพและสถานะทางสังคมในวัยเกษียณ

จากการทบทวนการศึกษาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ[2] พบว่า การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุแบ่งออกได้เป็น 3 เรื่องหลัก ดังนี้

1. การจัดการทางด้านสวัสดิการ (welfare) เป็นเรื่องการแก้ปัญหาที่ผู้สูงอายุประสบทางด้านการเงิน การจัดการเพื่อให้มีความมั่นคงทางสังคม และการจัดการเพื่อไม่ให้ครอบครัวล้มละลาย

2. การวางแผนเพื่อการเกษียณอายุ (retirement planning) เป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมในการออม ลักษณะเฉพาะของการออม ตลอดจนทัศนะความเชื่อและทักษะของผู้สูงอายุที่มีผลต่อการออม

3. การลงทุน (investment) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเลือกประเภทของผลิตภัณฑ์ทางการเงิน ระยะเวลาในการลงทุน การจัดสรรการลงทุน และกลยุทธ์ทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ทางการเงิน

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุ (ที่ร่ำรวย) ยังอาจมีการจัดการทางด้านการสืบทอดความมั่งคั่งและมรดก (legacy management) ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การครอบครองสมบัติหรือสินทรัพย์พิเศษบางอย่างการทำบุญและการกุศล จนถึงการถ่ายทอดทรัพย์สินระหว่างรุ่น (intergenerational transfers)

ทั้งนี้ มีการตั้งข้อสังเกตด้วยว่า การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน เนื่องจากการจัดการทรัพย์สินไม่ได้มีเฉพาะทรัพย์สินทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่ครอบคลุมถึงทรัพย์สินที่ไม่สามารถจับต้องได้ (intangible assets) นอกจากนั้น การที่คนเรามีอายุยืนยาวขึ้นส่งผลให้การจัดการทรัพย์สินเพื่อการดำรงชีวิตในวัยเกษียณ มีลักษณะเป็นการจัดการที่ขึ้นอยู่กับช่วงอายุ (multistage life) อีกด้วย

การวางแผนเพื่อการเกษียณอายุ

ในโลกปัจจุบัน การวางแผนเพื่อการเกษียณอายุถือว่าเป็นการจัดการที่สำคัญ ส่วนใหญ่เป็นเป้าหมายหลักในการจัดการทรัพย์สินสำหรับผู้สูงอายุ

นับวัน เรื่องของการวางแผนเพื่อการเกษียณจะยิ่งเพิ่มขึ้น มีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากความก้าวหน้าทางด้านการแพทย์ทำให้ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงของการมีอายุขัยยืนยาว (longevity risk) เพิ่มขึ้น

การวางแผนเพื่อการเกษียณอายุ มีผู้เสนอไว้หลายแนวทางด้วยกัน

แนวทางแรก เป็นการแบ่งช่วงตามช่วงชีวิตของมนุษย์เป็น **การออม การใช้** และ**การถ่ายโอนทรัพย์สิน** โดยมองว่า การออมจะเริ่มจากการทำงาน การใช้จะเริ่มจากช่วงต้นของการเกษียณ และการให้มรดกจะเริ่มขึ้นช่วงหลังการเกษียณ[3]

ดังเช่นภาพ 1.2 ซึ่งแสดงเส้นทางสำหรับการวางแผนเพื่อการเกษียณอายุตามแนวทางแรก

ภาพ 1.2 ช่วงชีวิตของมนุษย์กับการวางแผนเพื่อการเกษียณ

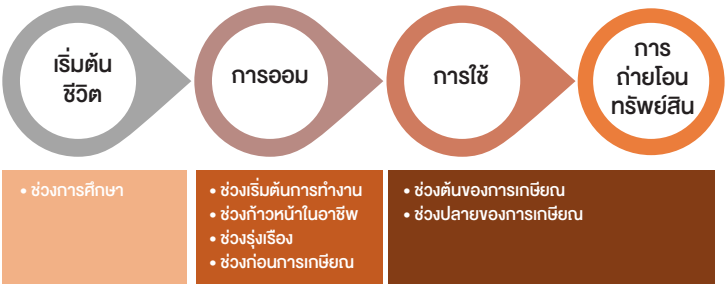

นอกจากนี้ยังมีแนวทางอื่น ๆ ที่มาจากมุมมองที่แตกต่างกันออกไป เช่น แนวคิดว่า หากคนเรามีอายุยืนยาวขึ้นมาก การแบ่งช่วงชีวิตแบบเดิม ๆ อาจต้องเปลี่ยนแปลงไป ผู้ที่อยู่ในวัยเกษียณอาจยังคงทำงานนานขึ้น แต่ลักษณะงานจะมีการเปลี่ยนไปในหลายช่วง ผู้สูงอายุในวัยเกษียณเดิมที่เคยคิดว่าจะเป็นการพักผ่อน (recreation) คงมีการเปลี่ยนเป็นการสร้าง (re-creation) งานใหม่ให้ตนเอง[4] เป็นต้น

2.

ความก้าวหน้า และความท้าทาย

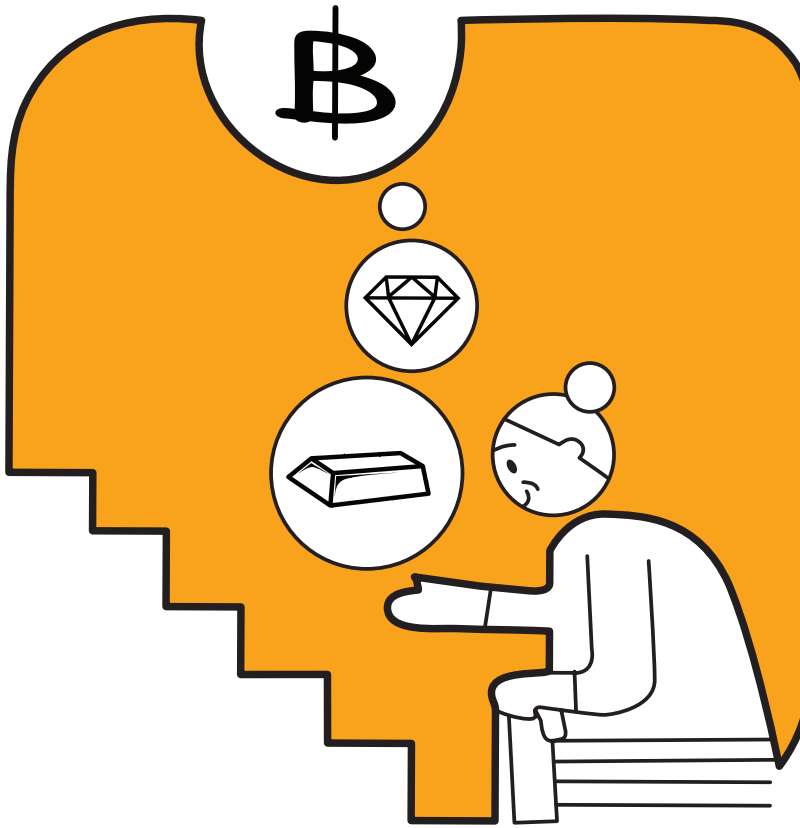

การละเมิดหรือเอาเปรียบทางการเงินเป็นปัญหาที่สำคัญและรุนแรง แต่กลับมีการศึกษาที่ค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับการละเมิดด้านอื่น การศึกษาส่วนใหญ่เน้นการละเมิดทางด้านกายภาพ เพศ และการทอดทิ้งผู้สูงอายุ[5]

การละเมิดทางการเงินเป็นเรื่องที่วินิจฉัยได้ยากกว่า เมื่อเทียบกับการละเมิดทางด้านร่างกาย และถึงแม้ว่ากลไกทางกฎหมายสามารถช่วยให้เกิดความยุติธรรมได้ แต่การละเมิดทางการเงินมีผลกระทบและสร้างบาดแผลทางด้านจิตใจต่อผู้สูงอายุเป็นเวลานาน

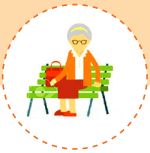

ด้วยเหตุนี้ การแสวงหาวิธีป้องกันปัญหาในเรื่องนี้จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ[6] โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคที่การทำธุรกรรมและตราสารทางการเงินมีการใช้เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์มากขึ้นดังเช่นปัจจุบัน[7]

ภัยคุกคามในยามสูงวัย

จากการรวบรวมรายงานข่าวเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิทางการเงินของผู้สูงอายุจากสื่อต่าง ๆ รวมทั้งบทความวิชาการที่ตีพิมพ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ ตลอดจนข้อมูลจากโครงการและกิจกรรมที่สำคัญในการแก้ปัญหาการละเมิดสิทธิทางการเงินของผู้สูงอายุในชุมชนต่าง ๆ พบว่า ความเสียหายจากการละเมิดดังกล่าวเกิดขึ้นทั่วโลกและมีผลกระทบที่รุนแรง

ที่สหรัฐอเมริกา พบว่า มีสัดส่วนผู้สูงอายุ 5.2% ที่ถูกละเมิดหรือเอาเปรียบด้านการเงินโดยคนในครอบครัว ในขณะที่ 4.6% ถูกละเมิดทางด้านอารมณ์ 1.6% ถูกละเมิดทางด้านกายภาพ 0.6% ถูกล่วงเกินทางเพศ และ 5.1% ถูกทอดทิ้ง[8]

แนวโน้มดังกล่าวสอดคล้องกับที่พบในประเทศไอร์แลนด์ ซึ่งพบว่า มีสัดส่วนผู้สูงอายุ 1.3% ที่ถูกละเมิดทางการเงิน สูงกว่า 1.2% ถูกละเมิดทางด้านจิตใจ 0.5% ถูกละเมิดทางด้านกายภาพ 0.05% ถูกล่วงเกินทางเพศ และ 0.3% ถูกทอดทิ้ง[9]

ในอินเดีย จีน[10] หรือแม้แต่ในประเทศไทยเราเองก็พบปรากฏการณ์ในทิศทางเดียวกัน

ในกรณีของประเทศไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) รายงานว่า ในปี 2560 พบผู้สูงอายุจำนวนมากกว่า 700 คน ถูกหลอกจากสื่อดิจิทัล[11] สถานการณ์เช่นนี้นำไปสู่การจัดกิจกรรมเชิงป้องกัน อย่างเช่น กิจกรรม “ผู้สูงวัยรู้ทันสื่อ” จัดโดยโครงการเสริมสร้างพลเมืองสูงวัยสู่อาสาเฝ้าระวังสื่อ ร่วมกับสถาบันครอบครัวเข้มแข็งจังหวัดสุรินทร์ ภายใต้การสนับสนุนจาก สสส. ที่เน้นให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการถูกหลอกหรือละเมิดจากมิจฉาชีพที่มุ่งหวังต่อทรัพย์[12] นอกจากนี้ ยังพบการรายงานข่าวที่สะท้อนถึงความรุนแรงของปัญหานี้ เช่น บทความข่าว *“ภัยร้าย ‘คนชรา’ ที่คาดไม่ถึง ถูกหลอกโอนทรัพย์หมดตัว!”*[13] เป็นต้น

ผลการศึกษาในปี 2557 เกี่ยวกับการสร้างภูมิคุ้มกันภัยทางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ[14] โดยทำการสำรวจตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 2,553 ราย จากทุกภาคของประเทศ รวม 5 จังหวัด ได้แก่

กรุงเทพมหานคร นครราชสีมา เชียงใหม่ นครศรีธรรมราช และสุพรรณบุรี พบว่า ภัยทางสังคมที่ผู้สูงอายุประสบมากที่สุด สัดส่วนถึง 15.2% คือการถูกละเมิดทางด้านจิตใจ และมีสัดส่วนผู้สูงอายุ 6.8% ที่ประสบภัยจากการถูกเอาประโยชน์ทางด้านทรัพย์สิน โดยที่ภัยทางด้านทรัพย์สินของผู้สูงอายุได้แก่ การถูกเอาประโยชน์จากทรัพย์สินเงินทอง การใช้ทรัพย์สินของผู้สูงอายุโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือมีการนำทรัพย์สินไปใช้ผิดกฎหมาย

กล่าวได้ว่า สถานการณ์ด้านการละเมิดสิทธิผู้สูงอายุด้านทรัพย์สินในประเทศไทยกำลังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศกลาง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ[15 16] ระบุว่า จำนวนของคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์สิน ลักทรัพย์ และปล้นทรัพย์ ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นจาก 55 รายในปี พ.ศ. 2544 เป็น 703 ราย ในปี พ.ศ. 2558 จากข้อมูลสถิติคดีอาญาของศูนย์

ขีดจำกัดจากภาวะ “สูงวัย”

จากการศึกษาและรวบรวมสาเหตุเบื้องหลังการถูกละเมิดทางการเงินของผู้สูงวัย พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

- **ผู้สูงอายุที่เสี่ยงต่อการเป็นเป้าหมายมักเป็นผู้ที่มีทรัพย์สินมาก และเป็นผู้ที่เปราะบาง** เช่น ผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว หรือสูญเสียความสามารถทางกระบวนการคิด (cognitive skill) เป็นต้น[17] และยังพบว่า ผู้สูงอายุที่ถูกเอาเปรียบทางด้านการเงินมักเป็นผู้ที่มีความเปราะบางทางด้านเศรษฐกิจ สาธารณสุข หรือมีฐานะด้อยในสังคม[18]
- **ผู้ที่กระทำการละเมิดมักเป็นผู้ที่ผู้สูงอายุคุ้นเคยหรือไว้ใจ** รวมถึงคนในครอบครัว เพื่อน ผู้ให้การดูแลด้านสุขภาพ และผู้ประกอบอาชีพในการให้คำปรึกษาทางด้านการจัดการทรัพย์สินที่ผู้สูงอายุเชื่อถือนั่นเอง[19]

นอกจากนี้ ผลการศึกษาในเรื่องนี้จากประเทศต่าง ๆ ยังพบปัจจัยเสี่ยงในด้านอื่น ๆ เช่น

- **สุขภาพ**

สุขภาพมีผลกระทบต่อการตัดสินใจในการจัดการทรัพย์สิน เช่น ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่ดีจะมีการให้มรดกที่ต่ำ การเปลี่ยนแปลงของสภาวะสุขภาพที่ไม่ได้คาดไว้ รวมทั้งการที่คู่สมรสเสียชีวิต ส่งผลให้ผู้สูงอายุใช้จ่ายมากขึ้น เป็นต้น

• ทักษะด้านการเงิน

การจัดการและการวางแผนเพื่อการเกษียณอายุขึ้นอยู่กับความรู้ทักษะทางด้านการเงินของผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุที่มีความรู้ทักษะทางด้านการเงินต่ำมักเป็นผู้หญิงหรือผู้ที่มีการศึกษาต่ำ[20] ที่ประเทศสิงคโปร์ ผลการศึกษาการจัดการทรัพย์สินและการเตรียมตัวเพื่อการเกษียณอายุของผู้ประกอบอาชีพอิสระยืนยันเรื่องนี้ และระบุว่า ผู้ที่มีความรู้ทักษะทางด้านการเงินสูงจะมีการกระจายการลงทุนที่ดีกว่า[21] และมีผลต่อความซับซ้อนในการจัดการทรัพย์สินและความมั่งคั่ง ผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิงมีความรู้เกี่ยวกับการกระจายความเสี่ยงในหุ้นสามัญต่ำกว่าผู้สูงอายุชาย[22] ความเชื่อถือ (trust) และความรู้ทักษะทางด้านการเงินเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจทางการลงทุน การออมเพื่อเตรียมความพร้อมในการเกษียณอายุ ตลอดจนการตัดสินใจในการทำประกันของผู้สูงอายุ[23]

การให้คำปรึกษา ด้านการจัดการทรัพย์สินแก่ผู้สูงวัย

ความต้องการคำปรึกษาทางด้านการจัดการทรัพย์สิน เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีผู้สนใจศึกษาอย่างกว้างขวาง

มีผลศึกษาระบุว่า ผู้สูงอายุที่มีทักษะความรู้ทางการเงินสูงมีความต้องการใช้บริการในการจัดการทรัพย์สินจากมืออาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้สูงอายุที่มีอายุมาก ทรัพย์สินที่ซับซ้อนและมีมูลค่าสูง นอกจากนั้นทักษะความรู้ทางการเงินยังทำให้ผู้สูงอายุสามารถเลือกใช้ที่ปรึกษาที่มีคุณภาพอีกด้วย[24]

การศึกษาในหลายประเทศได้ชี้ให้เห็นถึง **ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการคำปรึกษาทางด้านการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ** เช่น

• ความเสื่อมถอยทางกระบวนการคิด

ในประเทศออสเตรเลียพบว่า เรื่องนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน[25]

ในขณะเดียวกัน การตัดสินใจการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่ซับซ้อน เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ภายใต้กฎระเบียบของภาครัฐ ระเบียบเงื่อนไขต่าง ๆ ของผู้ให้บริการ และอิทธิพลของครอบครัว ซึ่งอาจนำมาสู่ความขัดแย้งซึ่งกันและกันได้

• ความเสื่อมถอยทางด้านร่างกายและความสามารถในการตัดสินใจ

ผลการศึกษาผู้สูงอายุในเขตปกครองพิเศษฮ่องกง พบว่าผู้สูงอายุพึ่งพาการจัดการทรัพย์สินที่ไม่เป็นทางการจากผู้จัดการทรัพย์สิน

ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในครอบครัว และการจัดการทรัพย์สินใช้วิธีการที่ไม่ซับซ้อน เช่น การใช้บัญชีร่วมเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่วิธีการที่เป็นทางการ เช่น หนังสือมอบอำนาจ (enduring power of attorneys- EPAs) มีการใช้ค่อนข้างน้อย[26]

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้ ไม่พบว่าผู้สูงอายุประสบปัญหาจากการละเมิดหรือเอาเปรียบทางการเงิน (financial abuse) สำหรับปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องการใช้บริการในการจัดการทรัพย์สินคือความเสื่อมถอยทางด้านร่างกายและความสามารถในการตัดสินใจ

และมีข้อมูลที่ชี้ถึง **ปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการให้คำปรึกษาทางด้านการจัดการทรัพย์สินแก่ผู้สูงอายุ** เช่น

- ความเชื่อถือ (trust) เป็นปัจจัยที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญจึงพึ่งพาคนในครอบครัวในการจัดการทรัพย์สิน
- ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ประสบการณ์ผู้สูงอายุที่ใช้การจัดการทรัพย์สินโดยสมาชิกในครอบครัวหรือคนใกล้ชิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการตัดสินใจ พบว่าส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพย์สิน และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนี้ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าต่อสังคม และมีความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง[27]
- บริบทของการถ่ายโอนทรัพย์สินระหว่างรุ่น (intergenerational transfers) มีความสำคัญต่อการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ[28]
- **ผู้สูงอายุส่วนมากเห็นว่าการจัดการทรัพย์สินควรเป็นส่วนหนึ่งของการดูแลผู้สูงอายุ**

ความรู้และเครื่องมือเพื่อปกป้องความเสี่ยง

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การละเมิดทางการเงินได้มีผลกระทบและสร้างบาดแผลทางด้านจิตใจต่อผู้สูงอายุเป็นเวลานาน

ดังนั้น การป้องกันจึงถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ และที่ผ่านมาได้มีการนำเสนอข้อสังเกตและเครื่องมือที่จะช่วยช่วยปกป้องความเสี่ยงจากการถูกละเมิดทางการเงินให้แก่ผู้สูงอายุ เช่น

• ปัจจัยที่บ่งชี้ถึงโอกาสในการถูกละเมิดทางการเงินของผู้สูงอายุ[29] ได้แก่

- ความผิดปกติของกิจกรรมทางการเงิน
- การเปลี่ยนแปลงผู้รับผลประโยชน์หรือตัวแทนทางการเงิน
- การถดถอยทางด้านสุขภาพ
- การละเลยในการติดตามการรักษาโรค

• การพัฒนาเครื่องมือเพื่อช่วยแก้ปัญหาการถูกละเมิดทางการเงินของผู้สูงอายุ เช่น

- การวัดที่เรียกว่า Lichtenberg Financial Decision Screening Scale (LFDSS)[30] อย่างไรก็ตาม มีข้อกังขาว่าเครื่องมือนี้อาจมีข้อจำกัด เนื่องจากตัวอย่างที่มีขนาดเล็ก ต่อมาจึงมีการทดสอบการใช้ตัววัดนี้และพบหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนประสิทธิภาพของตัววัดดังกล่าว[31]

- การวัด informant-report และศึกษาคุณสมบัติทางด้าน psychometric ของตัววัด[32]
- การทบทวนแนวคิดต่าง ๆ ในการวัดความสามารถทางการเงิน เพื่อเป็นแนวทางในการป้องกันการละเมิดทางการเงิน[33]
- เนื่องจากเรื่องการเงินเป็นเรื่องที่อ่อนไหว ทำให้ผู้สูงอายุไม่บอกความจริงหรือไม่รายงานหากถูกละเมิด จึงมีการศึกษาทางเลือกของเครื่องมือในการสำรวจการถูกละเมิดทางการเงิน และพบว่าการใช้เทคโนโลยีทางด้าน ACASI (Audio Computer-Assisted Self-Interviewing) สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการสำรวจได้[34]
- การศึกษาแนวทางและกลยุทธ์ในการป้องกันการถูกละเมิดทางการเงินของผู้สูงอายุ[35] อย่างเช่น การศึกษาแนวทางการป้องกันในครอบครัว โดยใช้กรณีศึกษาของครอบครัวที่ประสบความสำเร็จ[36]
- การศึกษาด้านกฎหมาย เช่น ผลการศึกษาที่เสนอว่า ระบบกระบวนการทางกฎหมายยังมีผลต่อการละเมิดและการแก้ปัญหาทางการเงินสำหรับผู้สูงอายุ[37] และข้อเสนอกลไกทางกฎหมายที่เรียกว่า enduring powers of attorney ในการป้องกันการละเมิดทางการเงินของผู้สูงอายุ[38] เป็นต้น

3.

สถานการณ์
การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ
ในประเทศไทย

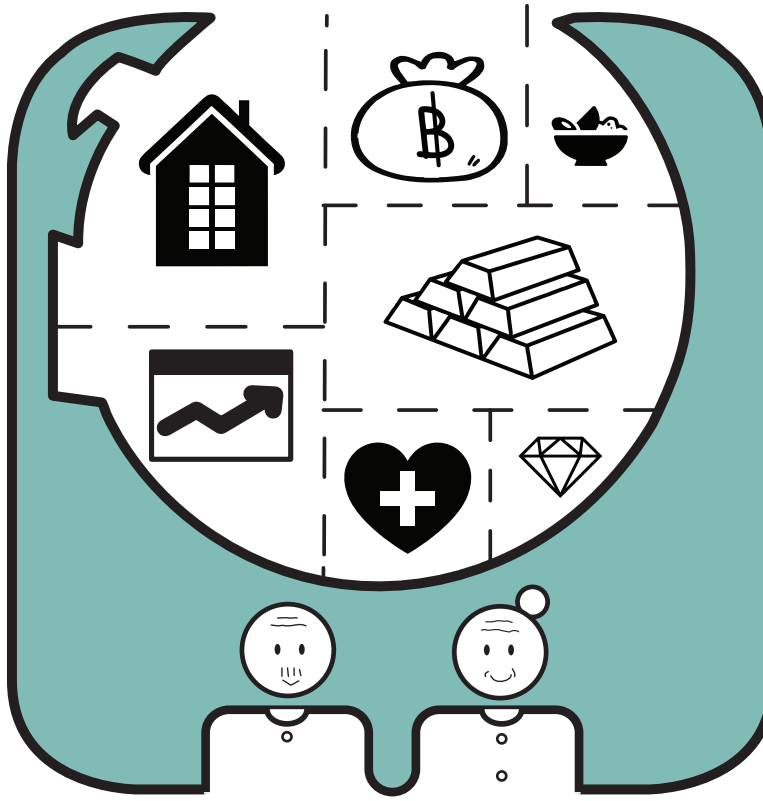

การตัดสินใจทางการเงินและการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านประชากร เช่น เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ลักษณะการอยู่อาศัย และภาวะสุขภาพ นอกจากนั้น ยังขึ้นอยู่กับทักษะความรู้ทางการเงิน ความสามารถของกระบวนการคิด ตลอดจนทัศนคติต่อสถานภาพการดำรงชีวิตและเครือข่ายสังคม

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับนโยบายผู้สูงอายุ มีกฎหมายและการคุ้มครอง ทางด้านสังคมการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต และทางด้านสาธารณสุขที่ค่อนข้างครอบคลุมครบถ้วน แต่ยังขาดการให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ซึ่งจะช่วยเสริมกับนโยบายเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุทางด้านอื่น*

ทั้งนี้ ถึงแม้ว่าไทยเป็นประเทศที่มีอัตราการเพิ่มของผู้สูงอายุที่รวดเร็วที่สุดประเทศหนึ่งในกลุ่มประเทศ ASEAN รองจากประเทศสิงคโปร์[39] แต่รายได้ของประชากรไทยยังค่อนข้างต่ำ และยังมีระบบบำนาญที่ยังขาดประสิทธิภาพ จากรายงานการจัดลำดับ Global Pension Index 2021 โดย Mercer CFA Institute ระบบบำนาญของไทยยังมีจุดอ่อนซึ่งหากยังไม่ได้รับการแก้ไข จะทำให้ระบบขาดความยั่งยืน ดังนั้น ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีรายได้ที่เพียงพอในการดำรงชีพหลังวัยเกษียณ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้สูงอายุ เพื่อรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว

---

* ดูรายละเอียดเกี่ยวกับ **บทบาทและนโยบายของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของผู้สูงอายุไทย** ได้ใน **ภาคผนวก 1**

เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุไทย ผู้เขียนและคณะจึงได้ทำการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุไทย เพื่อช่วยให้มีความเข้าใจในเรื่องนี้มากขึ้นจากการศึกษาที่มีอยู่ค่อนข้างจำกัด โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุระหว่าง 55-70 ปี จำนวน 1,091 ตัวอย่าง จาก 6 พื้นที่ของประเทศ ได้แก่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล จังหวัดราชบุรี จังหวัดพะเยา จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดตราด และจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อให้ครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน โดยเน้นกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุในชุมชนและมีรายได้ไม่สูง

ลักษณะทั่วไปและสถานภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่างโดยสรุป คือ

- ผู้สูงอายุเป็นเพศหญิง 69% มีอายุเฉลี่ย 63 ปี มีสถานภาพสมรส 67%
- ผู้สูงอายุเหล่านี้ส่วนใหญ่ 88% สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ มีระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา 67%
- ทางด้านการอยู่อาศัย ส่วนใหญ่ 70% เป็นเจ้าของบ้าน มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.89 คน และ 18% เป็นผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวหรืออยู่กับคู่สามีหรือภรรยา
- ทางด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจ 54% มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า 5,000 บาท ประมาณครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุยังมีภาระรายจ่ายเพื่อดูแลบุตรหลานหรือญาติ และเกินครึ่งหนึ่ง 53% ยังมีภาระการจ่ายคืนหนี้สินรายเดือน

- แหล่งรายได้ที่สำคัญมาจากการประกอบอาชีพอิสระ เงินช่วยเหลือจากบุตรหลานหรือญาติ และเบี้ยผู้สูงอายุ รวมทั้งสวัสดิการอื่นจากภาครัฐ (เช่น บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ เบี้ยผู้พิการ)

ข้อมูลสำคัญของกลุ่มตัวอย่างได้แสดงไว้ในตาราง 3.1 จากนั้นจะได้นำเสนอผลการสำรวจในประเด็นสำคัญไว้ท้ายตาราง*

ตาราง 3.1 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไป	
เพศชาย	31%
เพศหญิง	69%
อายุเฉลี่ย (ปี)	63
สมรส	67%
การศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา	67%
การศึกษาระดับมัธยมศึกษา	17%
การศึกษาสูงกว่าอนุปริญญา	16%

* การศึกษาครั้งนี้ไม่ได้สุ่มตัวอย่างเพื่อเป็นตัวแทนของประชากรผู้สูงอายุทั้งประเทศ ซึ่งต้องใช้งบประมาณสูง ผลการวิจัยจึงอาจมีข้อจำกัดทางด้าน external validity แต่การใช้กลุ่มตัวอย่างจากเครือข่ายชุมชนก็มีข้อดีที่ได้รับความร่วมมือในการเปิดเผยข้อมูลจากผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำให้เข้าใจการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ

ลักษณะการอยู่อาศัย	
อยู่คนเดียว	5%
ค่าเฉลี่ยสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือน (คน)	3.89
ค่าเฉลี่ยอัตราส่วนผู้มีรายได้ในครัวเรือน (คน)	0.61
เป็นเจ้าของเองทั้งบ้านและที่ดิน	70%

สถานภาพทางเศรษฐกิจ	
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	
น้อยกว่า 5,000 บาท	54%
รายได้ของท่านมาจากแหล่งใด [5 อันดับแรก]	
บุตรหลานหรือญาติ	20%
เกษตรกร/ปศุสัตว์/ประมง	24%
รับจ้างทั่วไป/ค้าขาย และอื่น ๆ	25%
เบี้ยผู้สูงอายุ/บำนาญ/สวัสดิการภาครัฐ/ประกันสังคม	27%
รับราชการหรือพนักงานเงินเดือน	3%

รายจ่ายเพื่อการดำรงชีพโดยเฉลี่ยต่อเดือน	
น้อยกว่า 5,000 บาท	46%
มีค่าใช้จ่าย-รายจ่ายเพื่อดูแลบุตรหลาน	50%
ภาระจ่ายคืนหนี้สินโดยเฉลี่ยต่อเดือน	53%

ทักษะทางการเงิน และความสามารถของกระบวนการคิด

การประเมินทักษะความรู้ทางการเงิน การประเมินทักษะความรู้ทางการเงินตาม 3 ข้อมาตรฐาน[40] ในเรื่อง การคิดดอกเบี้ยทบต้น การเปลี่ยนแปลงค่าเงินตามเวลา และความเข้าใจเรื่องเงินเฟ้อ พบว่า ผู้สูงอายุไทยมีความรู้ทางด้านการเงินระดับปานกลาง โดยมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 1.74 (จากคะแนนเต็ม 3) ทั้งนี้ เมื่อเทียบกับผู้สูงอายุของประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และสิงคโปร์ พบว่า ผู้สูงอายุไทยมีทักษะความรู้ทางการเงินด้อยกว่า[41]

สำหรับ**ความสามารถของกระบวนการคิด**ของผู้สูงอายุ[42] พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความสามารถของกระบวนการคิดค่อนข้างต่ำ กล่าวคือ ตอบคำถามถูกทุกข้อเพียง 0.82% ตอบคำถามถูก 2 ข้อ 14.57% ตอบคำถามถูก 1 ข้อ 36.66% และตอบคำถามไม่ถูกเลยถึง 47.94% เมื่อพิจารณาทักษะการเงินและความสามารถของกระบวนการคิดตามช่วงอายุ ไม่พบว่าทักษะทางด้านการเงินและความสามารถของกระบวนการคิดของผู้สูงอายุลดลงเมื่อช่วงอายุสูงขึ้น[43]

ตาราง 3.2 ผลการประเมินทักษะทางการเงินของผู้สูงอายุไทย

ทักษะทางการเงิน	มีความเข้าใจเรื่องดอกเบี้ยทบต้น	มีความเข้าใจเรื่องค่าเงินตามเวลา	มีความเข้าใจเรื่องเงินเฟ้อ
ผู้สูงอายุที่ผ่านการประเมิน	75%	50%	49%

ภาพ 3.1 คะแนนเฉลี่ยความรู้ทางการเงินและความสามารถของกระบวนการคิด (คะแนนเต็ม คือ 3)

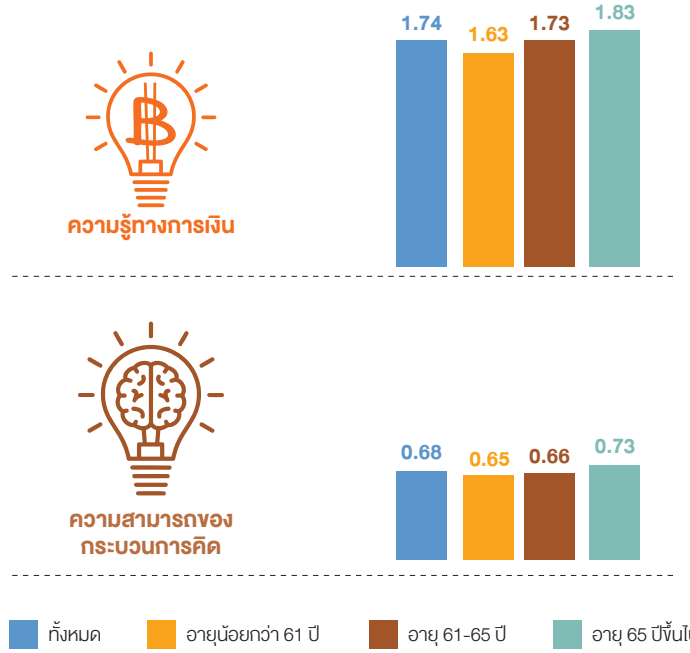

ทัศนคติด้านการดำรงชีวิต และเครือข่ายสังคม

ทัศนคติต่อสถานภาพการดำรงชีวิตและเครือข่ายสังคมอาจส่งผลต่อการตัดสินใจทางด้านการเงินของผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประมาณ 64% มีความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่และมีความสุขมาก (คะแนน 8 ขึ้นไปจากคะแนนเต็ม 10) ในขณะที่ 2-3% มีความพึงพอใจหรือความสุขน้อย (คะแนน 1-3 จากคะแนนเต็ม 10)

ทางด้านการช่วยเหลือทางสังคม หากประสบภัยพิบัติหรือมีความจำเป็น ผู้สูงอายุคาดว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน คนรู้จัก หรือองค์กรในชุมชน มีเพียง 9% ที่คาดว่าจะได้รับการช่วยเหลือทั้งหมด 17% คาดว่าจะได้รับความช่วยเหลือน้อยมาก และ 41% ไม่คาดหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือเลย

ขณะที่ เมื่อเทียบกับการได้รับความช่วยเหลือจากลูกหลานหรือญาติพี่น้อง ผู้สูงอายุ 25% คาดว่าจะได้รับการช่วยเหลือทั้งหมด มีเพียง 9% ที่คาดว่าจะได้รับความช่วยเหลือน้อยมาก และ 21% ไม่คาดหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือเลย

ข้อมูลนี้แสดงว่า ผู้สูงอายุไทยมีความใกล้ชิดและพึ่งพาครอบครัว ซึ่งอาจมีผลต่อการเลือกใช้กลไกในการจัดการทรัพย์สินได้

ปัญหาของกระบวนการจัดการทรัพย์สิน

หากแบ่งการจัดการทรัพย์สินออกเป็น 3 กระบวนการหลัก คือ *(1) การสะสมทรัพย์สิน (accumulating)* หรือการออมเพื่อการใช้จ่ายในยามเกษียณ ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของสินทรัพย์ทางการเงิน เช่น เงินฝาก หุ้นสามัญ หรือสินทรัพย์อื่น เช่น บ้าน ที่ดิน เป็นต้น *(2) การรักษาและการใช้ทรัพย์สิน (storing, maintaining, or utilizing)* ในช่วงวัยเกษียณ และ *(3) การมอบหรือส่งต่อทรัพย์สิน (transferring, donating, or bequeathing)* หรือการให้มรดกแก่ลูกหลาน พบว่า **ปัญหาสำคัญที่สุดของผู้สูงอายุไทยในกระบวนการจัดการทรัพย์สินคือการสะสมทรัพย์สินหรือการออม**

เกือบ 50% ของผู้สูงอายุระบุว่า มีการออมไม่เพียงพอสำหรับการดำรงชีพในยามเกษียณเป็นปัญหาสำคัญลำดับแรก รองลงมา 24% ของผู้สูงอายุระบุว่า การรักษาและการใช้ทรัพย์สินเป็นปัญหาสำคัญที่สุด และผู้สูงอายุประมาณ 10% ระบุว่า การมอบทรัพย์สินหรือการให้มรดกแก่ลูกหลานเป็นปัญหาสำคัญที่สุด ส่วนที่เหลือ 16% ไม่คิดว่ามีปัญหาแต่อย่างใดในการจัดการทรัพย์สิน และพบว่า ผู้สูงอายุที่มีอาชีพแตกต่างกันประสบปัญหาต่างกันด้วย

ภาพ 3.2 ปัญหาที่สำคัญในกระบวนการหลักของการจัดการทรัพย์สิน

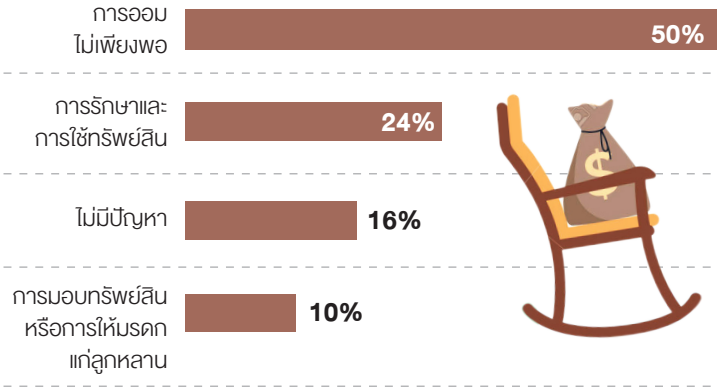

ภาพ 3.3 ปัญหาที่สำคัญในกระบวนการหลักของการจัดการทรัพย์สิน แยกตามอาชีพ

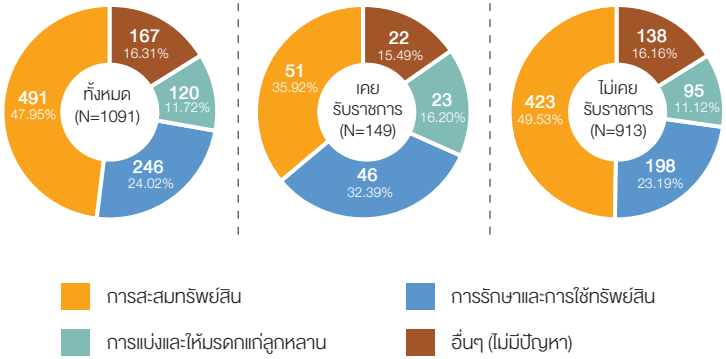

ความเพียงพอของการออม

ตามที่ผู้สูงอายุไทยระบุว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุดในกระบวนการจัดการทรัพย์สินคือการออมนั้น เมื่อศึกษาในรายละเอียดพบว่า **มีผู้สูงอายุเพียง 29.47% เท่านั้นที่มั่นใจว่าตนเองได้มีการออมเงินหรือทรัพย์สินไว้เพียงพอเพื่อการดำรงชีพ**

ขณะที่ผู้สูงอายุไทยกว่า 70% คิดว่ามีการออมที่ไม่เพียงพอหรือไม่มั่นใจว่ามีการออมที่เพียงพอในการดำรงชีพหลังวัยเกษียณ โดย 40.06% ของผู้สูงอายุคิดว่าตนเองมีเงินออมไม่เพียงพอในการดำรงชีพหลังวัยเกษียณ และ 30.48% ไม่มั่นใจว่าจะมีการออมเพียงพอ

เมื่อแยกตามช่วงอายุของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 55 - 60 ปีมีความมั่นใจว่าตนเองได้มีการออมเพียงพอเพื่อการดำรงชีพหลังเกษียณเป็นสัดส่วนที่ต่ำที่สุด คือ 23.18% แต่เมื่อช่วงอายุเพิ่มขึ้นผู้สูงอายุมีความมั่นใจว่าตนเองมีการออมเพียงพอเพิ่มขึ้น

ดังเห็นได้จากสัดส่วนผู้สูงอายุ 61 – 65 ปี มีความมั่นใจว่ามีการออมที่เพียงพอเพิ่มขึ้นเป็น 29.56% และผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไปมีความมั่นใจเป็นสัดส่วนที่สูงที่สุด คือ 34.34% สะท้อนว่า ผู้สูงอายุในช่วงที่เข้าสู่เกษียณอายุเป็นช่วงของการปรับตัว มีความไม่แน่นอนสูง และอาจต้องการความช่วยเหลือในเรื่องการจัดการทรัพย์สินมากที่สุด

นอกจากนั้น จากการสำรวจที่มาของรายได้ในการดำรงชีพหลังเกษียณ พบว่า **ผู้สูงอายุถึง 38% ยังคงพึ่งพารายได้จากลูกหลานหรือญาติเป็นลำดับแรกในการดำรงชีพหลังวัยเกษียณ** รองลงมา 14% ผู้สูงอายุพึ่งพาเงินบำนาญ และ 13% พึ่งพาเงินออมของตนเอง

และสำหรับการเก็บออมในช่วงวัยทำงานนั้น **มากกว่า 50% ของผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการออมเป็นบ้านและที่ดินเป็นลำดับแรก** มีเพียง 18% ที่ให้ความสำคัญกับการออมเป็นเงินฝาก

ข้อมูลนี้สะท้อนว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ให้ความสำคัญและได้มีการออมเป็นสินทรัพย์ถาวรเพื่อการอยู่อาศัย มากกว่าการเตรียมความพร้อมในวัยเกษียณโดยการออมเป็นเงินฝากเพื่อการใช้จ่ายในการดำรงชีพ แต่ผู้สูงอายุจะหวังพึ่งรายได้จากลูกหลานเพื่อใช้จ่ายดำรงชีพ

ดังนั้นกลไกในการจัดการทรัพย์สินที่ช่วยในการเปลี่ยนบ้านเป็นเงินในการดำรงชีพ (home equity extraction) เช่น สินเชื่อ reverse mortgage น่าจะเป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุที่ “รวยบ้านแต่จนเงิน” ในการดำรงชีวิต ดังจะได้นำเสนอรายละเอียดในบทที่ 4 ต่อไป

ปัญหาในการดูแลรักษาทรัพย์สิน

ผู้สูงอายุมีปัญหาทางด้านการดูแลรักษาและการใช้ทรัพย์สินค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับปัญหาความไม่เพียงพอของการออม

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ 80% ระบุว่าไม่มีปัญหาในการดูแลจัดการทรัพย์สิน 11% มีปัญหาบ้างแต่ไม่ได้คิดว่าเป็นเรื่องสำคัญ และมีเพียง 9% เท่านั้นที่มีปัญหาทางด้านการดูแลรักษาทรัพย์สินและเห็นว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ

สำหรับผู้ที่มีปัญหานั้น ระบุว่าปัญหาสำคัญลำดับแรกคือ การขาดความรู้ในการจัดการทรัพย์สิน (34%) รองลงมา (30%) คือปัญหาทางด้านสุขภาพ และการถูกเอาประโยชน์หรือฉ้อโกงจากบุคคลภายนอก (22%) มีเพียง 4% ของผู้สูงอายุเท่านั้นที่ระบุว่าปัญหาสำคัญคือการถูกเอาประโยชน์หรือฉ้อโกงจากลูกหลาน

ผลการสำรวจนี้แสดงว่า การอนุมานจากสื่อสิ่งพิมพ์ที่ว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักถูกเอาเปรียบหรือฉ้อโกงจากลูกหลานนั้นอาจไม่ถูกต้องมากนัก

การจัดการทรัพย์สินประเภทต่าง ๆ

ทรัพย์สินแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน และอาจส่งผลให้มีการจัดการที่แตกต่างกัน

ในการสำรวจครั้งนี้ได้แบ่งทรัพย์สินออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ***(1) ทรัพย์สินที่มีสภาพคล่องเคลื่อนย้ายได้สะดวกเก็บไว้ที่บ้าน*** เช่น เงินสด ทองคำ พระเครื่อง เครื่องประดับมีค่า ***(2) เงินฝากกับธนาคาร สถาบันการเงิน สหกรณ์ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ หรือองค์กรรับฝากเงินอื่น ๆ (3) การลงทุนในสินทรัพย์ทางการเงินที่มีความเสี่ยง*** เช่น กองทุนรวม และหุ้นสามัญ ***(4) ที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์ที่ไม่ได้ใช้อยู่อาศัย*** และ ***(5) อสังหาริมทรัพย์ที่ใช้อยู่อาศัย***

ทรัพย์สินที่ผู้สูงอายุถือครองและให้ความสำคัญมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ อสังหาริมทรัพย์ที่ใช้อยู่อาศัย ทรัพย์สินที่มีสภาพคล่อง และเงินฝากกับธนาคารและสถาบันการเงินอื่น ๆ ผู้สูงอายุมีอสังหาริมทรัพย์ที่ใช้อยู่อาศัยคิดเป็นสัดส่วน 61.17% ทรัพย์สินที่มีสภาพคล่องคิดเป็นสัดส่วน 47.60% และเงินฝากกับธนาคารและสถาบันการเงินอื่น ๆ คิดเป็นสัดส่วน 44.65% ตามลำดับ

นอกจากนั้น ยังพบว่า ผู้สูงอายุมีการถือครองหรือลงทุนในทรัพย์สินทางการเงินที่มีความเสี่ยง มีสัดส่วนที่น้อยเพียง 13.74% เท่านั้น

ผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สินในรูปของเงินฝากและการลงทุนทรัพย์สินทางการเงินที่มีความเสี่ยงส่วนมากคิดว่า มีความต้องการใช้ทรัพย์สินส่วนนี้บางส่วนเพื่อใช้จ่ายยามเกษียณอายุ

ในขณะที่ส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุที่ถือครองอสังหาริมทรัพย์ไม่ได้มีแผนที่จะใช้จ่ายยามเกษียณอายุจากทรัพย์สินส่วนนี้ เพราะว่าต้องการส่งมอบส่วนนี้ให้แก่ทายาทต่อไป

ภาพ 3.4 การจัดการทรัพย์สินประเภทต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ

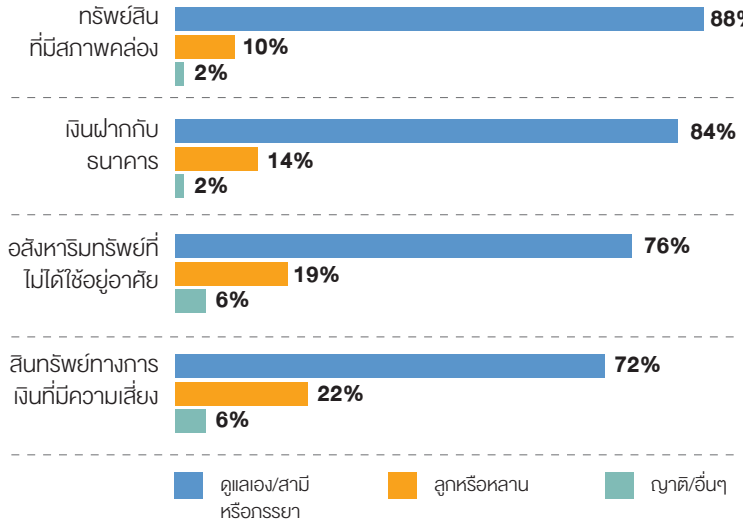

รายละเอียดของการถือครองและการจัดการทรัพย์สินแต่ละประเภทมีดังต่อไปนี้

ทรัพย์สินที่มีสภาพคล่องเคลื่อนย้ายได้สะดวกเก็บไว้ที่บ้าน

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ 52.40% มีการเก็บทรัพย์สินประเภทนี้ซึ่งมีมูลค่าน้อยกว่า 10,000 บาทไว้ที่บ้าน 32.02% มีการเก็บทรัพย์สินประเภทนี้ไว้ที่บ้านในช่วง 10,001 - 100,000 บาท และ 15.58% มีการเก็บทรัพย์สินไว้ที่บ้านมีมูลค่ามากกว่า 100,000 บาท ในการดูแลหรือการจัดการ

ทรัพย์สินประเภทนี้ ส่วนมาก 74.09% ของผู้สูงอายุมีการดูแลทรัพย์สินด้วยตนเอง รองลงมา 14.20% มีการดูแลโดยสามีหรือภรรยา และให้ลูกหลานเป็นผู้ดูแล 9.98%

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ 76.06% ไม่เคยประสบปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินประเภทนี้ ขณะที่ผู้สูงอายุที่เคยประสบปัญหาทรัพย์สินสูญหายและการถูกยักยอกผลประโยชน์มีสัดส่วนน้อย เพียง 9.27% และ 7.53% ตามลำดับ สำหรับเรื่องความกังวลใจในการดูแลทรัพย์สินนั้น พบว่า ส่วนใหญ่ 75.05% ของผู้สูงอายุไม่มีความกังวลในการดูแลทรัพย์สินมีเพียง 15.47% ที่มีความกังวลเรื่องการสูญหาย และอีก 4.26% มีความกังวลเรื่องการถูกยักยอกผลประโยชน์จากทรัพย์สิน

ทรัพย์สินประเภทเงินฝาก

สำหรับทรัพย์สินประเภทเงินฝาก การสำรวจพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ 55.35% มีเงินฝากน้อยกว่า 10,000 บาท 28.59% มีเงินฝากระหว่าง 10,001 – 100,000 บาท ส่วน 16.06% มีเงินฝากมากกว่า 100,000 บาท ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ถึง 68.28% มีการฝากถอนเงินด้วยตนเอง รองลงมา 15.46% ให้สามีหรือภรรยาเป็นคนฝากถอนเงิน และ 13.85% ให้ลูกหลานเป็นคนจัดการ

นอกจากนั้นยังพบว่า บัญชีเงินฝากประมาณครึ่งหนึ่ง (50.95%) สามารถถอนโดยใช้บัตร ATM หรือโอนเงินผ่านอินเตอร์เน็ตหรือโทรศัพท์มือถือได้ สำหรับบัญชีเหล่านี้ นอกจากตัวผู้สูงอายุเอง มีลูกหลาน 36.78% ทราบรหัสบัตร ATM หรือรหัสอนุญาตให้ทำธุรกรรม และมี 32.64% ที่สามีหรือภรรยาทราบรหัสดังกล่าว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ถึง 81.63% คิดว่าจะนำเงินฝากเหล่านี้มาใช้จ่ายในช่วงหลังเกษียณ และมีเพียง 18.37% ที่ไม่คิดจะนำเงินฝากมาเพื่อใช้จ่ายในช่วงเกษียณอายุ

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ 85.77% ไม่เคยประสบปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินประเภทนี้มาก่อน มีเพียง 4.95% ที่เคยประสบปัญหาไม่สามารถถอนเงินได้ในเวลาที่ต้องการ และ 3.30% เคยประสบปัญหาเงินในบัญชีสูญหาย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ 75.05% ไม่มีความกังวลในเรื่องการจัดการเกี่ยวกับบัญชีเงินฝาก 7.48% มีความกังวลเรื่องการสูญหายของเงินในบัญชี 7.07% กังวลว่าจะไม่สามารถถอนเงินได้ยามป่วย และ 4.57% มีความกังวลว่าไม่สามารถถอนเงินได้ในเวลาที่ต้องการ

ทรัพย์สินประเภทการลงทุนในตราสารทางการเงินที่มีความเสี่ยง

การจัดการทรัพย์สินประเภทการลงทุน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีมูลค่าการถือครองทรัพย์สินรวมไม่เกิน 10,000 บาท คิดเป็น 86.26% รองลงมา 7.98% มีมูลค่าถือครองทรัพย์สินรวม 10,001 – 100,000 บาท ส่วนที่เหลือ 5.76% มีมูลค่าถือครองทรัพย์สินรวมมากกว่า 100,000 บาท ในการจัดการทรัพย์สินประเภทนี้ ประมาณครึ่งหนึ่ง (49.80%) ของผู้สูงอายุมีการดูแลด้วยตนเอง ส่วนอีกครึ่งหนึ่งมีคู่สมรสหรือลูกหลานเข้ามาช่วยในการจัดการดูแล สะท้อนว่า ทรัพย์สินประเภทการลงทุนมีความซับซ้อนมากกว่าทรัพย์สินที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สินประเภทการลงทุน 64.11% คาดว่าจะนำมาใช้จ่ายในช่วงเกษียณ ส่วนร้อยละ 35.90% ไม่คิดว่าจะนำทรัพย์สินประเภทนี้มาใช้จ่ายเพื่อการเกษียณ

ผู้สูงอายุ 68.07% ไม่เคยประสบปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินประเภทนี้ 10.84% เคยประสบปัญหาทางด้านสภาพคล่อง คือไม่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินได้เมื่อต้องการ 9.64% เคยประสบปัญหาขาดทุนจากราคาที่ลดลงอย่างมาก และมีเพียง 2.41% ที่เคยถูกหลอกหรือถูกโกง สำหรับ

ความกังวลเกี่ยวกับทรัพย์สินประเภทการลงทุน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ 67.70% ไม่มีความกังวล 12.42% มีความกังวลในเรื่องการขาดทุนจากการลงทุน 10.56% กังวลเกี่ยวกับสภาพคล่อง และ 3.73% กังวลว่าจะถูกหลอกหรือถูกโกง

ทรัพย์สินประเภทที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์ที่ไม่ได้ใช้อยู่อาศัย

ส่วนใหญ่ 61.52% ระบุว่า ทรัพย์สินที่มีการถือครองมีมูลค่าไม่เกิน 100,000 บาท ส่วน 38.48% ทรัพย์สินที่มีการถือครองอยู่มีมูลค่ามากกว่า 100,000 บาท

ในด้านการจัดการทรัพย์สิน ผู้สูงอายุประมาณครึ่งหนึ่งหรือ 50.37% เป็นผู้ดูแลหรือบริหารจัดการทรัพย์สินประเภทนี้ด้วยตนเอง รองลงมาเป็นสามีหรือภรรยา 25.34% และลูกหลาน 18.78%

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ 64.50% ไม่คิดจะนำทรัพย์สินประเภทนี้มาใช้จ่ายในช่วงเกษียณ ส่วนที่เหลือ 35.5% คิดว่าจะนำทรัพย์สินมาใช้จ่ายในช่วงเกษียณ

สำหรับแนวทางในการจัดการทรัพย์สินเพื่อการใช้จ่ายในยามเกษียณ อันดับแรก 41.83% คือการให้เช่า รองลงมา 24.18% คือ การขาย และ 15.69% คิดว่าจะให้ผู้อื่นช่วยหารายได้จากทรัพย์สินและแบ่งผลประโยชน์กัน

ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุ 74.82% ไม่เคยประสบปัญหา สำหรับผู้ที่เคยประสบปัญหา 14.43% เคยประสบปัญหาสภาพคล่อง ไม่สามารถแปลงเป็นเงินได้เมื่อมีความจำเป็น มีเพียง 3.18% ที่เคยถูกยักยอกทรัพย์สินไปใช้ประโยชน์ สำหรับความกังกลในการจัดการทรัพย์สิน 71.64% ไม่มีความกังวลใด ๆ 12.22% มีความกังวลเกี่ยวกับสภาพคล่อง ส่วน 7.09%

กังวลว่ามูลค่าทรัพย์สินจะลดลง มีเพียง 1.71% ที่กังวลว่าจะถูกยักยอกใช้ประโยชน์ และมี 1.22% ที่มีความกังวลเกี่ยวกับการหารายได้จากทรัพย์สินที่มีอยู่

ทรัพย์สินประเภทอสังหาริมทรัพย์ที่ใช้อยู่อาศัย

สำหรับบ้านที่อยู่อาศัย 38.83% ระบุว่า ทรัพย์สินที่มีการถือครองอยู่มีมูลค่าไม่เกิน 100,000 บาท อีก 61.17% บ้านที่เป็นเจ้าของมีมูลค่ามากกว่า 100,000 บาท ผู้สูงอายุถึง 84.05% ไม่คิดจะขายทรัพย์สินเพื่อมาใช้จ่ายในช่วงเกษียณ แม้ว่าจะมีความจำเป็น ผู้สูงอายุ 70.18% วางแผนว่าจะยังอาศัยอยู่ที่เดิมและใช้ที่ดินเพียงบางส่วนเพื่อหารายได้ แสดงว่าผู้สูงอายุมีลักษณะ “ติดบ้าน”

ผู้สูงอายุ 78.53% ไม่เคยประสบปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินประเภทนี้ ผู้ที่เคยประสบปัญหา เป็นเรื่องของสภาพคล่อง 8.90% และถูกยักยอกทรัพย์สินไปใช้ประโยชน์ 5.10% ส่วนทางด้านความกังวล ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ 79.50% ไม่มีความกังวลในการจัดการเรื่องบ้านที่อยู่อาศัย แต่มี 7.36% มีความกังวลทางด้านสภาพคล่อง 4.60% มีความกังวลว่ามูลค่าบ้านจะลดลง มีเพียง 2.10% ที่กังวลเกี่ยวกับการถูกยักยอกใช้ประโยชน์

จะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุมากกว่า 90% มีการจัดการทรัพย์สินประเภทต่าง ๆ ด้วยตัวเองหรือลูกหลาน แสดงว่าการจัดการทรัพย์สินเป็นเรื่องภายในครอบครัว

ข้อมูลนี้สะท้อนว่า นโยบายการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุทางด้านนี้จำเป็นต้องคำนึงถึงประเด็นทางด้านความเป็นส่วนตัวและความเชื่อถือของผู้สูงอายุด้วย

กลไกที่ผู้สูงอายุใช้แก้ไขเมื่อเกิดปัญหา

ผู้สูงอายุทำอย่างไรเมื่อมีปัญหาในการจัดการทรัพย์สินหรือถูกเอาเปรียบ

ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า เมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สิน 48.70% ของผู้สูงอายุจะปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือจากคู่สมรสเป็นลำดับแรก รองลงมา 42.10% ของผู้สูงอายุจะปรึกษาลูกหลาน[44] จากนั้นจึงเป็นการปรึกษาขอความช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง

ข้อมูลนี้แสดงว่า เมื่อผู้สูงอายุมีปัญหาจะขอความช่วยเหลือจาก “คนใกล้ชิด” ก่อนเป็นหลัก สอดคล้องกับการศึกษาผู้สูงอายุในเขตปกครองฮ่องกง[45] ซึ่งอาจสะท้อนถึงวัฒนธรรมของคนเอเชีย

สำหรับความเชื่อถือทางด้านความซื่อสัตย์สุจริตของผู้ที่ผู้สูงอายุปรึกษาขอความช่วยเหลือ พบว่า 87.22% ของผู้สูงอายุมีความมั่นใจมากในความสุจริตของคู่สมรส ใกล้เคียงกับ 83.25% ของผู้สูงอายุที่มีความมั่นใจมากในความสุจริตของลูกหลาน แต่มีเพียง 70.00% ที่เชื่อมั่นมากทางด้านความซื่อสัตย์สุจริตของญาติพี่น้อง

ส่วนทางด้านความเชื่อมั่นของความรู้ของผู้ที่ตนปรึกษา พบว่า 70.70% ของผู้สูงอายุมีความเชื่อมั่นกับความรู้ของลูกหลาน ซึ่งสูงกว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุที่มั่นใจด้านความรู้ของคู่สมรสและญาติพี่น้องที่ 62.24% และ 64.04% ตามลำดับ

ภาพ 3.5 บุคคลที่ผู้สูงอายุขอความช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหา

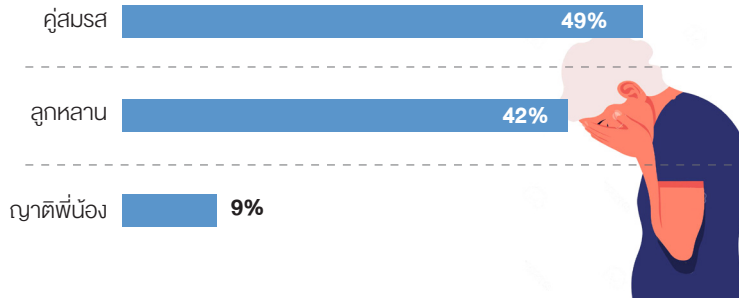

ความต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สิน

ผู้สูงอายุมีความต้องการในการได้รับความช่วยเหลือทางด้านการจัดการทรัพย์สินหรือไม่นั้น เป็นประเด็นที่มีความสำคัญทางด้านนโยบายผู้สูงอายุ

ผลการสำรวจพบว่า มีเพียง 36% ของผู้สูงอายุเท่านั้นที่มีความต้องการความช่วยเหลือทางด้านการจัดการทรัพย์สิน ส่วนอีก 64% คิดว่าไม่จำเป็น สามารถจัดการได้ จึงไม่มีความต้องการทางด้านการจัดการทรัพย์สินในเบื้องต้น

ภาพ 3.6 เปรียบเทียบลักษณะของผู้สูงอายุที่ต้องการและไม่ต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สิน

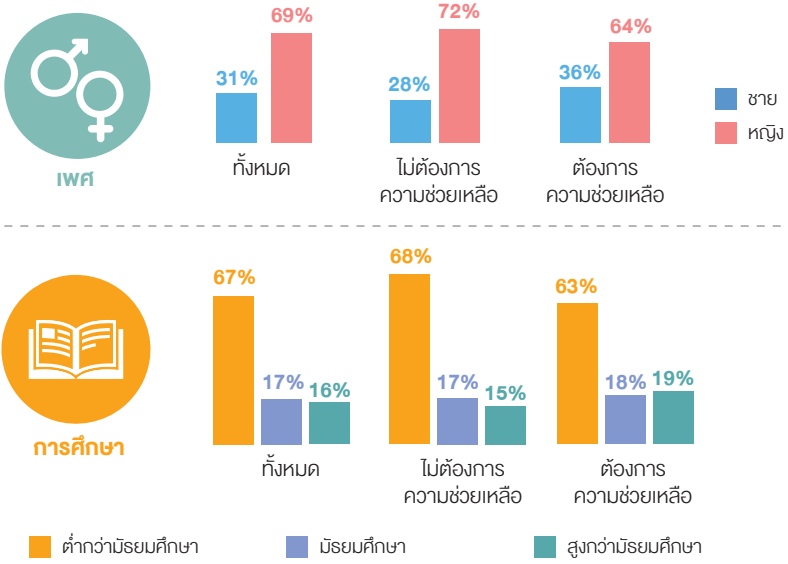

เมื่อพิจารณาเบื้องต้นของสัดส่วนผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม พบว่า ความต้องการในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุไม่แตกต่างกันทางด้านอายุ ความรู้ทางด้านการเงิน ความสามารถของกระบวนการคิด และทัศนคติการดำรงชีวิต

ผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือทางด้านการจัดการทรัพย์สินคือผู้ที่การศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา ผู้ที่มีเครือข่ายทางสังคมต่ำ ซึ่งเป็นไปตามที่คาดไว้

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิงมีแนวโน้มที่ต้องการความช่วยเหลือต่ำกว่าผู้ชาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้หญิงมีความกังวลในเรื่องของความเป็นส่วนตัวสูงกว่าผู้ชาย การจัดการทรัพย์สินเป็นเรื่องภายในครอบครัว

สำหรับผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส เป็นเจ้าของบ้านที่ตนอยู่ ผู้สูงอายุที่ยังคงมีภาระหนี้สิน หรือมีภาระเลี้ยงดูบุตรหลาน เป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มว่ามีความต้องการความช่วยเหลือทางด้านการจัดการทรัพย์สิน

ภาพ 3.7 ความต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สิน แยกตามลักษณะต่าง ๆ

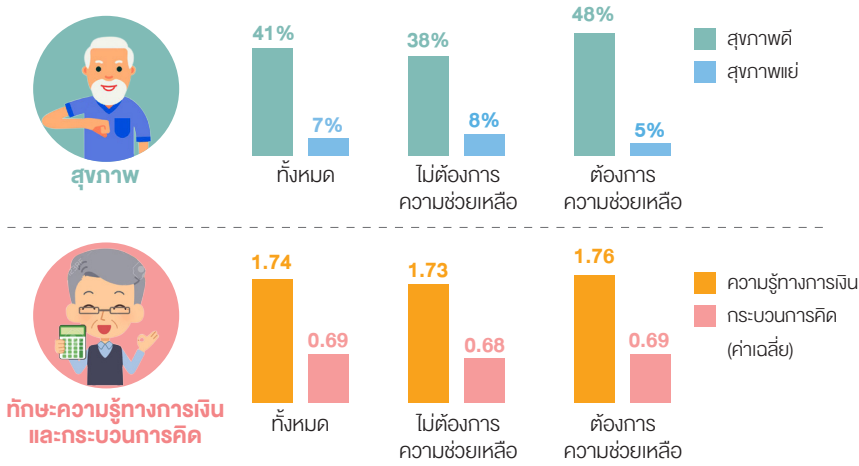

ปัจจัยที่กำหนดความต้องการความช่วยเหลือของผู้สูงอายุในการจัดการทรัพย์สิน

เพื่อให้เข้าใจเพิ่มขึ้นเกี่ยวกับปัจจัยที่กำหนดความต้องการความช่วยเหลือของผู้สูงอายุในการจัดการทรัพย์สิน ในส่วนนี้ใช้การวิเคราะห์โดยตัวแบบทางสถิติจาก logistic regression[46]

ผลจากการวิเคราะห์พบว่า **ปัจจัยที่กำหนดความต้องการในการช่วยเหลือการจัดการทรัพย์สินคือลักษณะอาชีพ ระดับของการมีทรัพย์สินและภาระหนี้สิน**

กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่เคยหรือเป็นพนักงานเอกชน และผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน นอกจากนั้น ผู้สูงอายุที่ยังมีภาระหนี้สินมีความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีความพึงพอใจในความสุขของตนเองอยู่แล้ว และผู้สูงอายุที่ไม่คาดว่าจะได้รับการช่วยเหลือเลยจากเครือข่ายทางสังคม จะไม่ต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สิน ซึ่งผลดังกล่าวเป็นไปตามที่คาดไว้

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยร่วม (interaction term) ระหว่างทักษะความรู้ทางด้านการเงินและอายุของผู้สูงอายุ มีผลต่อความต้องการในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ

กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่าค่าเฉลี่ยและมีทักษะความรู้ทางด้านการเงินดีจะมีความต้องการในการจัดการทรัพย์สินที่ลดลง

สะท้อนว่า ผู้สูงอายุที่มีทักษะทางการเงินดีได้มีการเตรียมการและจัดการทรัพย์สินไว้ค่อนข้างพร้อม และมีความมั่นใจว่าการเตรียมการนั้นเพียงพอเมื่อมีอายุมากขึ้น จึงไม่มีความจำเป็นต้องจัดการทรัพย์สิน

ถึงแม้ว่าความรู้ทางด้านการเงินน่าจะมีผลต่อความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน เนื่องจากการศึกษาที่ผ่านมามักพบว่า ทักษะความรู้ทางด้านการเงินมีผลต่อพฤติกรรมทางด้านการเงิน แต่กลับไม่พบว่าปัจจัยนี้และความสามารถของกระบวนการคิดมีผลต่อความต้องการในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ

นอกจากนั้น ไม่พบว่าปัจจัยทางด้านรายได้ ค่าใช้จ่าย ระดับการศึกษา และสุขภาพ มีผลต่อความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน แต่ปัจจัยร่วม (interaction term) ระหว่างสุขภาพและการศึกษามีผลต่อความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่ดีและมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษามีความต้องการทางด้านการจัดการทรัพย์สินที่สูงขึ้น

ข้อมูลนี้อาจสะท้อนว่า ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่ดีแต่มีความรู้ในระดับหนึ่งตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดการทรัพย์สินและต้องการความช่วยเหลือดังกล่าว

เมื่อวิเคราะห์เพิ่มเติม จากข้อมูลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่มีความมั่งคั่งหรือร่ำรวยนั้น มีความต้องการในการใช้ที่ปรึกษาทางการเงินมากกว่าผู้สูงอายุทั่วไป[47]

การวิเคราะห์โดยตัวแบบ logistic regression ได้แบ่งตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สิน “มาก” คือทรัพย์สินประเภทใดประเภทหนึ่งมากกว่า 100,000 บาท ขึ้นไป และกลุ่มผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สิน “น้อย” คือมีทรัพย์สินทุกประเภทน้อยกว่า 100,000 บาท การวิเคราะห์พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการของผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สิน “น้อย” มีลักษณะแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สิน “มาก”

สะท้อนว่า นโยบายที่มีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพย์สินสำหรับผู้สูงอายุ ไม่สามารถเป็นลักษณะนโยบายเดียวสำหรับทุกคน (one size fit all) ได้

ทางเลือกที่ต้องการในการจัดการทรัพย์สิน

ผู้สูงอายุมีความสนใจความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สินทางด้านใดบ้าง

การสำรวจในครั้งนี้ได้แบ่งทางเลือกหรือรูปแบบในการจัดการทรัพย์สินออกเป็น 9 ทางเลือก ดังนี้

1) ทรัสตี (trustee) 2) การรับซื้อ 3) การขายฝาก 4) การรับจำนอง 5) สินเชื่อจำนองย้อนกลับ (reverse mortgage) 6) การรับเช่าทรัพย์สิน 7) การแบ่งผลประโยชน์จากการช่วยหารายได้จากทรัพย์สิน 8) การให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สิน และ 9) การให้คำปรึกษาปัญหาหากถูกคดโกง

ก่อนการสำรวจได้มีการให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในเรื่องของทรัสตี (trustee) และสินเชื่อจำนองย้อนกลับ (reverse mortgage) ซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่สำหรับผู้สูงอายุ

ผลการสำรวจพบว่า ผู้สูงอายุไทยมีความต้องการทางเลือกในการจัดการทรัพย์สิน 3 ลำดับแรก ได้แก่ การให้คำปรึกษาปัญหาหากถูกคดโกง (26.60%) รองลงมาคือการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สิน (19.11%) และสินเชื่อจำนองย้อนกลับ (16.16%)

ภาพ 3.8 ความสนใจในการจัดการทรัพย์สินรูปแบบต่าง ๆ

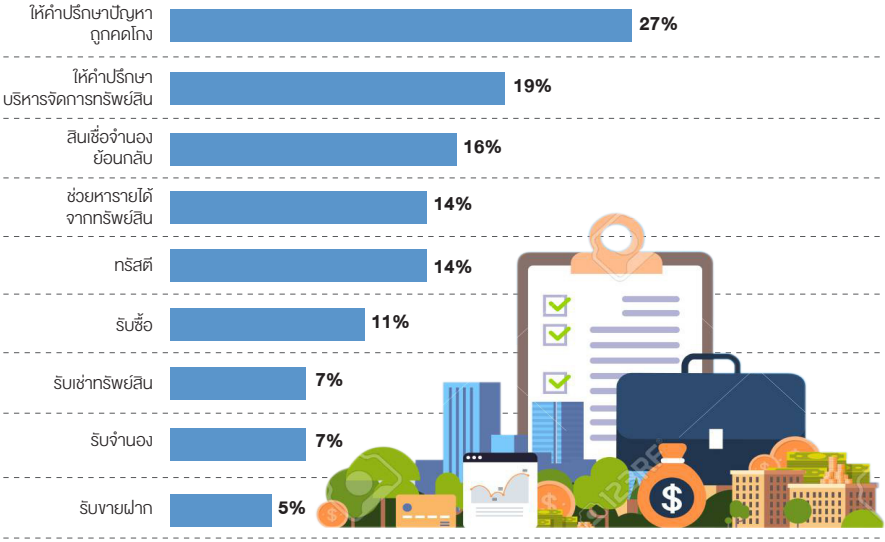

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การให้ความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สินควรต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของภาครัฐ แสดงว่าความเชื่อมั่น (trust) เป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญในการจัดการทรัพย์สิน[48]

ผลการสำรวจแสดงว่า การให้ความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สินทางด้านการให้คำปรึกษาน่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ แต่รูปแบบในการดำเนินการอาจต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาทางด้านการเอาเปรียบผู้สูงอายุทางด้านการใช้ข้อมูลตามมา และจากการที่ทรัพย์สินเป็นเรื่อง “ภายในครอบครัว” และความเชื่อมั่น (trust) เป็นสิ่งที่สำคัญ

และที่น่าสนใจคือ การที่ผู้สูงอายุมีความต้องการทางด้านสินเชื่อจำนองย้อนกลับ ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องค่อนข้างใหม่สำหรับผู้สูงอายุไทย

แสดงว่าสินเชื่อนี้น่าจะมีศักยภาพในการตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุไทยได้ เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการออมหรือสะสมทรัพย์เป็นบ้านที่อยู่อาศัยในช่วงวัยทำงาน และเป็นผู้ที่ “ติดบ้าน”

สรุปผลการสำรวจการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุไทย

จากตัวอย่างผู้สูงอายุระหว่าง 55-70 ปี จำนวน 1,091 ตัวอย่างจาก 6 พื้นที่ของประเทศ โดยการสำรวจเน้นกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุในชุมชนและมีรายได้ไม่สูง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา พบว่า

- มีทักษะความรู้ทางด้านการเงินระดับปานกลาง ผู้สูงอายุส่วนมากมีความพอใจในชีวิตความเป็นอยู่และมีความสุขในระดับสูง แต่ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในสถานภาพทางเศรษฐกิจในระดับต่ำหรือปานกลาง
- ปัญหาที่สำคัญที่สุดในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุคือเรื่องการออมที่ไม่เพียงพอ องลงมาคือการรักษาและการใช้ทรัพย์สิน และกระบวนการที่มีปัญหาน้อยที่สุดคือการให้มรดกแก่ลูกหลาน
- ทางด้านการรักษาและการใช้ทรัพย์สินประเภทต่าง ๆ พบว่า ส่วนใหญ่ไม่เคยประสบปัญหาหรือมีความกังวลใจในการดูแลและใช้สินทรัพย์ ทั้งนี้ สินทรัพย์ทางการเงิน มีสัดส่วนผู้ที่เคยประสบปัญหามากที่สุด
- ปัจจุบันการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ส่วนมากดำเนินการด้วยตนเองหรือคู่สมรสเป็นหลัก และหากผู้สูงอายุประสบปัญหาในการจัดการทรัพย์สิน จะปรึกษาคู่สมรสเป็นลำดับแรก รองลงมาคือลูกหลาน และญาติพี่น้อง จึงเห็นได้ว่า การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุเป็นเรื่องภายในครอบครัว
- ผู้สูงอายุส่วนมากไม่ต้องการความช่วยเหลือทางด้านการจัดการทรัพย์สิน มีเพียงประมาณหนึ่งในสามของผู้สูงอายุเท่านั้นที่มีความต้องการความช่วยเหลือในเรื่องนี้ โดยจากการวิเคราะห์ทางสถิติพบว่า ปัจจัยที่กำหนดความต้องการในการจัดการทรัพย์สินของ

ผู้สูงอายุคือลักษณะอาชีพ ระดับของการมีทรัพย์สิน และภาระหนี้สิน ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีความพึงพอใจในความสุขของตนเองอยู่แล้วและผู้สูงอายุที่ไม่คาดว่าจะได้รับการช่วยเหลือเลยจากเครือข่ายทางสังคม จะไม่ต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สิน

- ทักษะความรู้ทางด้านการเงิน ความสามารถของกระบวนการคิด ปัจจัยทางด้านรายได้ ค่าใช้จ่าย ระดับการศึกษา และสุขภาพ ไม่มีผลต่อความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน อย่างไรก็ตาม ปัจจัยร่วม (interaction term) ระหว่างทักษะความรู้ทางด้านการเงินและอายุของผู้สูงอายุ มีผลต่อความต้องการในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ สะท้อนว่า ผู้สูงอายุที่มีทักษะทางการเงินดีได้มีการเตรียมการและจัดการทรัพย์สินไว้ค่อนข้างพร้อม และมีความมั่นใจว่าการเตรียมการนั้นเพียงพอเมื่อมีอายุมากขึ้น จึงไม่มีความจำเป็นต้องจัดการทรัพย์สิน นอกจากนั้น ปัจจัยร่วม (interaction term) ระหว่างสุขภาพและการศึกษามีผลต่อความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน ความเชื่อมโยงของปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ สะท้อนว่า นโยบายการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ดี (well-being) ควรจะคำนึงถึงมิติของการจัดการด้านการเงินควบคู่ไปกับนโยบายอื่น เช่น เรื่องการดูแลผู้สูงอายุ โดยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้และการศึกษาไม่สูง
- ท้ายที่สุด รูปแบบในการจัดการทรัพย์สินที่ผู้สูงอายุมีความสนใจหรือคิดว่ามีความต้องการมากที่สุด 3 เรื่อง คือ การให้คำปรึกษาเมื่อถูกคดโกง การให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สิน และการใช้สินเชื่อจำนองย้อนกลับ (reverse mortgage) ถัดมาเป็นความต้องการทางด้าน trustee
- ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การให้ความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สินควรต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของภาครัฐ แสดงว่าความเชื่อมั่น (trust) เป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญมากในเรื่องการจัดการทรัพย์สิน

4.

การแปลงทรัพย์สิน เพื่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ (Reverse Mortgage)

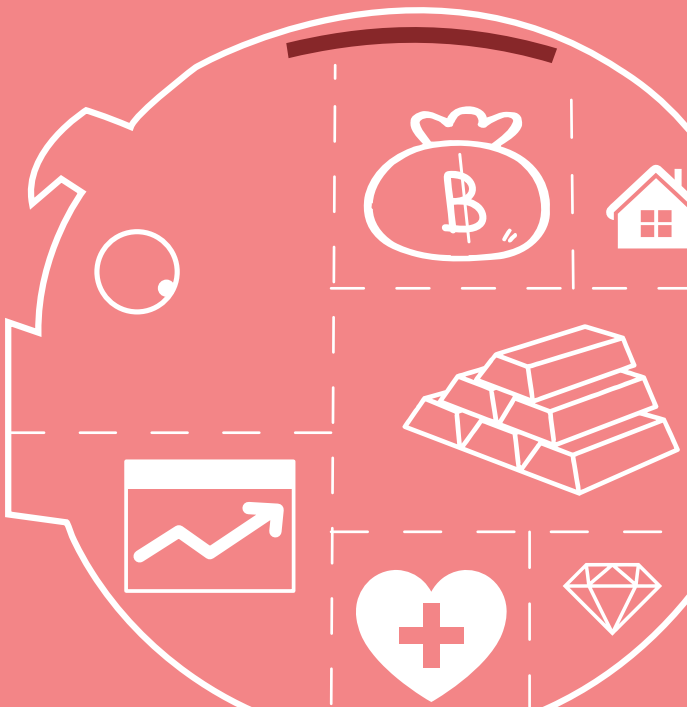

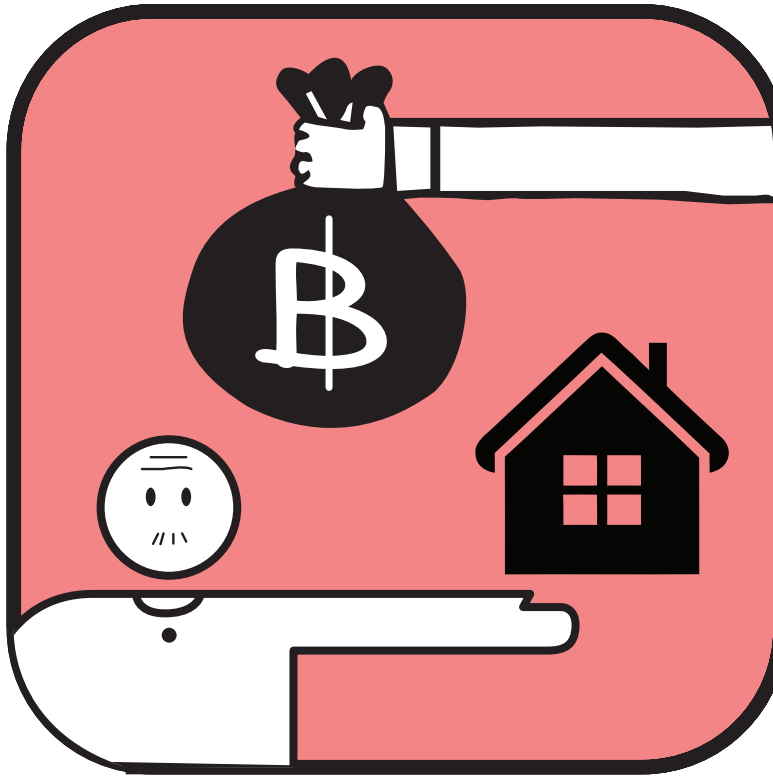

reverse mortgage เป็นทางเลือกหนึ่งในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ โดยการเปลี่ยนบ้านมาเป็นรายได้ในการดำรงชีวิตหากมีความจำเป็น

กล่าวได้ว่า reverse mortgage เป็นสินเชื่อเพื่อการเกษียณอายุประเภทหนึ่ง เพื่อเป็นการช่วยให้ผู้สูงอายุที่มีบ้านสามารถมีรายได้ในการดำรงชีพ และยังคงอาศัยอยู่ในบ้านต่อไปได้จนกระทั่งเสียชีวิต โดยไม่ต้องขายบ้านและย้ายจากที่อยู่อาศัยเดิม หากผู้สูงอายุมีความจำเป็นต้องใช้เงินในการดำรงชีวิต

แนวคิดของสินเชื่อประเภทนี้คือการแปลงบ้าน ซึ่งเป็นสินทรัพย์ถาวรที่มีสภาพคล่องต่ำ มาเป็นเงินรายได้เพื่อใช้จ่ายดำรงชีวิต (home equityextraction) เนื่องจากผู้ที่เกษียณอายุไม่สามารถกู้เงินจากสถาบันการเงินตามช่องทางปกติได้ นอกจากนั้น ทางเลือกในการขายบ้านเพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่ายโดยต้องย้ายไปอยู่ในที่ซึ่งถูกกว่าเดิมนั้นไม่เหมาะสม เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ “ติดบ้าน” อยากอาศัยอยู่ในบ้านและชุมชนที่ตนเคยอยู่

ในบทนี้จะนำเสนอแนวคิดและการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ reverse mortgage ในต่างประเทศและในประเทศไทย อันเป็นข้อมูลสำคัญในการนำไปออกแบบสินเชื่อประเภทนี้ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุไทย

ที่มาและความหมายของ Reverse Mortgage

Reverse Mortgage เป็นสินเชื่อประเภทหนึ่งที่ถูกเสนอขึ้นโดยสถาบันการเงินที่ชื่อว่า Deering Saving and Loan มลรัฐ Maine ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1961 ที่ต้องการช่วยให้ผู้สูงอายุที่มีบ้านสามารถมีรายได้เพื่อการดำรงชีพ จากการใช้บ้านเป็นหลักประกัน

ต่อมาในปี ค.ศ. 1987 รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ผ่านกฎหมายให้หน่วยงานที่ชื่อว่า Federal Housing Administration (FHA) สามารถรับประกันราคาบ้านที่ใช้เป็นหลักประกันได้ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้สถาบันการเงินปล่อยสินเชื่อประเภทนี้ เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย มีเงินงวดจากสินเชื่อเพื่อการใช้จ่ายดำรงชีพและยังสามารถอยู่อาศัยในบ้านของตนได้จนกระทั่งเสียชีวิต หรือจนผู้สูงอายุต้องการย้ายที่อยู่อย่างถาวร

โครงการสินเชื่อ reverse mortgage ของภาครัฐนี้เรียกว่า Home Equity Conversion Mortgage (HECM) อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานของรัฐบาลที่ชื่อว่า U.S. Department of Housing and Urban Development (HUD) ปัจจุบันสินเชื่อภายใต้โครงการ HECM มีสัดส่วนมากกว่า 90% ของสินเชื่อ reverse mortgage ทั้งหมดในสหรัฐอเมริกา

สินเชื่อ reverse mortgage แตกต่างจากสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยทั่วไป (mortgage) ซึ่งผู้ที่ต้องการซื้อบ้านกู้เงินจากสถาบันการเงิน หลังจากนั้นผู้กู้มีภาระจ่ายเงินต้นและดอกเบี้ยคืนเป็นงวด ๆ ให้แก่สถาบันการเงิน โดยผู้กู้ยังไม่มีกรรมสิทธิ์หรือเป็นเจ้าของบ้าน จนกว่าจะชำระเงินต้นและดอกเบี้ยคืนครบถ้วนตามที่กำหนด

แต่สำหรับสินเชื่อ reverse mortgage ผู้สูงอายุที่ขอกู้จากสถาบันการเงินต้องเป็นผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในบ้าน และนำบ้านมาเป็นหลักประกันกับสถาบันการเงิน โดยสถาบันการเงินจะจ่ายเงินให้แก่ผู้กู้เป็นงวด ๆ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ และเมื่อถึงวันครบกำหนด (หรือผู้สูงอายุเสียชีวิต) ถ้าผู้กู้หรือทายาทไม่ไถ่ถอนบ้านคืนโดยการชำระเงินที่ได้รับจากสถาบันการเงินรวมทั้งดอกเบี้ย บ้านจะตกเป็นกรรมสิทธิ์ของสถาบันการเงิน และถูกนำมาขายเพื่อชำระหนี้ที่คงค้างแก่สถาบันการเงิน

และที่สำคัญ สินเชื่อนี้มีลักษณะจำกัดความรับผิดชอบ (non-recourse) หากสถาบันการเงินขายบ้านได้ต่ำกว่ามูลหนี้ที่ผู้สูงอายุมีกับธนาคาร ผู้กู้หรือทายาทไม่ต้องรับภาระในส่วนที่ขาด แต่หากสถาบันการเงินขายบ้านได้สูงกว่ามูลหนี้ สถาบันการเงินต้องคืนส่วนเกิน (หรือส่วนล้ำมูลหนี้) ให้แก่ผู้กู้หรือทายาท

คุณค่าและประเด็นที่มีการตั้งข้อสังเกต

ในทางเศรษฐศาสตร์ตามทฤษฎีวงจรชีวิต สินเชื่อ reverse mortgage ช่วยให้ผู้สูงอายุมีรายได้ ทำให้สามารถใช้จ่ายและมีการบริโภคได้อย่างสม่ำเสมอในยามชราภาพ

ข้อดีของสินเชื่อประเภทนี้คือ ช่วยให้ผู้สูงอายุที่มีบ้านแต่มีเงินไม่เพียงพอในการดำรงชีพ ไม่จำเป็นต้องขายบ้านที่อยู่เดิม แล้วย้ายไปอยู่ในบ้านที่เล็กกว่าหรือในทำเลอื่นที่ถูกกว่า เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายดำรงชีพ สินเชื่อนี้เหมาะสมกับผู้สูงอายุที่ส่วนใหญ่มีพฤติกรรม “ติดที่” ไม่ต้องการย้ายออกจากบ้านหรือชุมชนที่อยู่เดิม นอกจากจะประสบภัยพิบัติหรือมีความจำเป็นจริง ๆ[49]

นอกจากนั้น สินเชื่อ reverse mortgage แบบตลอดชีพ (tenure) เป็นการช่วยลดความเสี่ยงจากการมีอายุยืนยาวกว่าที่คาดไว้ (longevity risk) ที่ทำให้เงินออมที่วางแผนสะสมไว้ไม่เพียงพอในการดำรงชีพ

แต่**ข้อเสียของสินเชื่อ reverse mortgage** คือ สินเชื่อประเภทนี้อาจส่งผลให้ผู้สูงอายุมีการออมไม่เพียงพอในอนาคต เนื่องจากผู้สูงอายุคิดว่าสามารถมีแหล่งรายได้จากที่อยู่อาศัยในอนาคต ทำให้เกิดการผัดผ่อนการออมออกไป จนกระทั่งในที่สุดไม่มีเงินออมที่เพียงพอ[50] ในเรื่องปัญหาทางด้านวินัยการควบคุมตัวเอง จากการที่สินเชื่อเป็นลักษณะจำกัดความรับผิดชอบ (non-recourse) ผู้กู้ไม่จำเป็นต้องสนใจว่าบ้านจะขายได้ราคาเท่าใดเมื่อถึงวันครบกำหนด จึงไม่ใส่ใจบำรุงรักษาที่อยู่อาศัยให้อยู่ในสภาพที่ดี

ปัญหาทางด้าน moral hazard นี้ ทำให้สถาบันการเงินคิด “ราคา” ของปัญหานี้รวมเป็นต้นทุนของสินเชื่อด้วย ทำให้ผู้กู้ได้รับเงินงวดต่ำเกินไป นอกจากนั้น ผู้กู้อาจเสียประโยชน์หากเสียชีวิตเร็วกว่าที่คาดไว้ หรือมีความจำเป็นต้องย้ายออกจากที่อยู่อาศัยและต้องชำระคืนเงินกู้ เนื่องจากในการทำสัญญาสินเชื่อมีค่าธรรมเนียม (เช่น ค่าประเมินมูลค่าบ้าน ค่าประกัน) ที่ต้องจ่ายชำระค่อนข้างสูง[51]

มีข้อสังเกตว่า แม้กระทั่งประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่ริเริ่มการใช้สินเชื่อประเภทนี้ ผู้สูงอายุมีการใช้สินเชื่อค่อนข้างต่ำ เช่นเดียวกันกับประเทศญี่ปุ่นและประเทศเกาหลีใต้ ที่มีโครงการสินเชื่อ reverse mortgage มานานกว่า 10 ปี ผู้สูงอายุในประเทศเหล่านี้ก็มีการใช้สินเชื่อที่ค่อนข้างต่ำเช่นเดียวกัน

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้สินเชื่อประเภทนี้

ถึงแม้ว่าสินเชื่อ reverse mortgage ได้ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุ ในการแปลงบ้านที่มีอยู่ให้เป็นกระแสเงินมาใช้จ่ายในการดำรงชีพของผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถรักษาระดับการบริโภคในระดับที่เหมาะสมตามทฤษฎีวงจรชีวิตทางเศรษฐศาสตร์ แต่ในทางปฏิบัติกลับมีการใช้ประโยชน์ค่อนข้างน้อย

การที่ผู้สูงอายุตัดสินใจไม่ใช้สินเชื่อประเภทนี้อาจมีหลายสาเหตุด้วยกัน อาทิ ต้นทุนในการกู้ยืมสินเชื่อสูงเกินไป ผู้สูงอายุขาดทักษะทางการเงินและความเข้าใจผลิตภัณฑ์ และปัญหาเชิงพฤติกรรมหรือค่านิยม

ต่อไปนี้เป็นข้อมูลที่มีการระบุว่าเป็นปัจจัยเกี่ยวข้องต่อการตัดสินใจใช้ประโยชน์จาก reverse mortgage

“แพงเกินไป”

การตัดสินใจกู้ยืมเงินจะไม่คุ้มค่า หรือ “สินเชื่อแพงเกินไป” หากประโยชน์ที่ได้รับน้อยกว่าต้นทุนที่ต้องจ่ายไป ในบริบทของสินเชื่อ reverse mortgage หากต้นทุนทั้งหมดในการกู้เงินสูงกว่าประโยชน์ที่ผู้กู้ได้รับจากสินเชื่อประเภทนี้ ซึ่งเป็นสินเชื่อที่มีความรับผิดชอบจำกัด (non-recourse) กล่าวคือ ผู้กู้หรือทายาทไม่ต้องรับผิดชอบที่จะชำระเงินส่วนต่างคืน ถ้าธนาคารขายบ้านได้ต่ำกว่ามูลหนี้ที่ค้างชำระ

การที่ “สินเชื่อแพงเกินไป” นี้อาจเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ผู้สูงอายุมีการใช้สินเชื่อต่ำ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกา พบผลสรุปขัดแย้งกัน[52] จึงยังไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่าสินเชื่อ reverse mortgage แพงเกินไปหรือไม่

อย่างไรก็ตาม นอกจากการตัดสินใจโดยพิจารณาจากประโยชน์ที่ได้รับเทียบกับต้นทุนโดยตรงของการกู้เงินแล้ว การตัดสินใจกู้ยืมของผู้สูงอายุอาจมาจากปัจจัยอื่น เช่น ความไม่แน่นอนทางด้านสุขภาพ นโยบายเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลที่ผู้สูงอายุได้รับ ความต้องการให้มรดกแก่ลูกหลาน (bequest motive)[53] รวมถึงค่าใช้จ่ายต้นทุนของสินเชื่อ[54] ก็มีส่วนทำให้ความต้องการสินเชื่อประเภทนี้ต่ำได้เช่นเดียวกัน

ทักษะทางการเงินไม่พอ

สินเชื่อประเภทนี้เป็นผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่ซับซ้อนกว่าสินเชื่อโดยทั่วไป เนื่องจากระยะเวลาของการกู้มีความไม่แน่นอน และจากการที่สินเชื่อมีความรับผิดชอบจำกัด (non-recourse) โดยทั่วไปผู้สูงอายุมีทักษะความรู้ทางการเงินที่ลดลงจากการถดถอยของความสามารถในการคิด (cognitive ability) จึงอาจทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่สามารถวิเคราะห์ประโยชน์ที่ได้รับและต้นทุนของสินเชื่อได้ ตลอดจนไม่สามารถเข้าใจรายละเอียดของสินเชื่อ (product-specific knowledge) ดังนั้นผู้สูงอายุเหล่านี้จึงตัดสินใจไม่ใช้สินเชื่อ reverse mortgage เนื่องจากการขาดความรู้ทักษะทางการเงินเป็นสาเหตุสำคัญที่ผู้สูงอายุใช้สินเชื่อประเภทนี้ต่ำ[55]

ผลการสำรวจทักษะทางการเงินและความเข้าใจผลิตภัณฑ์ที่มีต่อความต้องการใช้สินเชื่อประเภทนี้ของผู้สูงอายุในต่างประเทศ ยังพบว่า ผู้สูงอายุมีความตระหนักรับรู้ (awareness) เกี่ยวกับสินเชื่อนี้สูง แต่มีความเข้าใจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ (product-specific knowledge) ที่จำกัด ผู้สูงอายุที่มีความเข้าใจผลิตภัณฑ์เป็นผู้ที่มีทักษะทางการเงินสูง มีการเตรียมตัวเพื่อการเกษียณที่ดี หรือรู้จักคนที่ใช้สินเชื่อประเภทนี้ แต่กลับพบว่า ผู้สูงอายุที่ควรเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากสินเชื่อ reverse mortgage ซึ่งคือผู้ที่มีการออมต่ำ รายได้น้อย หรือไม่มีลูกหลานดูแล มีความรู้ความเข้าใจผลิตภัณฑ์นี้ต่ำ

การศึกษาสรุปว่า การใช้สินเชื่อประเภทนี้ต่ำน่าจะมีสาเหตุจากการขาดความเข้าใจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ (product-specific literacy) มากกว่าการขาดทักษะทางการเงิน (financial literacy) โดยทั่วไป ข้อสรุปนี้สะท้อนว่า ในทางนโยบายการเพิ่มการใช้ผลิตภัณฑ์ของผู้สูงอายุสามารถทำได้โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หรือออกแบบสินเชื่อที่ง่ายต่อการเข้าใจของผู้สูงอายุ[56]

นอกจากนั้น ผลจากการศึกษาความต้องการสินเชื่อ reverse mortgage ของผู้สูงอายุสิงคโปร์ พบว่า ความสนใจสินเชื่อนี้ขึ้นอยู่กับความเข้าใจในสินเชื่อ ความรู้ทักษะทางการเงิน และความพร้อมในการเตรียมตัวเพื่อวัยเกษียณ[57]

ปัญหาเชิงพฤติกรรมในการตัดสินใจ

การศึกษาทางด้านการเงินครัวเรือน (household finance) พบว่า คนทั่วไปอาจไม่ได้ตัดสินใจอย่างมีเหตุผลตามหลักเศรษฐศาสตร์ ในเรื่องเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่น ครัวเรือนในสหรัฐอเมริกามักไม่ refinance บ้าน ทั้ง ๆ ที่สามารถประหยัดอัตราดอกเบี้ยจ่ายได้[58] และยังพบว่าครัวเรือนมีการตัดสินใจที่ผิดพลาดเกี่ยวกับการ refinance[59] นอกจากนั้น ยังมีการศึกษาที่ระบุว่า ปัญหาเชิงพฤติกรรมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการใช้ reverse mortgage เนื่องจากผู้สูงอายุมีความสามารถในกระบวนการคิด (cognitive ability) ที่ถดถอยลง[60]

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ เกี่ยวกับการตัดสินใจในการใช้สินเชื่อประเภทนี้ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ “ติดบ้าน” ต้องการอาศัยอยู่ในบ้านของตนนานเท่าที่จะเป็นไปได้ และไม่ต้องการย้ายออก ถ้าไม่จำเป็น ผู้สูงอายุเหล่านี้มีความเชื่อในเรื่องการให้มรดก ที่เป็นความรับผิดชอบของตนในการฝากบางอย่างไว้ให้แก่ลูกหลานเมื่อตนจากไป และผู้สูงอายุมีความลังเลและระมัดระวังเกี่ยวกับการกู้เงิน เนื่องจากมีความกลัวในการตัดสินใจผิดพลาด[61] รวมทั้งมีความเครียดในการมีสินเชื่อที่เกี่ยวกับบ้าน[62]

สาเหตุประการหนึ่งที่ผู้สูงอายุไม่ใช้สินเชื่อ reverse mortgage เพราะผู้สูงอายุต้องการเก็บบ้านไว้ใช้เป็นหลักประกันเมื่อมีปัญหาสุขภาพ และขาดความเชื่อมั่นในธนาคารที่ให้บริการสินเชื่อ ปัญหาเชิงพฤติกรรมทัศนคติหรือค่านิยมเหล่านี้อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุตัดสินใจไม่ใช้ reverse mortgage ทั้ง ๆ ที่ผู้สูงอายุมีความจำเป็นทางการเงินในการดำรงชีพ[63]

Reverse Mortgage ในประเทศไทย

เพื่อเตรียมรับมือกับสังคมผู้สูงอายุ ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2559 รัฐบาลได้มอบหมายให้ธนาคารออมสินและธนาคารอาคารสงเคราะห์ดำเนินการโครงการสินเชื่อที่อยู่อาศัยชนิดพิเศษแก่ผู้สูงอายุ หรือที่เรียกว่าสินเชื่อ Reverse Mortgage[64] เพื่อส่งเสริมการใช้กลไกทางการเงินในการช่วยเหลือผู้สูงอายุ ทางธนาคารออมสินได้เริ่มให้บริการสินเชื่อนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 และปัจจุบันธนาคารอาคารสงเคราะห์ก็ได้มีการให้บริการสินเชื่อ Reverse Mortgage แก่ผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ในขณะนี้ประเทศไทยยังไม่มีสินเชื่อแบบตลอดชีพโดยมีการกำหนดอายุผู้กู้ไว้ไม่เกิน 85 ปี แต่ผู้กู้สามารถอยู่อาศัยในบ้านได้จนกระทั่งเสียชีวิต

การแปลงทรัพย์สินเพื่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ โดยการใช้สินเชื่อ Reverse Mortgage น่าจะมีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุไทย เนื่องจากข้อมูลที่พบจากการสำรวจ ดังที่นำเสนอไว้ในบทที่ 3 พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการออมเป็นบ้านหรือที่ดิน และหวังพึ่งรายได้จากลูกหลานในการดำรงชีวิต แต่จากผลกระทบของ COVID-19 ทำให้ภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำ การพึ่งพารายได้จากลูกหลานหรือการทำงานของตนเองจึงเป็นเรื่องที่ลำบากมากขึ้น

ดังนั้น การใช้สินเชื่อ Reverse Mortgage จึงน่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุสำหรับการดำรงชีพได้

แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติผู้สูงอายุอาจไม่ใช้สินเชื่อนี้ เช่นเดียวกับผู้สูงอายุในต่างประเทศ ด้วยเหตุนี้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สินเชื่อ Reverse Mortgage จึงเป็นเรื่องที่สำคัญในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุไทย

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับ Reverse Mortgage ที่เคยมีการศึกษาในประเทศไทยมีดังนี้

1. การวิเคราะห์สินเชื่อของธนาคารออมสินว่ามีความเพียงพอเหมาะสมกับผู้สูงอายุไทยหรือไม่ โดยการใช้ตัวอย่างในการเปรียบเทียบเงินงวดที่ผู้กู้ได้รับจากธนาคารออมสินกับโครงการ HECM ของสหรัฐอเมริกา* ซึ่งพบว่าเงินงวดที่ผู้สูงอายุได้รับจากโครงการ HECM สูงกว่าเงินงวดที่ได้รับจากธนาคารออมสิน และพบว่าประโยชน์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการค้ำประกันราคา (put option) จากการที่สินเชื่อที่ธนาคารไม่มีสิทธิไล่เบี้ยกับผู้กู้หรือทายาทได้หากราคาบ้านต่ำกว่ามูลหนี้ (non-recourse) ต่ำกว่าค่าใช้จ่ายคงที่ในการกู้เงิน แม้แต่ในกรณีที่ราคาบ้านมีการปรับลดลง เช่นช่วงวิกฤติเศรษฐกิจก็ตาม การศึกษาอาจชี้ว่าสินเชื่อนี้แพงเกินไป ภาครัฐควรพิจารณาการประกันราคาบ้าน (mortgage insurance) ซึ่งจะช่วยให้ธนาคารสามารถให้วงเงินสินเชื่อที่สูงกว่าปัจจุบัน ส่งผลให้เงินงวดที่ผู้สูงอายุได้รับเพื่อการดำรงชีพเพิ่มขึ้น แต่การศึกษานี้ไม่ได้วิเคราะห์ถึงภาระทางการคลังของภาครัฐในการประกันราคาบ้าน (mortgage insurance)[65]

---

* Home Equity Conversion Mortgage (HECM) เป็นโครงการสินเชื่อ reverse mortgage ของภาครัฐ ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานของรัฐบาลที่ชื่อว่า U.S. Department of Housing and Urban Development (HUD) ปัจจุบันสินเชื่อภายใต้โครงการ HECM มีสัดส่วนมากกว่า 90% ของสินเชื่อ reverse mortgage ทั้งหมดในสหรัฐอเมริกา

2. การสำรวจและสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 55-70 ปี จำนวน 148 ตัวอย่าง พบว่า กว่า 65.07% ของผู้สูงอายุไม่รู้จักและไม่เคยได้ยินสินเชื่อ reverse mortgage มาก่อน แต่หลังจากที่ได้อบรมให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับสินเชื่อ พบว่ามีผู้สูงอายุเกินครึ่ง หรือ 51.02% ที่สนใจใช้สินเชื่อนี้ ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าอาจมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อดำรงชีพในอนาคต สำหรับผู้ที่ไม่สนใจใช้สินเชื่อ reverse mortgage ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าต้องการเก็บบ้านไว้เป็นมรดกสำหรับบุตรหลาน[66]

ในปี 2563 ได้มีการสำรวจความต้องการใช้สินเชื่อ reverse mortgage และปัจจัยที่กำหนดความต้องการสินเชื่อประเภทนี้ของผู้สูงอายุไทย ภายใต้ ***โครงการการจัดการทรัพย์สินทางเลือกสำหรับผู้สูงอายุไทย***[67] จากผู้สูงอายุช่วงวัยระหว่าง 55-70 ปี จำนวน 750 คน ซึ่งเป็นเจ้าของบ้านที่ตนอยู่อาศัย 6 พื้นที่ของประเทศ ได้แก่ กรุงเทพฯ และปริมณฑล ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออก

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 63 ปี ระดับการศึกษาไม่สูง ผู้สูงอายุ 68% มีระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา มีเพียง 17% ที่มีการศึกษาระดับอนุปริญญาขึ้นไป ผู้สูงอายุส่วนมาก 78% มีสถานภาพสมรส มีผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังหรืออยู่กับคู่สมรส 17% สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.6 คน ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า 5,000 บาท 65% ของรายได้มาจากการรับจ้างทั่วไปและค้าขาย รองลงมาคือ จากภาคเกษตร 30% ทางด้านภาระค่าใช้จ่าย 44% มีค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีพโดยเฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า 5,000 บาท ผู้สูงอายุประมาณครึ่งหนึ่งยังมี

ภาระรายจ่ายเพื่อดูแลบุตรหลานหรือญาติ และเกินครึ่งยังมีภาระจ่ายคืนหนี้สินรายเดือน

ก่อนทำการสำรวจได้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับสินเชื่อนี้แก่ผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นเรื่องใหม่ โดยเฉพาะประเด็นที่ผู้สูงอายุไม่ต้องชำระเงินคืนให้แก่ธนาคารก่อนวันครบกำหนด และความรับผิดชอบที่จำกัดของสินเชื่อ (non-recourse) หากราคาบ้านที่ขายได้ต่ำกว่ามูลหนี้ในกรณีที่ผู้สูงอายุเสียชีวิต จึงไม่ได้เป็นภาระของลูกหลาน แต่จะได้รับประโยชน์จากส่วนเกินมูลหนี้หากราคาบ้านที่ขายได้สูงกว่ามูลหนี้ที่มีอยู่ และความต้องการหรือความสนใจในการใช้สินเชื่ออาจเกิดขึ้นในอนาคตเมื่อมีความจำเป็น

จากการทดสอบทักษะความรู้ทางการเงิน[68] พบว่า ผู้สูงอายุมีทักษะความรู้ทางการเงินระดับปานกลาง 24% สามารถตอบคำถามได้ถูกทุกข้อ มี 9% ที่ไม่สามารถตอบคำถามได้ถูกต้องเลย โดยรวมมีคะแนนเฉลี่ย 1.78 จากคะแนนเต็ม 3

สำหรับความสามารถของกระบวนการคิด[69] พบว่าผู้สูงอายุมีความสามารถของกระบวนการคิดค่อนข้างต่ำ มีผู้ตอบถูกทุกข้อเพียง 1% แต่ไม่สามารถตอบได้ถูกต้องเลยถึง 47% มีคะแนนเฉลี่ย 0.70 จาก คะแนนเต็ม 3

ทางด้านต้นทุนทางสังคมที่วัดจากความคาดหวังของผู้สูงอายุที่จะได้รับความช่วยเหลือจากลูกหลานและเพื่อนคนรู้จักในชุมชน พบว่า 17% ของผู้สูงอายุคาดว่าจะได้รับการช่วยเหลือทั้งหมดหรือมากกว่าครึ่งหนึ่งจากเพื่อนคนรู้จักในชุมชน มี 43% คาดว่าประมาณครึ่งหนึ่งหรือน้อยกว่าครึ่งหนึ่ง และอีก 40% ไม่คิดว่าจะได้รับความช่วยเหลือเลย ซึ่งต่ำกว่าความคาดหมายว่าจะได้รับการช่วยเหลือจากลูกหลานหรือญาติพี่น้อง

ข้อมูลสำคัญที่ได้จากการสำรวจครั้งนี้มาจาก 2 ส่วน ได้แก่

ข้อมูลส่วนที่ 1 การสำรวจด้วยแบบสอบถาม

พบข้อมูลที่น่าสนใจดังนี้

ความต้องการสินเชื่อ reverse mortgage

จากการสำรวจผู้สูงอายุที่มีบ้านของตนเอง 18% มีความสนใจหรือต้องการใช้สินเชื่อ reverse mortgage ในการดำรงชีวิตหากมีความจำเป็น การที่ลักษณะทางด้านประชากรทั่วไป ตลอดจนทักษะทางการเงิน (financial literacy) ความสามารถของกระบวนการคิด (cognitive ability) และทุนทางสังคม (social capital) อาจเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของครัวเรือน รวมทั้งการใช้สินเชื่อ[70] ไม่พบว่าสัดส่วนชายหญิง (เพศ) อายุเฉลี่ย จำนวนสมาชิกเฉลี่ยในครัวเรือน และลักษณะการอยู่อาศัยของทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกัน ในเบื้องต้นปัจจัยเหล่านี้ไม่น่าจะมีผลต่อความต้องการในการใช้สินเชื่อของผู้สูงอายุ

แต่ระดับการศึกษาของผู้ที่ต้องการและไม่ต้องการใช้สินเชื่อมีความแตกต่างกัน ดังเห็นได้จากผู้ที่จบอนุปริญญาขึ้นไปของผู้ที่ต้องการใช้สินเชื่อมีสัดส่วนที่สูงกว่าอย่างชัดเจน กล่าวคือ 36% เทียบกับ 14% นอกจากนั้น 73% ของผู้สูงอายุที่ไม่ต้องการใช้สินเชื่อมีการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา เทียบกับ 46% ของผู้ที่ต้องการใช้สินเชื่อ

และยังพบว่า กลุ่มผู้ที่ต้องการใช้สินเชื่อมีคะแนนเฉลี่ยความรู้ทางการเงินสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ต้องการใช้สินเชื่อ (1.95 เทียบกับ 1.75) เช่นเดียวกันกับคะแนนเฉลี่ยสมรรถนะกระบวนการคิด (0.83 เทียบกับ 0.67) **สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า สินเชื่อ reverse mortgage มีความซับซ้อนกว่าสินเชื่ออื่น การขาดความรู้ทักษะทางการเงินและสมรรถนะกระบวนการคิด อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่ใช้สินเชื่อประเภทนี้**

นอกจากนั้น **อาชีพของผู้สูงอายุอาจมีความสำคัญต่อความต้องการหรือสนใจใช้สินเชื่อ** โดยกลุ่มผู้ที่ประกอบอาชีพทางด้านการเกษตรมีสัดส่วนที่ต้องการใช้สินเชื่อต่ำกว่า ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีภาระในการดูแลบุตรหลานและผู้ที่มีภาระหนี้สิน จะมีความต้องการใช้สินเชื่อสูงกว่า

สุดท้าย ผู้ที่ไม่คาดหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือเลยจากคนรู้จักหรือองค์กรในชุมชน มีความต้องการใช้สินเชื่อที่สูงกว่า สะท้อนว่าสินเชื่อ reverse mortgage น่าจะเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาในการดำรงชีพสำหรับผู้สูงอายุที่มีทุนทางสังคมต่ำได้

ภาพ 4.1 ความสนใจสินเชื่อจำนองย้อนกลับ แยกตามลักษณะกลุ่มตัวอย่าง

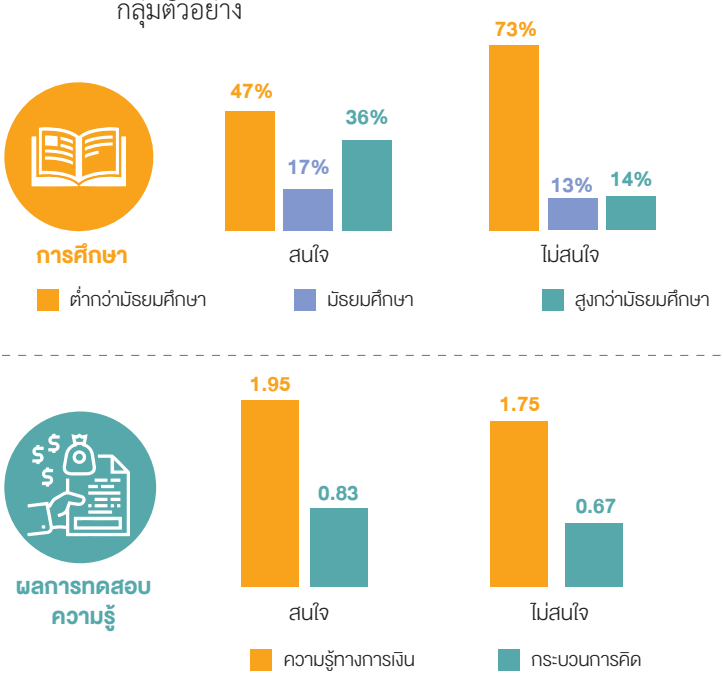

ภาระการดูแลบุตรหลานหรือญาติ

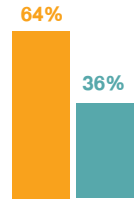

สนใจ

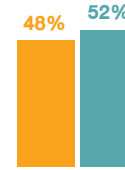

ไม่สนใจ

มี ไม่มี

ภาระหนี้สิน

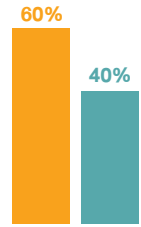

สนใจ

ไม่สนใจ

มี ไม่มี

ปัจจัยที่กำหนดความต้องการสินเชื่อ

ลักษณะของผู้สูงอายุที่ต้องการสินเชื่อ reverse mortgage ที่ได้กล่าวมานั้น เป็นเพียงการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเท่านั้น เพื่อให้เข้าใจปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการใช้สินเชื่อให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในส่วนนี้จึงได้ทำการวิเคราะห์ทางสถิติเพิ่มเติมโดยการใช้ logistic regression[71]

ผลการวิเคราะห์พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูง ทุนทางสังคมที่ต่ำ มีความต้องการสินเชื่อที่เพิ่มขึ้น ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรเป็นบวกมีนัยสำคัญทางสถิติที่ความเชื่อมั่น 95% นอกจากนั้น ผู้สูงอายุที่มีทักษะทางการเงินดี มีภาระรายจ่ายสำหรับบุตรหลานหรือญาติ และมีภาระหนี้สิน มีความต้องการใช้สินเชื่อที่เพิ่มขึ้น ที่ระดับความเชื่อมั่นทางสถิติที่

90% แต่ไม่พบว่า ความสามารถของกระบวนการคิดมีความสัมพันธ์กับความต้องการสินเชื่อของผู้สูงอายุ เมื่อพิจารณาตัวแปรร่วม (interaction term) นั้น พบว่าความรู้ทางการเงิน ช่วงอายุ มีค่าสัมประสิทธิ์เป็นลบ ในขณะที่ความสามารถของกระบวนการคิด ช่วงอายุ มีค่าสัมประสิทธิ์เป็นบวก ที่ระดับความเชื่อมั่นที่ 95% และ 90% ตามลำดับ

ผลดังกล่าวเป็นไปตามที่คาดไว้ กล่าวคือระดับการศึกษาผู้สูงอายุที่มีความรู้ทางการเงิน มีผลต่อการตัดสินใจทางด้านการเงิน ซึ่งสอดคล้องกับการทบทวนผลศึกษาในต่างประเทศ[72]

นอกจากนั้น การที่ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรร่วมระหว่างความรู้ทางการเงินและช่วงอายุมีค่าเป็นลบอย่างมีนัยสำคัญ แสดงว่าผู้สูงอายุที่อายุมากกว่าค่าเฉลี่ย (63.37 ปี) และมีทักษะทางการเงินที่สูง มีความต้องการสินเชื่อที่ลดลง อาจสะท้อนว่า **ผู้สูงอายุที่มีทักษะทางการเงินดีได้มีการเตรียมการและจัดการทรัพย์สินไว้ค่อนข้างพร้อม เมื่อมีอายุที่มากขึ้น จึงมีความมั่นใจว่ามีการเตรียมการที่เพียงพอเมื่อเทียบกับผู้ที่มีทักษะทางการเงินต่ำ ผู้สูงอายุเหล่านี้จึงไม่มีความจำเป็นต้องใช้สินเชื่อนี้** สอดคล้องกับการศึกษาในประเทศสิงคโปร์[73] ที่พบว่า ผู้สูงอายุที่มีทักษะทางการเงินที่ดีมีการเตรียมตัวรวมถึงมีความมั่นใจในการรับมือกับวัยเกษียณที่ดีกว่า

สำหรับตัวแปรร่วมระหว่างความสามารถของกระบวนการคิดและช่วงอายุมากกว่าค่าเฉลี่ยเป็นบวก อาจหมายความว่า **ผู้สูงอายุที่มีอายุมากแต่ยังมีความสามารถของกระบวนความคิดที่ดี สามารถเข้าใจประโยชน์ของสินเชื่อประเภทนี้ได้ดีกว่า จึงมีความต้องการใช้สินเชื่อมากกว่า** สอดคล้องกับการศึกษาในต่างประเทศ[74] ที่ชี้ว่า ผู้สูงอายุขาดความเข้าใจในสินเชื่อ สาเหตุอาจมาจากสินเชื่อ reverse mortgage แตกต่าง

จากสินเชื่อโดยทั่วไป โดยเฉพาะในเรื่องของการรับผิดชอบจำกัด (non-recourse) ที่ไม่เป็นภาระของลูกหลาน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ท้ายที่สุด การที่ผู้สูงอายุที่ไม่คาดว่าจะได้รับการช่วยเหลือเลยจากเพื่อนคนรู้จักในชุมชน เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดไว้หรือภัยพิบัติ มีความต้องการสินเชื่อที่สูงกว่า **แสดงว่าสินเชื่อ reverse mortgage เป็นทางเลือกสำหรับผู้ที่มีต้นทุนทางสังคมต่ำใช้ในการดำรงชีพได้**

ข้อมูลส่วนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึกในการใช้สินเชื่อ*

เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุที่ไม่เคยใช้สินเชื่อในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล[75] โดยผ่านเครือข่ายผู้นำชุมชน ในการคัดเลือกผู้สูงอายุที่สมัครใจจำนวนทั้งสิ้น 18 คน ประกอบด้วยประธานหรือกรรมการชมรมผู้สูงอายุจำนวน 10 คน และสมาชิกชมรมอีก 8 คน

ก่อนการสัมภาษณ์ได้มีการให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสินเชื่อ reverse mortgage โดยได้ส่งเอกสารที่เกี่ยวกับคำอธิบายสินเชื่อ reverse mortgage พร้อมตัวอย่าง ประเด็นในการสัมภาษณ์ครอบคลุมในเรื่องความเพียงพอของเงินออมและรายได้ในการดำรงชีพ ความต้องการใช้สินเชื่อ reverse mortgage ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการใช้สินเชื่อ รูปแบบสินเชื่อ reverse mortgage ที่สนใจ

---

* ดูรายละเอียดข้อมูลจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ใช้บริการสินเชื่อประเภทนี้ได้ใน **ภาคผนวก 2**

ข้อมูลที่น่าสนใจสรุปได้ดังนี้

อาชีพของกลุ่มตัวอย่าง อาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง และได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกมีความแตกต่างหลากหลายวิชาชีพ มีตั้งแต่ข้าราชการ พนักงานบริษัทเอกชน แม่ค้า หรือเจ้าของธุรกิจ รวมไปถึงคนขับรถสาธารณะ จึงทำให้ข้อมูลที่ได้รับมีความหลากหลายจากกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยส่วนใหญ่เมื่ออายุครบ 60 ปีแล้วจะไม่ได้ทำงานประจำ โดยบางคนออกมาทำธุรกิจส่วนตัว เช่น ปล่อยบ้านหรือที่ดินให้เช่า บางคนยังทำงานขับรถโดยสารสาธารณะ เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีผู้สูงอายุอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้ทำงานใด ๆ เนื่องด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น มีปัญหาด้านสุขภาพ มีเงินออมหรือรายได้หลังเกษียณเพียงพอต่อการยังชีพ หรือแม้กระทั่งบุตรมีฐานะดีสามารถให้รายได้ในระดับหนึ่ง เป็นต้น โดยการที่กลุ่มตัวอย่างมีความหลากหลายในด้านอาชีพทั้งก่อนและหลังจากการเกษียณ จะช่วยทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเชิงลึกที่หลากหลาย

ทัศนคติของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการให้บ้านเป็นมรดก มีความเห็นที่หลากหลาย ผู้สูงอายุบางคนเห็นว่ามีความจำเป็นมาก เพราะอยากมีไว้ให้ลูกหรือญาติของตนอยู่อาศัยต่อ แต่หากลูกหรือญาติของผู้สูงอายุมีฐานะหรือมีหน้าที่การงานที่ดี ความสำคัญของบ้านที่จะเป็นมรดกนั้นก็จะลดน้อยลง

ตัวอย่างความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์คุณป้าที่อาศัยอยู่ในเขตปทุมธานี ได้กล่าวไว้ว่า *“บ้านไม่สำคัญหรอก ลูกฉันมีหน้าที่การงานถ้าสุดท้ายเขาอยากได้ ให้เขามาจัดการกันเองในภายหลัง”* เป็นต้น

แต่ผู้สูงอายุเกือบทั้งหมดคิดว่า การมีบ้านพักอาศัยในวัยชรา เป็นสิ่งที่สำคัญมาก และไม่ต้องการย้ายถิ่นฐานไปจากที่อยู่อาศัยเดิม เพราะเป็นบ้านที่อยู่อาศัยมาเป็นระยะเวลานาน ผู้สูงอายุบางคนมีบุตรมาสร้างบ้านในบริเวณใกล้เคียงหรือซื้อบ้านในบริเวณใกล้เคียง จึงไม่มีความคิดที่จะย้ายออกจากบ้าน

อาจกล่าวได้ว่า การออมของผู้สูงอายุไทยเป็นการสะสมรายได้ในช่วงทำงานเป็นบ้าน ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ไม่มีสภาพคล่อง และผู้สูงอายุไทยมักมีลักษณะที่ “ติดบ้าน” **ดังนั้น สินเชื่อ reverse mortgage จึงน่าจะเหมาะสมหากผู้สูงอายุมีปัญหาในการดำรงชีพหลังจากเกษียณอายุ**

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับเงินช่วยเหลือจากบุตรหลาน และมีรายได้จากการทำงาน เป็นอาสาสมัคร เงินประจำตำแหน่งในชุมชน หรือรับจ้าง บางรายมีรายได้จากค่าเช่า

ผู้สูงอายุประมาณครึ่งหนึ่งเห็นว่า ควรมีการเพิ่มเบี้ยผู้สูงอายุ โดยคาดหวังว่าควรอยู่ในช่วง 1,000 - 3,000 บาทต่อเดือน

ในช่วงการระบาดของ COVID-19 ผู้สูงอายุมีปัญหาทางด้านรายได้อยู่บ้าง เนื่องจากบุตรหลานหรือญาติที่ให้การช่วยเหลือถูกลดเงินเดือน หรือธุรกิจประสบปัญหา

ความต้องการในการใช้สินเชื่อ

ผู้สูงอายุทั้งหมดเห็นว่า สินเชื่อ reverse mortgage ที่ทำให้สามารถแปลงบ้านเป็นเงินรายเดือนได้ มีประโยชน์ในช่วยเหลือผู้สูงอายุในยามชราได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่มีทายาทหรือไม่มีใครมาดูแล อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะได้รับข้อมูลและคำชี้แจงในรายละเอียดของสินเชื่อเพื่อการสัมภาษณ์ มีผู้สูงอายุที่รู้จักสินเชื่อนี้ค่อนข้างน้อย

ความต้องการสินเชื่อขึ้นอยู่กับการเตรียมตัวและการวางแผนทางด้านการเงินของผู้สูงอายุ หากมีการวางแผนการเงินและมีการเตรียมเงินออมไว้ใช้ในยามชราที่ดีในระดับหนึ่ง ผู้สูงอายุเหล่านี้ไม่คิดว่าตนเองมีความจำเป็นในการใช้สินเชื่อในการดำรงชีพ แต่ผู้สูงอายุเห็นว่าสินเชื่อนี้มีประโยชน์ หากมีความจำเป็นในการใช้เงินเมื่อเจ็บป่วยหรือประสบภัยพิบัติ และเพื่อการลงทุนของตนเองหรือลูกหลาน สำหรับผู้สูงอายุที่ขาดการวางแผนการเงินที่ดี ไม่มีเงินออมเพียงพอต่อการดำรงชีพ หากไม่สามารถทำงานได้ ผู้สูงอายุเหล่านี้มีความต้องการใช้สินเชื่อ เพราะจะได้ไม่เป็นภาระแก่บุตรหลานหรือญาติ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบสินเชื่อ

สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุทั้งหมดคิดว่าสินเชื่อ reverse mortgage เป็นทางเลือกที่จะช่วยผู้สูงอายุที่มีบ้าน แต่มีปัญหาในการดำรงชีวิตได้ โดยต้องไม่เป็นภาระแก่ลูกหลาน

สำหรับรูปแบบของสินเชื่อ ผู้สูงอายุมีความเห็นและเหตุผลที่แตกต่างกันไป ดังนี้

1. กรณีที่เลือกการให้เงินผู้สูงอายุเป็นรายเดือนจะเป็นผู้สูงอายุที่มีความจำเป็นต้องใช้เงินในการดำรงชีพประจำวัน แต่เงินที่มีอยู่ไม่เพียงพอ หรือผู้สูงอายุบางคนไม่อยากเป็นภาระของบุตรและญาติ จึงต้องการมีรายได้แบบรายเดือน

สำหรับในกรณีที่ผู้สูงอายุต้องการรับเงินแบบตลอดชีพหรือสิ้นสุดที่อายุ 85 ปี จะอยู่ที่ทัศนคติต่อการดำรงชีวิตเป็นหลัก โดยผู้สูงอายุที่มีอายุค่อนข้างมากและยังมีสุขภาพที่ดีถึงดีมากจะเลือกรับเงินแบบตลอดชีพ แต่ผู้สูงอายุที่มีอายุยังไม่มากมองว่า การรับเงินถึงอายุ 85 ปีและได้รับเงินต่อเดือนเป็นจำนวนมากจะดีกว่า

2. กรณีที่ผู้สูงอายุเลือกแบบรับเงินเป็นจำนวนมากครั้งเดียว จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีฐานะ หรือคนรอบข้างมีความมั่นคงทางการเงิน ทั้งนี้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ต้องการใช้สินเชื่อเมื่อต้องการใช้เงินเพื่อเรื่องอื่น ๆ เช่นการลงทุนให้ลูกหลาน หรือการมีเงินไว้ใช้เพื่อดูแลตัวเองในอนาคต

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุเกือบทั้งหมดมีความเห็นว่า สินเชื่อควรมีทางเลือกในแบบวงเงิน (line of credit) เพราะจุดประสงค์ในการกู้ของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป การเปิดวงเงินไว้ก่อนโดยยังไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ยหากยังไม่ได้ใช้เงิน ดีกว่ารูปแบบที่มีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งไม่เหมาะกับผู้สูงอายุที่ยังไม่มีความจำเป็นที่ต้องใช้เงิน แต่ธนาคารได้เริ่มมีการคิดดอกเบี้ยเลย

การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่มีการใช้สินเชื่อ Reverse Mortgage

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุที่ได้ใช้สินเชื่อ reverse mortgage[76] จำนวน 5 ราย จากพื้นที่กรุงเทพฯ และนนทบุรี เพื่อให้เข้าใจเหตุผลในการใช้ ตลอดจนปัญหาของการใช้สินเชื่อ พบว่า

- ผู้ใช้สินเชื่อ reverse mortgage ทั้งหมดเป็นพนักงานบริษัทเอกชนและรัฐวิสาหกิจ และไม่ได้ทำงานต่อเนื่องหลังเกษียณ
- แหล่งรายได้หลักของเงินในการดำรงชีพคือเงินออมและ/หรือเงินก้อนที่ได้รับหลังออกจากการทำงาน
- สาเหตุสำคัญในการใช้สินเชื่อคือ ผู้สูงอายุมีความสามารถในการหางานได้ลดลง มีรายจ่ายทางด้านสุขภาพหรือการดำรงชีพที่สูง ส่งผลให้เงินออมไม่เพียงพอ ในขณะเดียวกันก็ต้องการอาศัยอยู่ในที่อยู่อาศัยเดิม ไม่ต้องการขายบ้านของตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ประสบกับวิกฤตชีวิตจากการเจ็บป่วยของตนเองหรือคู่สมรส ทำให้ต้องสูญเสียเงินออมก้อนใหญ่ไปกับค่ารักษาพยาบาล ส่งผลให้สถานะทางการเงินไม่มั่นคง เงินที่มี

เหลืออยู่สามารถใช้ได้อีกภายในระยะเวลาสั้น ๆ จึงจำเป็นต้องมีแหล่งรายได้เพื่อการดำรงชีพจากสินทรัพย์หรือบ้านที่ตนเองมีอยู่

- ลักษณะของผู้ใช้บริการสินเชื่อ reverse mortgage เหล่านี้เป็นผู้ที่มีการศึกษาสูง จบการศึกษาขั้นต่ำในระดับปริญญาตรีขึ้นไป แต่ไม่มีทุนทางสังคมและตาข่ายรองรับทางสังคม (social safety net) กล่าวคือ เป็นผู้สูงอายุที่มีสถานภาพโสดหม้าย และไม่มีบุตร อาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยวในเขตเมือง (มีเพียงกรณีเดียวที่สมรสและมีบุตร แต่แยกกันอยู่คนละบ้านกับบุตร) เมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องหาเงินมาใช้จ่าย จึงไม่สามารถขอความช่วยเหลือจากเครือข่ายทางสังคมของตนเองได้ หรือตัดสินใจที่จะไม่พึ่งพาเครือข่ายทางสังคมที่มี
- ผู้สูงอายุรู้สึกว่า การใช้สินเชื่อมีภาพลักษณ์ในเชิงลบ ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคในการแนะนำคนรู้จักในการใช้สินเชื่อหากมีความจำเป็นในการดำรงชีพต่อไป
- ปัญหาและอุปสรรคในการใช้สินเชื่อ reverse mortgage คือ
  1. การติดต่อประสานงานเพื่อทำสัญญากู้สินเชื่อ reverse mortgage ในช่วงแรกค่อนข้างติดขัดและใช้เวลานาน มีบางกรณีใช้เวลาทำสัญญานานถึง 6 เดือน เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่มีการปล่อยสินเชื่อประเภทนี้ พนักงานในแต่ละสาขาของธนาคารที่ให้บริการจึงยังไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจนเกี่ยวกับเงื่อนไขของการเข้าร่วมโครงการ

2. กระบวนการทำสัญญา ทำให้ผู้สูงอายุต้องเสียเวลาและเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปยังธนาคารบ่อยครั้ง กว่าที่กระบวนการทำสัญญาจะแล้วเสร็จ
3. ในแต่ละสาขายังมีความแตกต่างในการให้บริการ เช่น รูปแบบการจ่ายเงินรายเดือน บางสาขาโอนเงินผ่านบัญชี ผู้สูงอายุสามารถใช้บัตร ATM เบิกเงินได้เอง ในขณะที่บางสาขากำหนดให้ผู้สูงอายุต้องเดินทางมารับเงินด้วยตัวเองที่ธนาคาร เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าผู้รับบริการนั้นยังมีชีวิตอยู่

ตาราง 4.1 รายละเอียดของผู้สูงอายุที่มีการใช้สินเชื่อ reverse mortgage

กรณีศึกษา	อายุ	อาชีพ	สาเหตุของการใช้	ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
คู่พี่น้องโสด (กู้ร่วม)	73 และ 77 ปี	พนักงานบริษัทเอกชน	เงินออมเริ่มลดลง และไม่มีแหล่งรายได้อื่นสำหรับการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน	ต้องมารับเงินด้วยตัวเองที่ธนาคารทุกเดือน	ควรเปลี่ยนวิธีการจ่ายเงินเป็นโอนเข้าบัญชีและให้กด ATM ได้
คู่สามีภรรยา* (มีบุตร) (กู้ร่วม)	80 และ 76 ปี	พนักงานรัฐวิสาหกิจและครูโรงเรียนเอกชน	สูญเสียเงินออมก้อนใหญ่ไปกับการรักษาพยาบาลของสามีตลอดจนมีแรงจูงใจจากช่วงปลอดดอกเบี้ย 2 ปีแรกของธนาคาร	มีอุปสรรคในการเข้าถึงสินเชื่อในช่วงแรก เพราะเจ้าหน้าที่ธนาคารยังไม่เข้าใจโครงการ ไม่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้อง คิดว่าธนาคารประเมินราคาของบ้านและที่ดินต่ำกว่าท้องตลาดทั่วไป มีการหักค่าใช้จ่ายจากเงินก้อนแรกที่ได้จากทางธนาคาร เช่น ค่าเบี้ยประกันภัยบ้าน ทำให้ได้รับเดือนแรกน้อย เท่าที่ผ่านมาธนาคารโอนเงินเข้าบัญชีตรงตามเวลาทุกครั้ง	ควรให้ซื้อประกันสุขภาพ/ประกันชีวิตควบคู่ไปด้วย

กรณีศึกษา	อายุ	อาชีพ	สาเหตุของการใช้	ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
พ่อหม้าย (ไม่มีบุตร)	65 ปี	พนักงานบริษัทเอกชน	สูญเสียเงินออมไปกับค่ารักษาพยาบาลภรรยา (เสียชีวิตแล้ว) ต้องการเงินมาใช้หนี้ที่กู้ในช่วงรักษาภรรยา และใช้ดำรงชีพ เนื่องจากเบี้ยผู้สูงอายุไม่เพียงพอ	ใช้เวลาในการติดต่อจนกว่าจะได้ทำสัญญาค่อนข้างนาน เจ้าหน้าที่ยังไม่เข้าใจโครงการ ธนาคารยังไม่มีความพร้อมให้บริการ	ต้องการกำหนดจำนวนเงินต่อเดือนเอง แม้จะลดจำนวนปีที่ได้รับเงิน และควรมีวงเงินกู้ในยามฉุกเฉิน
หญิงโสด*	76 ปี	พนักงานบริษัทเอกชน	มีปัญหาเงินไม่พอใช้ เพราะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมในการดูแลน้องสาวที่เริ่มป่วยเป็นโรคสมองเสื่อม	เท่าที่ผ่านมาธนาคารโอนเงินเข้าบัญชีตรงตามเวลาทุกครั้ง คิดว่าการประเมินราคาบ้านต่ำเกินไป เนื่องจากไม่ได้คำนึงมูลค่าของโครงการรถไฟฟ้าที่กำลังจะเสร็จ ทำให้ได้เงินงวดรายเดือนต่ำกว่าที่ควร	ควรมีการจ่ายเงินทั้งในแบบรายเดือนและเป็นก้อนในกรณีฉุกเฉิน ควรมีสินเชื่อแบบตลอดชีพ และเมื่อระยะเวลาผ่านไปหากราคาบ้านและที่ดินปรับสูงขึ้น ควรปรับเงินรายเดือนเพิ่มขึ้นตามด้วย

กรณีศึกษา	อายุ	อาชีพ	สาเหตุของการใช้	ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
ชายโสด	71 ปี	พนักงานบริษัทเอกชน	มีปัญหาหมุนเงินไม่ทัน เพราะนำเงินไปลงทุนอย่างอื่น แรงจูงใจจากช่วงปลอดดอกเบี้ย	ใช้เวลาในการทำสัญญาค่อนข้างนาน (6 เดือน) ทำเอกสารยุ่งยาก เจ้าหน้าที่ไม่มีความรู้และยังไม่เข้าใจสินเชื่อ	ควรอนุญาตให้มีการทบทวนสัญญาใหม่ เช่น เปลี่ยนชื่อผู้รับมรดกได้ เปลี่ยนเงื่อนไขการรับเงิน และควรมีวงเงินกู้ฉุกเฉิน

*หมายเหตุ: * มีการสัมภาษณ์เพิ่มเติมหลังจากได้เข้าร่วมโครงการสินเชื่อ reverse mortgage มาแล้ว 2 ปี*

จากการสอบถามผู้สูงอายุที่ใช้บริการสินเชื่อ มีข้อสังเกตสรุปได้ 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การกำหนดรูปแบบการจ่ายเงินและจำนวนเงิน ควรมีความยืดหยุ่นและสอดรับกับความต้องการของผู้สูงอายุ เช่น มีผู้กู้รายหนึ่งต้องการกำหนดจำนวนเงินต่อเดือนเอง แม้จะลดจำนวนปีที่ได้รับเงิน รวมถึงเสนอให้มีวงเงินกู้ฉุกเฉินด้วย เนื่องจากผู้สูงอายุย่อมต้องมีค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ ซึ่งเป็นลักษณะของสินเชื่อ reverse mortgage แบบวงเงิน (line of credit) ที่ยังไม่มีการให้บริการในประเทศไทย

2. วิธีการจ่ายเงิน ควรคำนึงถึงบริบทของผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้รับบริการบางรายต้องเดินทางมารับเงินที่ธนาคารด้วยตัวเอง แต่ในอนาคตอาจจะมีปัญหาด้านสุขภาพจนเดินทางมาไม่ไหว ธนาคารควรพิจารณาวิธีการจ่ายเงินที่อำนวยความสะดวกให้กับผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น หากมีผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านสุขภาพ

3. การกำหนดระยะเวลาเพื่อทบทวนสัญญาและเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขในสัญญาได้ เนื่องจากผู้สูงอายุบางรายต้องการทบทวนสัญญาใหม่เพื่อเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขในสัญญาบางประการ เช่น เปลี่ยนชื่อผู้รับมรดก เปลี่ยนเงื่อนไขการรับเงิน เป็นต้น ดังนั้น ควรมีการกำหนดระยะเวลาที่จะเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุที่รับบริการสามารถขอเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขตามที่กำหนดไว้ได้ เพื่อให้สอดรับกับบริบทของผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับกรณีของต่างประเทศที่ผู้สูงอายุที่ใช้สินเชื่อระบุว่าการแก้ไขสัญญาทำได้ยาก

นอกจากนั้น การที่อัตราดอกเบี้ยซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่จูงใจทำให้ผู้สูงอายุตัดสินใจใช้สินเชื่อนั้น หากภาครัฐต้องการส่งเสริมการใช้กลไกทางตลาดการเงินเพื่อลดภาระทางด้านการคลัง การให้แรงจูงใจเพื่อกระตุ้นความสนใจก็นับเป็นเรื่องที่ภาครัฐควรพิจารณาต่อไป

สรุป

การทบทวนแนวคิดและการศึกษาที่เกี่ยวกับสินเชื่อ reverse mortgage ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ โดยการเปลี่ยนบ้านมาเป็นรายได้ในการดำรงชีวิตหากมีความจำเป็น พบว่า

- ถึงแม้ว่าการใช้สินเชื่อประเภทนี้มีความเหมาะสมในทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ แต่การใช้สินเชื่อในทางปฏิบัติเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน และมีผู้สูงอายุที่ใช้สินเชื่อที่ค่อนข้างต่ำในต่างประเทศ
- การสำรวจข้อมูลผู้สูงอายุไทย เพื่อให้เข้าใจความต้องการใช้สินเชื่อในบริบทของผู้สูงอายุไทย โดยเน้นกลุ่มที่มีรายได้ไม่สูง พบว่า ระดับการศึกษา ภาระรายจ่ายการดูแลบุตรหลานและหนี้สิน ทักษะและความรู้ทางการเงิน สมรรถนะกระบวนการคิด และทุนทางสังคม อาจเป็นปัจจัยกำหนดการใช้สินเชื่อ reverse mortgage ของผู้สูงอายุไทย
- เมื่อได้ศึกษาเพิ่มเติมโดยการใช้ logistic regression ผลการวิเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นไปตามที่คาดไว้ กล่าวคือผู้สูงอายุที่มีทักษะความรู้ทางการเงินดี มีภาระรายจ่ายบุตรหลานหรือญาติ และมีภาระหนี้สิน มีความต้องการในการใช้สินเชื่อ แต่ผู้สูงอายุที่อายุมากกว่าค่าเฉลี่ยและมีทักษะทางการเงินดี มีความต้องการสินเชื่อที่ลดลง สะท้อนว่าผู้สูงอายุเหล่านี้ได้มีการเตรียมการและได้มีการจัดการทรัพย์สินไว้ค่อนข้างพร้อมสำหรับการเกษียณอายุ จึงมีความมั่นใจมากขึ้นเมื่ออายุเพิ่มขึ้น และยังพบว่าผู้สูงอายุที่มีต้นทุนทางสังคมต่ำจะมีความต้องการสินเชื่อ แสดงว่าสินเชื่อนี้น่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหาการดำรงชีพของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้

- การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุเกี่ยวกับความต้องการใช้สินเชื่อและรูปแบบสินเชื่อที่ผู้สูงอายุต้องการ พบว่าผู้สูงอายุคิดว่าสินเชื่อนี้เป็นทางเลือกที่จะช่วยผู้สูงอายุที่มีบ้าน แต่มีปัญหาในการดำรงชีวิตได้ โดยต้องไม่เป็นภาระแก่ลูกหลาน และควรมีสินเชื่อแบบวงเงิน (line of credit) การเปิดวงเงินไว้ก่อนโดยยังไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ยหากยังไม่ได้ใช้เงินดีกว่ารูปแบบที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพราะวัตถุประสงค์ในการกู้ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน
- การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เคยใช้สินเชื่อประเภทนี้ ผู้สูงอายุเห็นว่าธนาคารมีขั้นตอนค่อนข้างมาก มีความไม่สะดวกในการทำนิติกรรมต่าง ๆ ผู้สูงอายุบางคนกังวลเกี่ยวกับการประเมินราคาบ้านไม่เหมาะสม แต่ต้องยอมรับเพราะมีความจำเป็นในการใช้เงิน โครงการสินเชื่อควรได้รับการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้มากขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุบางคนทราบจากเพื่อนหรือคนที่รู้ว่าตนเองมีความจำเป็น ไม่ได้รับข้อมูลจากภาครัฐ
- ในภาพรวม ผลการศึกษาพบว่า
  - สินเชื่อ reverse mortgage สามารถเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้สูงอายุที่มีความจำเป็นในยามเกษียณ โดยการนำบ้านซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ตนออมไว้มาเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อใช้จ่ายในการดำรงชีพหรือค่าใช้จ่ายอื่นที่จำเป็น เช่น การรักษาพยาบาล
  - จากผลกระทบของวิกฤติ COVID-19 ที่ทำให้ภาวะเศรษฐกิจถดถอย และอัตราดอกเบี้ยมีแนวโน้มต่ำ ส่งผลให้เงินออมของผู้สูงอายุที่มีอยู่ได้รับผลตอบแทนต่ำและยังไม่สามารถหารายได้จากการทำงานได้
  - ประกอบกับในปัจจุบันจากความก้าวหน้าทางการแพทย์ ผู้สูงอายุจะมีความเสี่ยงเพิ่มขึ้นจากการที่มีอายุยืนยาวกว่าเงินที่ได้เก็บสะสมไว้เพื่อการดำรงชีพ (longevity risk) สินเชื่อ reverse mortgage จึงน่าจะมีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีบำนาญ

5.

บทสรุป และข้อเสนอ เพื่อการพัฒนาเชิงนโยบาย

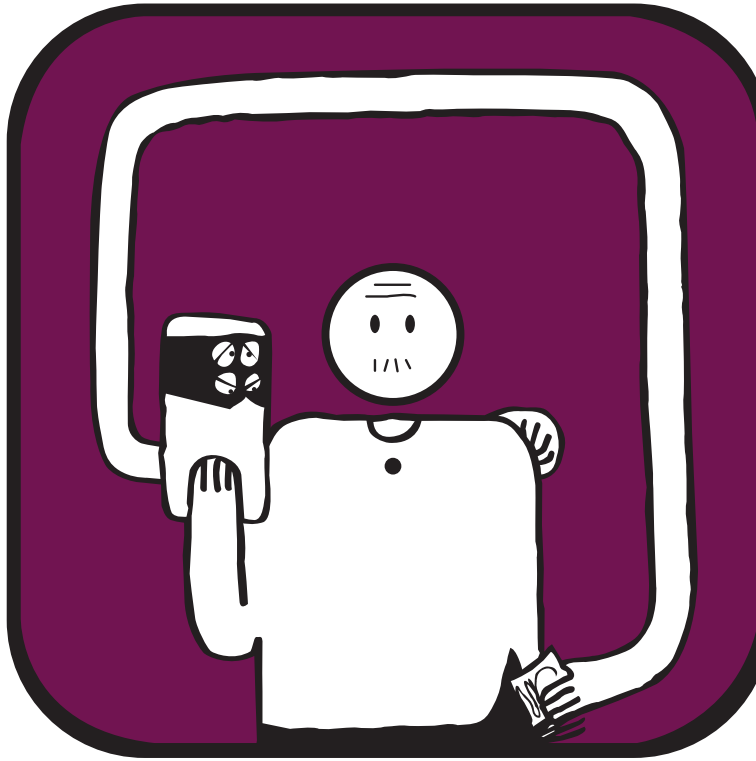

การที่ประเทศไทยได้ก้าวสู่สังคมสูงวัย และกำลังจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (completed aged society) ในอีก 5 ปี โดยจะมีสัดส่วนประชากรวัย 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 28 ในอีก 15 ปีข้างหน้า นับเป็นอัตราการเพิ่มขึ้นที่รวดเร็วที่สุดในกลุ่มประเทศ ASEAN รองจากประเทศสิงค์โปร์[77] แต่ประเทศไทยยังไม่สามารถก้าวพ้นกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง และมีระบบบำนาญที่ยังไม่ครอบคลุมพอในการรับมือ

ความซับซ้อนและความเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันทางด้านสุขภาพ (health) ภาวะทางเศรษฐกิจ (economic welfare) และสวัสดิการทางสังคม (social welfare) ทำให้การเตรียมรับมือกับการก้าวสู่สังคมสูงวัยเป็นเรื่องท้าทาย ที่ผ่านมานโยบายผู้สูงอายุส่วนใหญ่ให้ความสำคัญทางด้านสุขภาพและสุขภาวะ การให้เงินสวัสดิการช่วยเหลือผู้สูงอายุ การส่งเสริมเครือข่ายทางสังคมผู้สูงอายุ ตลอดจนการป้องกันการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานในเรื่องการไม่ดูแล ทอดทิ้ง ทำร้ายร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ แต่นโยบายทางด้านการช่วยเหลือผู้สูงอายุในด้านการจัดการทรัพย์สินหรือการถูกเอาเปรียบทางการเงิน ยังไม่ได้รับความสนใจอย่างจริงจัง อาจเนื่องมาจากการขาดข้อมูลพื้นฐาน ทำให้มีการศึกษาทางด้านนี้ที่จำกัด ทั้ง ๆ ที่การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีเงินออมที่เพียงพอในการดำรงชีพ ซึ่งจะมีผลต่อภาวะจิตใจ และต่อเนื่องถึงสภาวะด้านสุขภาพของผู้สูงอายุอีกด้วย

หนังสือเล่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ปัญหาในการจัดการทรัพย์สิน ความต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สิน ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความต้องการดังกล่าว ตลอดจนความต้องการทางเลือกในการจัดการทรัพย์สิน รวมทั้งการใช้สินเชื่อจำนองย้อนกลับ (reverse mortgage) เพื่อการดำรงชีพหากมีความจำเป็น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจทางด้านนโยบาย

ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการวางแผนและขับเคลื่อนนโยบายผู้สูงอายุ รวมทั้งสถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐที่ให้บริการทางการเงินแก่ผู้สูงอายุ รวมถึงธนาคารพาณิชย์ทั่วไปหากจะมีการให้สินเชื่อ reverse mortgage หรือบริการทางการเงินแก่ผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาเกี่ยวกับ**การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ**ที่นำเสนอในเอกสารนี้ มีที่มาจากการสำรวจข้อมูลผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 55 - 70 ปี จำนวนทั้งสิ้น 1,091 ตัวอย่าง จากกรุงเทพฯ และปริมณฑล ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออก และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกรณีศึกษาทั้ง 26 รายในพื้นที่ศึกษาเดียวกัน

สำหรับ**การศึกษาการใช้สินเชื่อ reverse mortgage ของผู้สูงอายุ** ใช้ข้อมูลการสำรวจผู้สูงอายุจำนวน 750 คน ซึ่งเป็นเจ้าของบ้านที่ตนอยู่อาศัย ซึ่งเป็นเงื่อนไขเพื่อใช้เป็นหลักประกันในการขอสินเชื่อ ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึก มีการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่ยังไม่เคยใช้สินเชื่อ 18 คน และยังได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุที่ได้มีการใช้สินเชื่อ reverse mortgage อีก 5 ราย

ประเด็นสำคัญจากผลการศึกษาเรื่อง “การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ”

1. ผู้สูงอายุจัดการทรัพย์สินอย่างไร อะไรคือปัญหาที่สำคัญ

ทรัพย์สินที่ผู้สูงอายุสะสมไว้และให้ความสำคัญลำดับแรกคือบ้านที่อยู่อาศัย รองลงมาคือสินทรัพย์สภาพคล่อง เช่น เงินสด ทองคำ พระเครื่อง และเครื่องประดับ ผู้สูงอายุมีการลงทุนในหลักทรัพย์ทางการเงิน เช่น หุ้นสามัญ หรือกองทุน ค่อนข้างน้อย ในการจัดการทรัพย์สินที่มีอยู่ ผู้สูงอายุส่วนมากจัดการด้วยตนเอง หากมีปัญหาจะปรึกษาคู่สมรสเป็นลำดับแรก รองลงมาคือลูกหลาน ส่วนใหญ่ไม่เคยประสบปัญหาหรือมีความกังวลใจในการดูแลและใช้สินทรัพย์ แต่ในบรรดาทรัพย์สินประเภทต่าง ๆ พบว่า สินทรัพย์ทางการเงินมีสัดส่วนของผู้ที่เคยประสบปัญหามากที่สุด

ประมาณครึ่งหนึ่ง (48%) ของผู้สูงอายุระบุว่า ปัญหาที่สำคัญของกระบวนการจัดการทรัพย์สินคือการออมไม่เพียงพอสำหรับการดำรงชีพในยามเกษียณ รองลงมาประมาณหนึ่งในสี่ (24%) คือการรักษาและการใช้ทรัพย์สิน ส่วนผู้สูงอายุประมาณหนึ่งในสิบ (12%) คิดว่าการมอบทรัพย์สินหรือการให้มรดกแก่ลูกหลานเป็นปัญหาสำคัญที่สุด นอกจากนั้น มี 16% ของผู้สูงอายุที่ไม่มีปัญหาในการจัดการทรัพย์สิน

2. ผู้สูงอายุมีการออมเพียงพอหรือไม่

ผู้สูงอายุไทยกว่า 70% คิดว่ามีการออมที่ไม่เพียงพอหรือไม่มั่นใจว่ามีการออมที่เพียงพอในการดำรงชีพหลังวัยเกษียณ โดย 40% คิดว่าตนเองมีเงินออมไม่เพียงพอ และอีก 30% ไม่มั่นใจว่าจะมีการออมเพียงพอ ส่วนผู้สูงอายุที่มั่นใจว่าตนเองได้มีการออมเงินหรือทรัพย์สินไว้เพียงพอนั้นมีเพียง 30% เท่านั้น

3. ปัญหาในการดูแลรักษาทรัพย์สินคืออะไร

ผู้สูงอายุมีปัญหาในการดูแลรักษาและการใช้ทรัพย์สินค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับความไม่เพียงพอของการออม มีเพียง 9% เท่านั้นที่มีปัญหาทางด้านการดูแลรักษาทรัพย์สินและเห็นว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ สำหรับผู้ที่มีปัญหาในการดูแลรักษาทรัพย์สิน ปัญหาสำคัญลำดับแรกคือการขาดความรู้ในการจัดการทรัพย์สิน (34%) รองลงมา (30%) คือปัญหาทางด้านสุขภาพ และการถูกเอาประโยชน์หรือฉ้อโกงจากบุคคลภายนอก (22%) โดยมีผู้สูงอายุเพียง 4% เท่านั้นที่ระบุว่า ปัญหาสำคัญคือการถูกเอาประโยชน์หรือฉ้อโกงจากลูกหลาน

4. ผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สินหรือไม่

ประมาณหนึ่งในสาม (36%) ของผู้สูงอายุมีความต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สิน ในเบื้องต้นความต้องการและปัญหาในการจัดการทรัพย์สินมีลักษณะที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับระดับการศึกษา ลักษณะการประกอบอาชีพ รวมทั้งปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น ผู้สูงอายุที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือทางด้านการจัดการทรัพย์สินคือผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา ผู้ที่มีเครือข่ายทางสังคมต่ำ ผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิงมีแนวโน้มที่ต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สินต่ำกว่า แต่ผู้สูงอายุที่ยังคงมีภาระหนี้สินหรือมีภาระเลี้ยงดูบุตรหลาน เป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มว่ามีความต้องการความช่วยเหลือทางด้านการจัดการทรัพย์สิน

5. อะไรเป็นปัจจัยที่กำหนดความต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สิน

จากตัวแบบ logistic regression พบว่า ลักษณะการประกอบอาชีพเป็นปัจจัยที่กำหนดความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน ผู้สูงอายุที่เคยหรือเป็นพนักงานเอกชน และผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความต้องการในการจัดการทรัพย์สินมากกว่าผู้ที่เคยหรือประกอบอาชีพอิสระอื่น นอกจากนั้นความต้องการความช่วยเหลือยังขึ้นกับระดับการมีทรัพย์สินและภาระหนี้สิน โดยหากผู้สูงอายุมีภาระหนี้สินจะมีความต้องการในการจัดการทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้น สำหรับผู้สูงอายุที่มีความพึงพอใจในความสุขอยู่แล้วจะมีความต้องการด้านการจัดการต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ไม่คาดว่าจะได้รับการช่วยเหลือเลยจากเครือข่ายทางสังคมจะมีความต้องการด้านการจัดการที่ลดลง

ปัจจัยทางด้านรายได้ ค่าใช้จ่าย สุขภาพ ความรู้ทางด้านการเงิน และความสามารถของกระบวนการคิดด้วยตัวเอง ไม่มีผลต่อความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน แต่หากพิจารณาปัจจัยร่วม (interaction term) พบว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่ดีและมีการศึกษาปานกลางมีความต้องการทางด้านการจัดการทรัพย์สินที่สูงขึ้น แต่ทักษะความรู้ทางด้านการเงินมีความสัมพันธ์ร่วมกับอายุของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่าค่าเฉลี่ยและมีทักษะความรู้ทางด้านการเงินดีจะมีความต้องการในการจัดการทรัพย์สินที่ลดลง สะท้อนว่าผู้สูงอายุที่มีทักษะทางการเงินดีได้มีการเตรียมการและจัดการทรัพย์สินไว้ค่อนข้างพร้อม และมีความมั่นใจว่าการเตรียมการนั้นเพียงพอเมื่อมีอายุมากขึ้น จึงไม่มีความจำเป็นต้องจัดการทรัพย์สิน

ในการวิเคราะห์เพิ่มเติมของความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน โดยการแบ่งตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สิน “มาก” และ “น้อย” พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการของผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สิน “น้อย” มีลักษณะ

แตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่ได้กล่าวมาข้างต้น เช่น ผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สิน “น้อย” หากมีภาระรายจ่ายสำหรับบุตรหลานหรือญาติ จะมีความต้องการในการจัดการทรัพย์สินที่สูงขึ้น ในขณะที่ปัจจัยนี้ไม่มีผลสำหรับกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สิน “มาก” และกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดสะท้อนว่า นโยบายที่จะมีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพย์สินสำหรับผู้สูงอายุ ควรมีการศึกษาในประเด็นนี้ให้ละเอียดลึกซึ้งต่อไป

6. ผู้สูงอายุสนใจทางเลือกใดในการจัดการทรัพย์สิน

จากการสอบถามรูปแบบทางเลือกในการจัดการทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุสนใจหรือต้องการ พบว่าใน 3 ลำดับแรกคือ การให้คำปรึกษาเมื่อถูกคดโกง การให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สิน และสินเชื่อจำนองย้อนกลับ (reverse mortgage) ในลำดับถัดมาเป็นความต้องการ Trustee ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เห็นว่า การให้ความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สินควรต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของภาครัฐ แสดงว่าความเชื่อมั่น (trust) เป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญในการจัดการทรัพย์สิน สำหรับการกำกับดูแลกลไกการบริหารจัดการทรัพย์สิน ผู้สูงอายุมากกว่าครึ่งคิดว่าไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายเฉพาะในการกำกับดูแลเรื่องการจัดการทรัพย์สิน

7. พบอะไรจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้สูงอายุมีความต้องการและมีปัญหาในการจัดการทรัพย์สินที่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีต้องการจัดการทรัพย์สินให้งอกเงย หรือการจัดสรรให้ทายาทในอนาคต ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ต้องการความรู้และได้รับคำปรึกษาเพื่อหาช่องทางการหารายได้เพิ่มจากทรัพย์สิน

ที่มีอยู่ หรือหารายได้เพิ่มจากรายได้ที่ได้รับในช่วงหลังเกษียณอายุ ในขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีความมั่นคงทางรายได้ เน้นการหารายได้ให้เพียงพอในการดำรงชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุเหล่านี้ยังต้องทำงานเพื่อความอยู่รอด และติดอยู่ในขั้นของการแสวงหาสะสมทรัพย์สินมากกว่าการรักษาและใช้ทรัพย์สิน นอกจากนั้น ความต้องการทางเลือกของการจัดการทรัพย์สินยังมีความแตกต่างกัน เช่น กรณีศึกษาผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สินเป็นบ้านของตนเอง มีความสนใจผลิตภัณฑ์สินเชื่อจำนองย้อนกลับ (reverse mortgage) ในฐานะหลักประกันที่จะสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีในบั้นปลาย

สำหรับรูปแบบการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ณ ปัจจุบัน สามารถแบ่งเป็น 4 รูปแบบหลัก ๆ คือ

1) ผู้สูงอายุจัดการเอง มี 2 รูปแบบย่อยคือ (1) แบ่งให้บุตรหลานเป็นส่วน ๆ โดยกันส่วนที่ตนเองใช้ยังชีพออกมาอย่างชัดเจน และ (2) จัดการเองทั้งหมด โดยที่ยังไม่มีแผนจะแบ่งให้ลูกหลาน 2) จัดการร่วมกับบุตรหลานหรือบริหารแบบกงสี 3) บริหารในรูปกิจการธุรกิจ โดยกำหนดข้อตกลงในการคืนผลประโยชน์ให้แก่ตัวผู้สูงอายุและครอบครัวที่ชัดเจน และ 4) ยกให้บุตรหลานจัดการทั้งหมด

ส่วนใหญ่คือ ในกรณีที่ผู้สูงอายุยกทรัพย์สินให้และยังอาศัยอยู่กับบุตรหลาน บุตรหลานคนนั้นเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งรูปแบบสุดท้ายนี้พบปัญหามาก เนื่องจากผู้สูงอายุจะตกอยู่ในสถานะพึ่งพาสูง หากบุตรหลานไม่ดูแลหรือไม่มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุได้ ก็จะส่งผลกลับมาสู่คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

สอดคล้องกับผลของการสำรวจในการจัดการทรัพย์สินผู้สูงอายุไม่ไว้วางใจให้ “คนอื่น” นอกเหนือจากครอบครัวมาช่วยจัดการทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเป็นจากภาครัฐหรือเอกชน เหตุผลที่สำคัญคือการขาดความมั่นใจและไว้วางใจในระบบ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สูงอายุที่สัมภาษณ์ล้วนมีความต้องการความรู้ในการจัดการทรัพย์สินเพิ่ม โดยองค์ความรู้ที่ต้องการและช่องทางในการถ่ายทอดความรู้นั้น แตกต่างกันไปตามกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและภูมิหลังทางอาชีพที่แตกต่างกัน

ประเด็นสำคัญจากผลการศึกษา reverse mortgage ในประเทศไทย

1. ผู้สูงอายุมีความสนใจใช้สินเชื่อ reverse mortgage หรือไม่

ผู้สูงอายุที่มีบ้านของตนเองประมาณ 18% มีความสนใจหรือต้องการใช้สินเชื่อ reverse mortgage ในการดำรงชีวิตหากมีความจำเป็น ในเบื้องต้นพบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง ความรู้ทักษะทางการเงิน สมรรถนะของกระบวนการคิดที่ดี เป็นกลุ่มที่มีความต้องการสินเชื่อ reverse mortgage มากกว่า สอดคล้องกับการที่สินเชื่อนี้มีความซับซ้อนมากกว่าสินเชื่อทั่วไป นอกจากนั้น ยังพบว่ากลุ่มผู้ที่ประกอบอาชีพทางด้านการเกษตรมีสัดส่วนที่ต้องการใช้สินเชื่อต่ำกว่า ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีภาระในการดูแลบุตรหลาน ผู้ที่มีภาระหนี้สิน มีความต้องการใช้สินเชื่อสูงกว่า สุดท้าย ผู้ที่ไม่คาดหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือเลยจากคนรู้จักหรือองค์กรในชุมชน มีความต้องการใช้สินเชื่อที่สูงกว่า สะท้อนว่าสินเชื่อ reverse mortgage น่าจะเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาในการดำรงชีพสำหรับผู้สูงอายุที่มีทุนทางสังคมต่ำได้

2. อะไรเป็นปัจจัยที่กำหนดความต้องการสินเชื่อ

จากตัวแบบ logistic regression แสดงว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูง ทุนทางสังคมที่ต่ำ มีภาระรายจ่ายสำหรับบุตรหลานหรือญาติ และมีภาระหนี้สิน มีความต้องการสินเชื่อที่เพิ่มขึ้น เมื่อพิจารณาปัจจัยร่วม (interaction term) ของความรู้ทางการเงินและช่วงอายุ พบว่าผู้สูงอายุที่อายุมากกว่าค่าเฉลี่ยและมีทักษะทางการเงินที่สูงมีความต้องการสินเชื่อที่ลดลง สะท้อนว่าผู้สูงอายุที่มีทักษะทางการเงินดีได้มีการเตรียมการและจัดการทรัพย์สินไว้ค่อนข้างพร้อม เมื่อมีอายุมากขึ้นจึงมีความมั่นใจว่ามีการเตรียมการที่เพียงพอ ผู้สูงอายุเหล่านี้จึงไม่มีความจำเป็นต้องใช้สินเชื่อนี้ในการดำรงชีพ

3. การสัมภาษณ์เชิงลึกพบอะไร

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่คิดว่าการมีบ้านพักอาศัยเป็นสิ่งที่สำคัญมาก และ “ติดบ้าน” ไม่ต้องการย้ายถิ่นฐานไปจากที่อยู่อาศัยเดิม แต่มีทัศนคติที่หลากหลายเกี่ยวกับการให้บ้านเป็นมรดกแก่ลูกหลาน มีผู้สูงอายุค่อนข้างน้อยที่รู้จักสินเชื่อนี้มาก่อน ผู้สูงอายุทั้งหมดเห็นว่าสินเชื่อ reverse mortgage มีประโยชน์ในการช่วยเหลือผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่มีทายาทหรือไม่มีคนดูแล

ความต้องการสินเชื่อขึ้นอยู่กับการเตรียมตัวทางด้านการเงินของผู้สูงอายุ หากมีการวางแผนการเงินและการเตรียมการที่ดี ผู้สูงอายุเหล่านี้ไม่คิดว่าตนเองมีความจำเป็นในการใช้สินเชื่อ แต่เห็นว่าสินเชื่อนี้มีประโยชน์หากมีความจำเป็นในการใช้เงินเมื่อเจ็บป่วยหรือประสบภัยพิบัติ และเพื่อการลงทุนของตนเองหรือลูกหลาน สำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีการวางแผนการเงินที่ดี ไม่มีเงินออมเพียงพอ หากตนไม่สามารถทำงานได้ ผู้สูงอายุเหล่านี้มีความต้องการใช้สินเชื่อเพื่อจะได้ไม่เป็นภาระแก่บุตรหลาน

สำหรับรูปแบบของสินเชื่อ reverse mortgage ที่ต้องการใช้ค่อนข้างแตกต่างกันระหว่างสินเชื่อแบบตลอดชีพหรือกำหนดระยะเวลา แต่ผู้สูงอายุเกือบทั้งหมดมีความเห็นว่าควรมีทางเลือกแบบวงเงิน (line of credit) เพราะจุดประสงค์ในการกู้ของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป การเปิดวงเงินไว้ก่อนโดยยังไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ยหากยังไม่ได้ใช้เงินมีความยืดหยุ่นกว่ารูปแบบที่มีในปัจจุบัน

เพื่อให้มีความเข้าใจเพิ่มเติม ได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ปัจจุบันใช้สินเชื่อ พบว่าลักษณะของผู้ใช้บริการสินเชื่อ reverse mortgage เหล่านี้เป็นผู้ที่มีการศึกษาสูง แต่มีทุนทางสังคมต่ำ ผู้สูงอายุรู้สึกว่าการใช้สินเชื่อมีภาพลักษณ์ในเชิงลบ ปัญหาและอุปสรรคในการใช้สินเชื่อคือการติดต่อประสานงานเพื่อทำสัญญากู้สินเชื่อ reverse mortgage ในช่วงแรกค่อนข้างติดขัดและใช้เวลานาน

จากผลการศึกษาในครั้งนี้ทำให้เห็นว่า ภาครัฐควรส่งเสริมการใช้สินเชื่อ reverse mortgage เนื่องจากกลไกนี้เป็นการช่วยลดภาระทางด้านการคลังของภาครัฐในการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุ โดยจากผลของการศึกษา ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการสร้างทักษะความรู้ทางด้านการเงินแก่ผู้สูงอายุในช่วงต้นหรือก่อนวัยเกษียณ และควรเน้นกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังมีภาระรายจ่ายที่ต้องเลี้ยงดูบุตรหลานหรือญาติ ผู้สูงอายุที่ยังมีภาระหนี้สิน รวมทั้งผู้สูงอายุที่มีต้นทุนทางสังคมต่ำ เป็นลำดับแรก เพราะปัจจัยเหล่านี้มีความสำคัญในการกำหนดความต้องการสินเชื่อของผู้สูงอายุ ในการดำเนินการดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพ ภาครัฐ เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ จำเป็นต้องพัฒนาฐานข้อมูลผู้สูงอายุที่ครอบคลุมปัจจัย

ต่าง ๆ เหล่านี้ รวมทั้งข้อมูลการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในลักษณะข้อมูลตัวอย่างซ้ำ (panel data) ที่ต่อเนื่องระยะยาวดังในต่างประเทศ เช่น สิงค์โปร์ เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาด้านต่าง ๆ ของสังคมผู้สูงอายุต่อไป

นอกจากนั้น ภาครัฐควรพิจารณาสนับสนุนการให้ประกันสินเชื่อ (mortgage insurance) แก่สถาบันการเงินที่ให้บริการสินเชื่อแก่ผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการจูงใจให้สถาบันการเงินเอกชนเข้ามาให้บริการสินเชื่อประเภทนี้ นำมาสู่การแข่งขันในการให้บริการที่ดีขึ้น และช่วยให้เกิดการเข้าถึงสินเชื่อที่ครอบคลุมยิ่งขึ้น ที่สำคัญการประกันสินเชื่อดังกล่าวเป็นการร่วมจ่าย (copay) ระหว่างผู้สูงอายุที่กู้เงินและรัฐบาล จึงไม่เป็นภาระโดยตรงทั้งหมดกับภาครัฐ เช่น การเพิ่มเบี้ยผู้สูงอายุและในการสนับสนุนการให้ประกันสินเชื่อ ภาครัฐสามารถกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เหมาะสมได้ เช่น ให้การสนับสนุนมากกว่าสำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำ หรือกำหนดการสนับสนุนตามราคาบ้าน[78]

ท้ายที่สุด การให้ความช่วยเหลือทางด้านการเงินเพื่อการดำรงชีพแก่ผู้สูงอายุ ควรได้รับการพิจารณาร่วมกับการดูแล (care) ผู้สูงอายุ เนื่องจากความเป็นอยู่ที่ดี (well-being) ของผู้สูงอายุไม่ได้มีเฉพาะทางด้านสุขภาพเพียงมิติเดียว ซึ่งในประเด็นนี้ควรมีการศึกษาให้ลึกซึ้งต่อไป

ข้อเสนอแนะทางด้านนโยบาย

1. สร้างเสริมการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ

การศึกษาพบว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือเรื่องการออม รองลงมาคือการใช้และรักษาทรัพย์สิน การช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการจัดการทรัพย์สินที่ดีจะสามารถช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ การศึกษายังพบว่าความต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สินขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ เช่น การมีหนี้สิน การศึกษา สุขภาพ เครือข่ายทางสังคม แต่โดยรวมมีผู้สูงอายุประมาณหนึ่งในสามเท่านั้นที่มีความต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สิน การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุในปัจจุบันเกือบทั้งหมดเป็นเรื่อง “ภายในครอบครัว” สะท้อนว่าความเป็นส่วนตัวและความเชื่อมั่นเป็นประเด็นสำคัญในเรื่องนี้ นอกจากนั้นกลไกทางเลือกที่ผู้สูงอายุมีความต้องการมากที่สุดคือการให้คำปรึกษาเมื่อถูกคดโกง

ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องทางด้านนโยบายผู้สูงอายุจึงควรมีการสร้างช่องทางในการให้คำปรึกษาแก่ผู้สูงอายุ โดยต้องคำนึงถึงบริบทของผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เช่น การใช้ช่องทางผ่านองค์กรหรือสถาบันในชุมชนที่มีความเข้าใจบริบทผู้สูงอายุและเข้าถึงได้ แต่อาจมีข้อเสียในเรื่องความเป็นส่วนตัว อย่างไรก็ตามจากการที่เทคโนโลยีขณะนี้ได้พัฒนาอย่างรวดเร็วและมีต้นทุนที่ถูกลงมาก จึงได้ถูกนำมาใช้ในการให้คำปรึกษาทางการเงินและทางด้านกฎหมายมากขึ้น ดังนั้นช่องทางการให้คำปรึกษาทางด้านการจัดการทรัพย์สินสำหรับผู้สูงอายุ โดยการใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักร (machine) ซึ่งสามารถทำให้

ไม่ทราบตัวตน (anonymity) อาจมีความเป็นไปได้และควรพิจารณาและศึกษาในรายละเอียดต่อไป

การสร้างเสริมการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุควรมีการพัฒนาหน่วยงานหรือรูปแบบการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ประโยชน์ได้สะดวก เนื่องจากองค์ความรู้ทางด้านนี้มีกระจายอยู่ตามแหล่งต่าง ๆ ทำให้ผู้สูงอายุหรือสมาชิกในครอบครัวไม่สามารถสืบค้นและเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการสำหรับการตัดสินใจได้ นอกจากนั้น ยังควรให้มีช่องทางการให้คำปรึกษาสำหรับผู้สูงอายุเมื่อประสบปัญหาการเอาเปรียบทางการเงินเบื้องต้นก่อนที่จะมีการดำเนินการทางด้านกฎหมาย เนื่องจากการถูกละเมิดทางการเงินนั้นไม่เป็นรูปธรรมเหมือนกับการละเมิดทางด้านร่างกาย

นอกจากนั้น การที่การจัดการทรัพย์สินและความต้องการด้านนี้ของผู้สูงอายุมีความหลากหลาย การส่งเสริมในลักษณะที่ใช้ได้กับทุกคน (one-size-fit-all approach) จากส่วนกลาง อาจไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภาครัฐควรพิจารณาการใช้ประโยชน์จากองค์กรหรือสถาบันที่มีอยู่ในชุมชน เช่น สถาบันการเงินฐานราก กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มสวัสดิการในชุมชน มีการปรับบทบาทเพื่อเสริมความเข้มแข็งในด้านการจัดการรายได้และการออมให้กับกลุ่มวัยก่อนเกษียณ เพื่อให้มีเงินใช้ในยามเกษียณอายุอย่างมีคุณภาพ โดยการส่งเสริมให้สถาบันระดับฐานรากและท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้อย่างคล่องตัว ลดการกำกับดูแลและควบคุมที่ไม่จำเป็นจากส่วนกลางลง และหากเครือข่ายเหล่านี้สามารถสร้างสวัสดิการของผู้สูงอายุของภาคชุมชนบางส่วนได้เองอย่างยั่งยืน จะเป็นการช่วยลดภาระทางด้านงบประมาณของภาครัฐในอนาคตได้อีกด้วย

2. การมีกฎหมายเฉพาะ

การที่ผู้สูงอายุเห็นว่าไม่มีความจำเป็นในการมีกฎหมายเฉพาะในเรื่องการจัดการทรัพย์สิน แต่กลไกในการให้ความช่วยเหลือควรมีการกำกับโดยภาครัฐ ดังนั้น ภาครัฐอาจไม่มีความจำเป็นต้องออกกฎหมายเฉพาะทางด้านการจัดการทรัพย์สิน แต่ควรเน้นการบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่ให้เป็นธรรมและมีกระบวนการที่รวดเร็ว เนื่องจากผู้สูงอายุอาจไม่มีเวลามากพอในการรอผลการตัดสินหรือการดำเนินการของกระบวนการทางด้านกฎหมายได้

3. ส่งเสริมการใช้เครื่องมือทางการเงินในการจัดการทรัพย์สิน

การศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุโดยรวมมีความสนใจการใช้สินเชื่อ mortgage และผู้สูงอายุที่มีบ้านของตนเองประมาณหนึ่งในห้าต้องการใช้สินเชื่อ reverse mortgage หากมีความจำเป็น ความต้องการในการใช้สินเชื่อของผู้สูงอายุที่มีขึ้นอยู่กับระดับการศึกษาที่สูง ทุนทางสังคมต่ำ มีภาระรายจ่ายสำหรับบุตรหลานหรือญาติ และมีภาระหนี้สิน

จากภาวะวิกฤติ COVOD-19 ทำให้ผู้สูงอายุขาดรายได้จากการทำงาน และรายได้ที่คาดว่าจะได้จากลูกหลานลดลง ทำให้ผู้สูงอายุมีความจำเป็นที่ต้องแปลงบ้านซึ่งตนได้เก็บออมสะสมไว้ในช่วงทำงาน (ประมาณ 70% ของผู้สูงอายุมีบ้านเป็นของตนเอง) มาเป็นรายได้ในการดำรงชีพ (home equity extraction) โดยการใช้สินเชื่อ reverse mortgage การส่งเสริมเครื่องมือทางการเงินในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุจะช่วยลดภาระทางการคลังของรัฐได้

ดังนั้น ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางด้านนโยบายผู้สูงอายุควรพิจารณาประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 การเพิ่มทางเลือกการจ่ายเงินให้แก่ผู้กู้ เนื่องจากปัจจุบันธนาคารจะจ่ายเงินให้แก่ผู้สูงอายุใช้เป็นรายเดือนจนกระทั่งอายุครบ 85 ปีเพียงอย่างเดียว จึงควรเพิ่มทางเลือก เช่น ให้เลือกรับเงินเป็นรายเดือนจนเสียชีวิต หรือทางเลือกการเบิกถอนเงินเมื่อใดก็ได้ที่ไม่เกินวงเงินอนุมัติ (line of credit) เนื่องจากผู้สูงอายุอาจไม่มีความจำเป็นต้องใช้เงินหรือใช้เพียงบางส่วนในบางเดือน แต่ต้องรับเงินตามจำนวนที่ธนาคารกำหนดในแต่ละเดือนทำให้มีภาระดอกเบี้ยโดยไม่จำเป็น และกรณีที่ต้องใช้เงินมากกว่าเงินรายเดือนที่ได้รับ เช่น ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ก็จะทำให้ไม่มีเงินสำหรับค่าใช้จ่ายดังกล่าว

ประเด็นที่ 2 การรับหลักประกันของผู้สูงอายุที่ครอบคลุมบ้านพักอาศัยทุกประเภท เนื่องจากปัจจุบันธนาคารยังมีข้อจำกัดในการพิจารณารับหลักประกันของผู้สูงอายุ เช่น กำหนดให้หลักประกันต้องตั้งอยู่ในทำเลที่มีศักยภาพ มีสภาพคล่องสูง อยู่ในแหล่งชุมชนที่มีความเจริญมีสาธารณูปโภคที่จำเป็น เป็นต้น เพื่อสะดวกกับธนาคารหากต้องมีการขายหลักประกัน จึงควรปรับการรับหลักประกันให้กว้างขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการเข้าถึงสินเชื่อที่ครอบคลุมกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความจำเป็นในการดำรงชีพมากขึ้น

ประเด็นที่ 3 การค้ำประกันสินเชื่อ (Mortgage Insurance) การที่ผู้กู้มีความรับผิดจำกัด (non-recourse) ธนาคารที่ให้สินเชื่อต้องรับความเสี่ยงจากผลขาดทุนที่อาจเกิดขึ้นหากการขายหลักประกันได้ต่ำกว่ามูลหนี้ ทำให้ธนาคารกำหนดวงเงินกู้ให้แก่ผู้สูงอายุค่อนข้างต่ำ ส่งผลให้เงินที่ผู้สูงอายุได้รับต่อเดือนต่ำ ไม่เพียงพอกับการดำรงชีพ ภาครัฐจึงควรพิจารณาการประกันความเสี่ยง (mortgage insurance) เช่นเดียวกับบางประเทศ เพื่อลดภาระของธนาคาร และช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับเงินงวดที่เพียงพอ

ประเด็นที่ 4 การสร้างการรับรู้และความเข้าใจของสินเชื่อประเภทนี้ให้กับผู้สูงอายุ เนื่องจากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่รู้จักหรือเคยได้ยินเกี่ยวกับสินเชื่อยังมีค่อนข้างน้อย และผู้สูงอายุบางคนยังมีทัศนะหรือความเข้าใจที่กลัว “การเป็นหนี้” ที่สร้างภาระให้แก่ลูกหลาน แต่สินเชื่อประเภทนี้มีลักษณะที่มีความรับผิดจำกัด (non-recourse) และผู้สูงอายุหรือลูกหลานมีสิทธิในการไถ่ถอนหลักประกันคืนได้ ดังนั้นในทางการเงิน สินเชื่อนี้เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนสภาพคล่องของสินทรัพย์เพื่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ ไม่ใช่การสร้างภาระหนี้สินโดยทั่วไป

ประเด็นที่ควรพิจารณาต่อไป

จากการที่พบว่า การจัดการทรัพย์สินผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อน มีความเกี่ยวข้องกันในหลายมิติ เพื่อเข้าใจความเชื่อมโยงเหล่านี้ จึงควรได้มีการศึกษาเพิ่มเติม อาทิ ความสัมพันธ์ระหว่างมิติด้านสุขภาวะและการเงิน รวมทั้งมีการพิจารณาประเด็นทางด้านความเป็นอิสระและความต้องการในการควบคุมทางการเงินของผู้สูงอายุ ตลอดจนการบูรณาการทางด้านการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุกับการให้ความช่วยเหลือทางการเงิน

นอกจากนั้น การที่เกิดวิกฤติ COVID-19 จึงเป็นโอกาสในการศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอก ต่อพฤติกรรมและความต้องการความช่วยเหลือในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ

ปัจจัยที่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ บริการทางการเงินได้มีการทำผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น อาจทำให้มีปัญหากับผู้สูงอายุบางกลุ่มและถูกเอาเปรียบมากขึ้น ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรได้รับความสนใจและศึกษาต่อไป

ภาค
ผนวก

1. บทบาทและนโยบายของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของผู้สูงอายุไทย

ปัจจุบันรัฐมีนโยบายและบทบาทในการดูแลสวัสดิการที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของผู้สูงอายุไทยในหลายด้าน สรุปได้ดังนี้

• กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

เป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบภารกิจเกี่ยวกับผู้สูงอายุโดยตรง เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมศักยภาพ คุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง และมีคุณภาพชีวิตที่ดี การจัดทำมาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่อง สังคมผู้สูงอายุ มีแนวทางการขับเคลื่อนสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 เป็นต้น

อย่างไรก็ดี จากการติดตามประเมินผลแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 พบว่า การบรรลุผลตามตัวชี้วัดและเป้าหมายได้สำเร็จไปเพียงบางส่วน และยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพยังเป็นความท้าทายที่ต้องเร่งดำเนินการ โดยเฉพาะการขับเคลื่อนมาตรการภายใต้ระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่อง สังคมผู้สูงอายุ อย่างเป็นระบบ การบูรณาการการทำงานด้านผู้สูงอายุทั้งประเทศ ทั้งระดับนโยบาย หน่วยงาน และพื้นที่ และติดตาม

ประเมินผลการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุตามมาตรการภายใต้ระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่อง สังคมสูงอายุ ทั้งประเทศอย่างเป็นระบบ โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการขับเคลื่อน เพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรม

- **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560**

  บทบัญญัติซึ่งบรรจุหลักการเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ อาทิ

  - หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ว่าด้วย **มาตรา 48 วรรคสอง** บุคคลซึ่งมีอายุเกิน 60 ปี และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ และบุคคลผู้ยากไร้ ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ
  - หมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ ว่าด้วย **มาตรา 71 วรรคสาม** รัฐพึงให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถดำรงชีพได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมตลอดทั้งให้การบำบัด ฟื้นฟู และเยียวยาผู้ถูกกระทำการดังกล่าว

- **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552**

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติเป็นแผนยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ในช่วง พ.ศ. 2545 - 2564 ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติเมื่อวันที่ 27 เมษายน 2553 โดยแผนดังกล่าวให้ความสำคัญต่อ “วงจรชีวิต” โดยมีวิสัยทัศน์ “ผู้สูงวัยเป็นหลักชัยของสังคม” ประกอบด้วยยุทธศาสตร์

5 ยุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้

- **ยุทธศาสตร์ที่ 1** ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย 3 มาตรการ คือ 1) หลักการประกันด้านรายได้เพื่อวัยสูงอายุ 2) การให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต และ 3) การปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ
- **ยุทธศาสตร์ที่ 2** ด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 6 มาตรการ คือ 1) ส่งเสริมสุขภาพป้องกันการเจ็บป่วย และดูแลตนเองเบื้องต้น 2) ส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุ 3) ส่งเสริมด้านการทำงานและการหารายได้ของผู้สูงอายุ 4) สนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ 5) ส่งเสริมสนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเพื่อผู้สูงอายุ และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้และสามารถเข้าถึงข่าวสารและสื่อ และ 6) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
- **ยุทธศาสตร์ที่ 3** ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 4 มาตรการ คือ 1) คุ้มครองด้านรายได้ 2) หลักประกันด้านสุขภาพ 3) ด้านครอบครัว ผู้ดูแล และการคุ้มครอง และ 4) ระบบบริการและเครือข่ายการเกื้อหนุน
- **ยุทธศาสตร์ที่ 4** ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนางานด้านผู้สูงอายุอย่างบูรณาการระดับชาติและการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 2 มาตรการ คือ 1) การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนางานด้านผู้สูงอายุอย่างบูรณาการระดับชาติ 2) ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ

- **ยุทธศาสตร์ที่ 5** ด้านการประมวล พัฒนา และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ และการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ประกอบด้วย 3 มาตรการ คือ 1) สนับสนุนและส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุสำหรับการกำหนดนโยบายและการพัฒนาการบริการ หรือการดำเนินการที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ 2) ดำเนินการให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติที่มีมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง และ 3) พัฒนาระบบข้อมูลทางด้านผู้สูงอายุให้ถูกต้องและทันสมัย โดยมีระบบฐานข้อมูลที่สำคัญด้านผู้สูงอายุที่ง่ายต่อการเข้าถึงและสืบค้น

- **พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2553 และแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2560**

เพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนต่อสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และให้ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ โดยสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. นิยามผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และมีสัญชาติไทย
2. ให้มีคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (มาตรา 4) เป็นกลไกระดับชาติเพื่อกำหนดนโยบายและแผนหลัก แนวทางปฏิบัติ ตลอดจนประสานงาน ติดตาม และประเมินผลเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนสถานภาพ บทบาท และกิจกรรมของผู้สูงอายุ

3. สิทธิผู้สูงอายุ (มาตรา 11) ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุน ดังนี้

(1) การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษ

(2) การศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

(3) การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม

(4) การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน

(5) การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะ หรือการบริการสาธารณะอื่น

(6) การช่วยเหลือด้านค่าโดยสารยานพาหนะตามความเหมาะสม

(7) การยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ

(8) การช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกทารุณกรรมหรือแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง

(9) การให้คำแนะนำ ปรึกษาดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดีหรือในทางการแก้ไขปัญหาครอบครัว

(10) การจัดที่พักอาศัย อาหาร และเครื่องนุ่งห่ม ให้ตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง

(11) การจ่ายเงินเบี้ยยังชีพเป็นรายเดือนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

(12) การสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี

(13) การอื่น ๆ ตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

- **นโยบายและมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง**

1. นโยบายของรัฐบาลด้านผู้สูงอายุ

คณะรัฐมนตรีโดยนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา แถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2557 ได้กำหนดนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน 11 ด้าน ซึ่งนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุคือนโยบายด้านที่ 3 การลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการสร้างโอกาสเข้าถึงบริการของรัฐ ดังนี้

ข้อที่ 3 ในระยะต่อไป จะพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม ระบบการออม และระบบสวัสดิการชุมชนให้มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการดูแลให้มีระบบการกู้ยืมที่เป็นธรรมและการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ตามอัตภาพ พัฒนาศักยภาพ คุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ์ จัดสวัสดิการช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้สูงอายุ สตรี และเด็ก

ข้อที่ 4 เตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการมีงานหรือกิจกรรมที่เหมาะสมเพื่อสร้างสรรค์และไม่ก่อภาระต่อสังคมในอนาคต โดยจัดเตรียมระบบการดูแลในบ้าน สถานพักฟื้น และโรงพยาบาล ที่เป็นความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และครอบครัว รวมทั้งพัฒนาระบบการเงินการคลังสำหรับการดูแลผู้สูงอายุ

2. นโยบายในการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต

เป็นการบูรณาการทำงานร่วมกันของ 4 กระทรวงหลัก คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งในการประชุมปรึกษาหารือเพื่อวางแผนการทำงานให้ครอบคลุมทุกมิติอย่างใกล้ชิด โดยแต่งตั้งคณะ

ทำงานขับเคลื่อนการบูรณาการความร่วมมือ เพื่อกำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ 3S ประกอบด้วย

(1) Strong ส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรง โดยกระทรวงสาธารณสุข

(2) Security ส่งเสริมความมั่นคงปลอดภัย โดยกระทรวงมหาดไทย

(3) Social Participation ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในสังคม โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

3. มติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง

(1) มติเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2559 เห็นชอบมาตรการรองรับสังคมผู้สูงอายุ 4 มาตรการ ดังนี้

- การจ้างงานผู้สูงอายุ เพื่อสร้างหลักประกันหรือความมั่นคงในเรื่องรายได้ของผู้สูงอายุให้สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ยาวนานขึ้น
- การสร้างที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้มีการสร้างที่พักอาศัยทั้งในรูปแบบที่มีความเหมาะสมและมีสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นการเฉพาะให้กับผู้สูงอายุ
- สินเชื่อที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ (reverse mortgage) เป็นการให้เงินกู้แก่ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป แต่ไม่เกิน 80 ปี และผู้สูงอายุที่ไม่ได้เป็นข้าราชการบำนาญ ไม่มีเงินสำรองเพียงพอต่อการใช้ชีวิต และไม่มีลูกหลานไว้คอยดูแล มีวงเงินกู้ไม่เกินรายละ 10 ล้านบาท โดยใช้ที่อยู่อาศัยที่ปลอดภาระหนี้ของผู้สูงอายุเป็นหลักประกัน

- การบูรณาการระบบบำเหน็จบำนาญ มาตรการนี้จะให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการนโยบายบำเหน็จบำนาญแห่งชาติที่มีนายกฯ เป็นประธาน ทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนาและกำกับดูแลระบบบำเหน็จบำนาญของประเทศ และจัดตั้งกองทุนบำเหน็จบำนาญแห่งชาติ (กบช.)

(2) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2560 มีนโยบายให้ดำเนินการมาตรการให้เงินช่วยเหลือเพื่อการยังชีพแก่ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย ตามโครงการลงทะเบียนเพื่อสวัสดิการแห่งรัฐ โดยกำหนดแหล่งที่มาของเงินเป็น 2 ส่วน คือ เงินภาษีสรรพสามิตในส่วนของสินค้าสุราและยาสูบ ในอัตราร้อยละ 2 แต่ไม่เกิน 4,000 ล้านบาทต่อปี และจากการบริจาคเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ โดยจะนำส่งเงินดังกล่าวเข้ากองทุนผู้สูงอายุและส่งต่อให้ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยตามโครงการลงทะเบียนเพื่อสวัสดิการแห่งรัฐโดยผ่านบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ

นอกจากนี้ ในรายงานการพิจารณาศึกษา เรื่อง “สังคมผู้สูงอายุ : ระเบียบวาระแห่งชาติ” ของคณะกรรมาธิการสังคม เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้พิจารณาศึกษาและจัดทำรายงานผลการพิจารณาศึกษาพร้อมทั้งข้อเสนอแนะจำนวน 4 เรื่อง คือ 1) การสงเคราะห์การดูแลผู้สูงอายุในประเทศไทย 2) การเตรียมความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงอายุ 3) บุคลากรในกระบวนการดูแลผู้สูงอายุ และ 4) มาตรฐานสถานดูแลผู้สูงอายุ ทั้งนี้ รายงานยังเห็นสมควรให้พิจารณาสังคมผู้สูงอายุให้เป็นระเบียบวาระแห่งชาติ โดยประกอบด้วย

- การวิเคราะห์ความเสี่ยงของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างกลไกระบบการติดตามเฝ้าระวังการละเมิดสิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินของผู้สูงอายุ
- ปรับปรุงและพัฒนากฎหมายที่คุ้มครองผู้สูงอายุ และเพิ่มประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมาย
- การสร้างความตระหนักในวัฒนธรรมแห่งการเคารพผู้สูงวัย ปรับทัศนคติของคนทุกวัยถึงคุณค่า เพื่อให้ลดปัญหาการเหยียดวัย
- สร้างการพัฒนาเครือข่ายระดับชุมชนให้มีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุทุกกลุ่ม
- เสริมสร้างนวัตกรรมเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการระบบการดูแลผู้สูงอายุ โดยครอบครัวและชุมชน (มาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่องสังคมสูงอายุ (ฉบับปรับปรุง), กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์)

- **นโยบายหรือมาตรการอื่นในการช่วยเหลือผู้สูงอายุ**

จากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2562 คณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย ตามที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เสนอ เพื่อพิจารณาดำเนินการ และต่อมากระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้รายงานว่า คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (กผส.) ได้ประชุมครั้งที่ 5/2563 เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2563 ได้มีข้อเสนอแนะคือ

- ทบทวนและคำนึงถึงความยั่งยืนและภาระทางด้านงบประมาณอย่างจริงจัง ต่อการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุผ่านโครงการต่าง ๆ ของภาครัฐ เช่น การให้เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่เป็นหนึ่งในสวัสดิการด้านการทำงานและการมีรายได้สำหรับผู้สูงอายุ

- ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกี่ยวกับปรัชญาในการจัดสวัสดิการสังคม ให้ก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงในบริบทของสังคมและให้มีความเป็นสากลมากขึ้น ด้วยการก้าวพ้นจากแนวคิดที่มุ่งเน้นเพียงการสงเคราะห์และมีกลุ่มเป้าหมายที่ค่อนข้างเฉพาะเจาะจง เพื่อเดินหน้าไปสู่การยอมรับแนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมบนพื้นฐานของ “สิทธิพลเมือง” ซึ่งทุก ๆ คนควรมีสิทธิในการเข้าถึงและได้รับการจัดสวัสดิการสังคมขั้นพื้นฐาน ทั้งจากภาครัฐและทุกภาคส่วนในสังคมอย่างทั่วถึง
- กระจายความรับผิดชอบในการจัดสวัสดิการสังคมผ่านการสร้าง “หุ้นส่วน” ด้วยการให้ภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีศักยภาพในสังคม ทั้งจากครอบครัว อาสาสมัคร ชุมชน ท้องถิ่น สถาบันศาสนา และภาคประชาสังคม รวมถึงภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ในปี 2562 ได้มีการดำเนินการเกี่ยวกับ “สวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ” ดังต่อไปนี้

- การศึกษา เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ โดยมีการกำหนดเนื้อหาที่เหมาะสม เพื่อเป็นแนวทางในการเรียนรู้ 4 มิติ คือ มิติสุขภาพ มิติสังคม มิติเศรษฐกิจ และมิติสภาพแวดล้อมและบริการสาธารณะ ซึ่งสถาบัน หน่วยงาน หรือชุมชนจัดตั้งขึ้น โดยมีโรงเรียนผู้สูงอายุ 1,555 แห่งทั่วประเทศ
- สุขภาพอนามัย เช่น สวัสดิการรักษาพยาบาลข้าราชการ กองทุนหลักประกันสุขภาพแห่งชาติหรือบัตรทอง โดยมีผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงได้รับการดูแลจำนวน 219,518 คน

- สวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย มีการปรับปรุงซ่อมบ้านให้แก่ผู้สูงอายุ 3,200 หลัง และสถานที่สาธารณะให้เอื้อต่อการเข้าถึงบริบทของผู้สูงอายุและคนทุกวัย 20 แห่ง
- การทำงานและการมีรายได้ รัฐบาลออกมาตรการจูงใจเพื่อส่งเสริมให้ภาคเอกชนจ้างแรงงานผู้สูงอายุเข้าทำงานมากขึ้น เช่น มีศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) 1,489 แห่ง การสนับสนุนเงินทุนกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพผู้สูงอายุผ่านกองทุนผู้สูงอายุ 8,991 คน เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ 9.09 ล้านคน การจ่ายเงินช่วยเหลือเพื่อการยังชีพแก่ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยตามโครงการลงทะเบียนเพื่อสวัสดิการแห่งรัฐ ประมาณ 4,000 ล้านบาทและสวัสดิการขั้นพื้นฐานอีกรูปแบบหนึ่งคือ บำเหน็จบำนาญข้าราชการ กองทุนประกันสังคม กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ และกองทุนการออมแห่งชาติ
- นันทนาการ เป็นบริการที่เกี่ยวกับการสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมให้แก่ผู้ใช้บริการ โดยมีการจัดการแข่งขันกีฬาอาวุโสแห่งชาติ การส่งเสริมกีฬาสำหรับผู้สูงอายุ และการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ
- กระบวนการยุติธรรม โดยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งปกป้องและคุ้มครองผู้สูงอายุจากการทารุณกรรมหรือแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง

- บริการทางสังคม เช่น การช่วยเหลือการจัดการศพผู้สูงอายุตามประเพณี การช่วยเหลือผู้สูงอายุในภาวะยากลำบาก อีกทั้งมีกลไกในระดับพื้นที่ให้บริการ คือ อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม. เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ) และอาสาสมัครบริบาลท้องถิ่น

นอกจากนั้น ภาครัฐตามมติการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มีนาคม 2564 ได้มีนโยบายในการสนับสนุนด้านงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการสังคมเพื่อผู้สูงอายุไทย ได้แก่ (1) การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม (2) การวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (3) การประเมินผลระบบการให้บริการการดูแลระยะกลาง (intermediate care) (4) ข้อเสนอการพัฒนาการดำเนินงานส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ และ (5) ข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาระบบหลักประกันถ้วนหน้าการดูแลระยะยาวในประเทศไทย

- **การดำเนินงานและการขับเคลื่อนด้านผู้สูงอายุ**

แผนการดำเนินงานด้านนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ด้านผู้สูงอายุได้มีการศึกษาเพื่อพัฒนาและเสนอแนวทางการดำเนินงานที่จำเป็นที่ควรได้รับการผลักดันและพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากการศึกษาของศิริวรรณ อรุณทิพยไพฑูรย์ (2557) ที่ศึกษาติดตามการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของประเทศไทยตามแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ (The Madrid International Plan of Action on Action หรือ MIPAA) ภายใต้กรอบพันธกรณีองค์การสหประชาชาติ (United Nations) ที่ต้องการให้เกิดมาตรฐานในการส่งเสริมในสามประเด็น

หลัก ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ การเสริมสร้างสุขภาพและความเป็นอยู่เมื่อเข้าสู่วัยชรา และการสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อผู้สูงอายุ ว่ามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและได้รับการผลักดันให้นำไปสู่การปฏิบัติงานจริง รวมถึงการศึกษาเพื่อส่งเสริมพัฒนาและการขยายผล มาตรฐานการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น[79]

นอกจากนั้น ภาครัฐได้มีการจัดทำมาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่อง สังคมสูงอายุ เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2561 โดยรับฟังความต้องการของผู้สูงอายุและเครือข่าย และจัดประชุมรับฟังความต้องการและจัดทำประเด็นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุแกนนำผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และองค์กรเครือข่ายมีความเข้าใจและมีส่วนร่วมขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชมรมผู้สูงอายุให้มีความเข้มแข็ง รวมทั้งส่งเสริมการมีรายได้และการมีงานทำของผู้สูงอายุ ซึ่งความคิดเห็นประเด็นสำคัญในการประชุมครั้งนี้คือ ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการนำระเบียบวาระแห่งชาติไปปฏิบัติ 6 Sustainable เพื่อไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและคนทุกวัย และ 4 Change เพื่อยกระดับขีดความสามารถสู่การบริหารจัดการภาครัฐ

การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการนำระเบียบวาระแห่งชาติไปปฏิบัติ 6 Sustainable พบว่า ความคิดเห็นส่วนใหญ่อยู่ที่ประเด็นเกี่ยวกับการสร้างระบบคุ้มครองและสวัสดิการผู้สูงอายุ การปรับสภาพแวดล้อมชุมชนและบ้านให้ปลอดภัยกับผู้สูงอายุ และการสร้างความรอบรู้ให้คนรุ่นใหม่เตรียมความพร้อมในทุกมิติ

ส่วนการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการนำระเบียบวาระแห่งชาติไปปฏิบัติ 4 Change พบว่า ความคิดเห็นมากสุดคือการปฏิรูประบบข้อมูลเพื่อขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ รองลงมาคือการยกระดับความร่วมมือเสริมสร้างพลังสังคมสูงอายุ และการปรับเปลี่ยนกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ ข้อบังคับ ให้เอื้อต่อการทำงานด้านผู้สูงอายุ และประเด็นสุดท้ายคือการพลิกโฉมนวัตกรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมสูงอายุ

แผนการดำเนินงานของภาครัฐนอกจากให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสุขภาวะด้านกายและใจ และสภาพแวดล้อมสังคมของผู้สูงอายุแล้ว ภาครัฐยังได้เน้นให้ความสำคัญในการกำหนดมาตรการในมิติทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับการสร้างรายได้จากการประกอบอาชีพ การสร้างหลักประกันรายได้ การออม และการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการของผู้สูงวัย เพื่อการเตรียมตัวเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง[80] เช่น การจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่รัฐบาลเริ่มดำเนินการนโยบายเบี้ยยังชีพอย่างถ้วนหน้าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 การจัดตั้งกองทุนผู้สูงอายุ การให้สวัสดิการด้วยการลดหย่อนค่าโดยสาร การอำนวยความสะดวกในการเดินทางโดยการรถไฟแห่งประเทศไทย การยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ และการสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี[81] เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้ว ภาครัฐยังมีการพัฒนานโยบายและแผนการดำเนินงานสำหรับผู้สูงอายุ รวมถึงกลไกและเครื่องมือที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นในอนาคตต่อไป

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับ Reverse Mortgage จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ใช้บริการสินเชื่อประเภทนี้

ตารางต่อไปนี้ แสดงข้อมูลที่สรุปจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุที่ไม่เคยใช้สินเชื่อ reverse mortgage ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล * โดยคัดเลือกผู้สูงอายุที่สมัครใจจำนวนทั้งสิ้น 18 คน ประกอบด้วย ประธานหรือกรรมการชมรมผู้สูงอายุจำนวน 10 คน และสมาชิกชมรมอีก 8 คน โดยก่อนการสัมภาษณ์ได้มีการให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสินเชื่อประเภท reverse mortgage

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความแตกต่างหลากหลายวิชาชีพ มีตั้งแต่ข้าราชการ พนักงานบริษัทเอกชน แม่ค้าหรือเจ้าของธุรกิจ รวมไปถึงคนขับรถสาธารณะ เพื่อให้ได้ข้อมูลจากมุมมองที่หลากหลาย

---

* จาก สันติ ถิรพัฒน์. (2564). โครงการศึกษาการใช้ที่อยู่อาศัยเพื่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ตารางแสดงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุที่ไม่เคยใช้สินเชื่อ reverse mortgage

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	แนวคิดและมุมมองในการดำรงชีพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage
ตัวอย่างที่ 1 เพศชาย อายุ 61 ปี สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ มีสถานะสมรส มีบุตรทั้งสิ้น 2 คน	บ้านไม่ได้เป็นมรดกที่สำคัญ เนื่องจากบุตรมีฐานะดี และตนเองมีรายได้จากเงินผู้สูงอายุ สำหรับการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ไม่มีผลกระทบโดยตรงกับตนเอง แต่ส่งผลกระทบกับรายได้ของบุตรหลาน ในส่วนของสินเชื่อ reverse mortgage เห็นว่าเป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุ และควรมีทางเลือกที่มากขึ้น เช่น การให้รับเงินแบบเงินก้อนเพียงครั้งเดียว การรับเป็นรายเดือน หรือผสมผสานทั้ง 2 แบบ
ตัวอย่างที่ 2 เพศหญิง อายุ 64 ปี เป็นเลขาชมรมผู้สูงอายุและประธานกลุ่มสตรีอาสาสมัคร มีสถานะสมรส มีบุตรทั้งสิ้น 3 คน	บ้านไม่ได้เป็นมรดกที่สำคัญ เพราะบุตรทั้ง 2 คน มีการงานที่ดี และตนเองมีรายได้หลักมาจากเงินบำนาญประกันสังคมและบุตรให้เงินเป็นรายเดือน ส่วนการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ส่งผลกระทบให้บุตรถูกลดเงินเดือน ทำให้ได้รับเงินจากบุตรลดลงตามไปด้วย สำหรับความเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage เห็นว่า การกำหนดวิธีการรับเงินจากธนาคารเพื่อดำรงชีพ จนถึงอายุ 85 ปีน่าจะเพียงพอ ทั้งนี้การตัดสินใจในการกู้เงินนั้นขึ้นอยู่กับสามีและบุตรด้วย

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	แนวคิดและมุมมองในการดำรงชีพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage
ตัวอย่างที่ 3 เพศหญิง อายุ 60 ปี อาสาสมัครและกรรมการชมรมผู้สูงอายุของชุมชน มีสถานะหม้ายเนื่องจากสามีเสียชีวิตโดยตนไม่มีบุตร	บ้านไม่ได้เป็นมรดกที่สำคัญ อาจจะมอบเป็นมรดกให้กับน้องสาว หรือถ้าย้ายไปเชียงรายกันหมดก็จะขายบ้านทิ้ง ในส่วนของรายได้ปัจจุบันมีความเพียงพอต่อการดำรงชีพ โดยมีรายรับประมาณ 6,000 บาทต่อเดือนจากการเปิดร้านค้า และมีเบี้ยบำนาญประกันสังคมประมาณ 2,000 บาทต่อเดือน สำหรับเรื่องภาวะที่เศรษฐกิจไม่ดีจากการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 คิดว่าไม่ได้รับผลกระทบมากนัก อย่างไรก็ดี ต้องการให้รัฐปรับเบี้ยผู้สูงอายุให้เพิ่มขึ้นเป็นคนละ 3,000 บาทต่อเดือน สำหรับความเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage มีความสนใจรูปแบบการรับเงินเพื่อดำรงชีพทั้ง 2 ประเภท คือ แบบรายงวด และแบบวงเงิน (line of credit) ทั้งนี้ขึ้นกับความจำเป็นในการใช้จ่าย เช่น ในกรณีที่ไม่มีความเดือดร้อนเรื่องการใช้จ่าย ก็น่าจะเลือกรูปแบบการให้เงินรายเดือน
ตัวอย่างที่ 4 เพศหญิง อายุ 67 ปี สมาชิกกลุ่มสตรีอาสาสมัคร มีสถานะสมรส มีบุตร 2 คน ปัจจุบันพักอาศัยอยู่กับน้องชายและน้องสาว ไม่ได้อยู่กับบุตร	บ้านเป็นมรดกที่สำคัญและต้องการส่งต่อเป็นมรดกให้บุตรหลาน สำหรับตนเองมีรายได้จากเบี้ยผู้สูงอายุและบุตร และมีเงินออมที่เพียงพอสำหรับใช้จ่าย ส่วนในเรื่องการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ไม่มีผลกระทบกับสถานะการเงิน แต่เป็นผลกระทบเรื่องสุขภาพและผลกระทบกับรายได้ของบุตรหลานมากกว่า สำหรับความช่วยเหลือใดๆ จากรัฐนั้นไม่ได้คาดหวัง ในเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับสินเชื่อ reverse mortgage คิดว่ามีประโยชน์ และจะเลือกวิธีการรับเงินแบบวงเงิน เพราะสามารถเบิกเงินมาใช้จ่ายเมื่อเกิดความจำเป็น ทั้งนี้มีข้อกังวลใจอยู่บ้าง คือการจะกู้เงินจะต้องได้รับความยินยอมจากคนรอบข้างด้วย

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	แนวคิดและมุมมองในการดำรงชีพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage
ตัวอย่างที่ 5 เพศหญิง อายุ 65 ปี ประธานกลุ่มสตรีอาสาสมัคร มีสถานะสมรส มีบุตร 1 คน และหลาน 1 คน	บ้านไม่ได้เป็นมรดกที่สำคัญ ปัจจุบันมีรายได้จากเบี้ยผู้สูงอายุ เงินอาสาสมัคร และรายได้จากบุตร สำหรับเงินออมต่อการดำรงชีพไม่ค่อยเพียงพอ และจะกู้เงิน ถ้ามีค่าใช้จ่ายที่จำเป็นจริง ๆ สำหรับเรื่องภาวะที่เศรษฐกิจไม่ดีจากการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 คิดว่าไม่มีผลกระทบกับตนเองมากนัก แต่จะมีผลกระทบต่อบุตร ทำให้มีรายได้น้อยลง ด้านความช่วยเหลือจากภาครัฐ ไม่มีความคาดหวังกับภาครัฐ แต่ในส่วนชุมชน มองว่าอยากให้มีการช่วยพัฒนาชุมชนมากขึ้นกว่าเดิม ในเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับสินเชื่อ reverse mortgage มีความคิดที่จะนำบ้านไปแปลงเป็นเงินเช่นกัน และมีความสนใจวิธีการรับเงินแบบรายเดือนตลอดชีพ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายประจำวัน สำหรับการรับเงินแบบวงเงิน คิดว่าเป็นอีกหนึ่งทางเลือกสำหรับผู้ที่สนใจใช้จ่ายเป็นครั้ง ๆ
ตัวอย่างที่ 6 เพศหญิง อายุ 61 ปี สมาชิกชมรมผู้สูงอายุบานไม่รู้โรย คลองหนึ่ง คลองหลวง มีสถานะสมรส อาศัยอยู่ร่วมกับบุตร 2 คนและสะใภ้ 1 คน	บ้านเป็นมรดกที่สำคัญที่จะมอบให้กับลูกหลาน สำหรับการดำรงชีพ คิดว่าตนเองนั้นมีเงินเพียงพอใช้ เนื่องจากทำร้านขายของชำและมีห้องให้เช่า ซึ่งทำให้ไม่มีความต้องการกู้ เพราะมีรายได้เพียงพอ อย่างไรก็ตาม ถ้าหากมีความเดือดร้อนหรือมีเหตุจำเป็นจริง ๆ หรือต้องลงทุนให้บุตร ก็มีแนวโน้มจะขอกู้เงินได้เช่นกัน ในส่วนเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้คนเช่าลดลง และการขายสินค้ามียอดขายลดลง แต่ปัจจุบันภาระค่าใช้จ่ายก็ลดลงเนื่องจากบุตรสำเร็จการศึกษาแล้ว ทำให้ไม่ได้รับผลกระทบมากนัก ในส่วนสินเชื่อ reversed mortgage เหมาะสมกับผู้สูงอายุที่ไม่มีคนดูแล ทั้งนี้ควรมีการทำการตลาดเชิงรุกและมีหน่วยงานให้ความรู้ เนื่องจากมองว่าน่าจะมีความต้องการจำนวนมาก เพราะผู้สูงอายุหลาย ๆ คนไม่มีงานทำ สำหรับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ควรจะมีอัตราต่ำมากๆ หรือ

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	แนวคิดและมุมมองในการดำรงชีพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage
	ไม่มีดอกเบี้ยเลย เพราะผู้ใช้บริการมีอายุมากแล้ว และบางคนไม่มีรายได้จากการทำงาน สำหรับรูปแบบสินเชื่อ คิดว่าการรับเงินแบบตลอดชีพดีกว่าการกำหนดรับเงินถึงอายุ 85 ปี และรูปแบบ line of credit ก็เป็นอีกทางเลือกที่ดี เพราะสามารถดึงเงินมาใช้เมื่อใดก็ได้
ตัวอย่างที่ 7 เพศหญิง อายุ 62 ปี กรรมการชุมชน ผู้สูงอายุ มีสถานะหม้าย ปัจจุบันอาศัยอยู่กับบุตรสาว	บ้านเป็นมรดกที่สำคัญที่จะส่งต่อให้บุตรหลาน ด้านรายได้มีรายได้เพียงพอ เพราะมีเงินรายได้จากการเกษียณอายุ รายได้หลักจากค่าเช่าที่จอดรถและบ้านเช่า และเงินจากบุตรสาว อย่างไรก็ดี ถ้ามีเหตุผลและมีความจำเป็นจริง ๆ ที่จะใช้เงิน การกู้เงินเป็นทางเลือกหนึ่ง สำหรับการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 กับภาวะเศรษฐกิจที่ไม่ดี ไม่ได้มีผลกระทบ เพราะส่วนมากอาศัยอยู่บ้าน ทั้งนี้ด้านความช่วยเหลือจากรัฐ ต้องการให้ปรับลดดอกเบี้ยกู้ให้ต่ำลงไปอีก และต้องการให้ชุมชนมีกองทุนให้กู้ยืมเงิน ในส่วนสินเชื่อ reversed mortgage มองว่าการใช้บ้านตนเองเป็นหลักประกันเป็นวิธีการที่ดีและดูเหมาะสม แต่มีความกังวลว่า กรณีผู้ที่มีทายาทถ้านำบ้านไปวางเป็นหลักประกันในระยะยาว ลูกหลานจะไม่มีที่อยู่อาศัย จึงเห็นว่าสินเชื่อนี้น่าจะเหมาะสมกับกรณีที่ไม่มีทายาท รูปแบบสินเชื่อที่สนใจคือแบบ line ofcredit เพราะสามารถเบิกเงินออกมาใช้ได้เมื่อจำเป็นและไม่มีดอกเบี้ยล่วงหน้า สำหรับกรณีรายเดือนคิดว่าไม่เหมาะกับตนเอง เพราะมีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพอยู่แล้ว

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	แนวคิดและมุมมองในการดำรงชีพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage
ตัวอย่างที่ 8 เพศชาย อายุ 59 ปี รองประธานชุมชนผู้สูงอายุ และประกอบอาชีพขับรถแท็กซี่ มีสถานะหย่าร้าง	บ้านเป็นมรดกสำคัญ และคิดว่าจะส่งต่อให้กับบุตรชาย (บ้านนี้ลูกชายช่วยผ่อน) ในส่วนของรายได้มีจากการขับรถแท็กซี่ และมีวางแผนการออมเงิน สำหรับการกู้เงิน ถ้ามีเหตุจำเป็นก็จะกู้เงิน ทั้งนี้ในช่วงเศรษฐกิจไม่ดีและเกิดการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีพพอควร เนื่องจากมีรายได้ลดน้อยลง ขณะที่รายจ่ายไม่ได้ลดลงตามไปด้วย ดังนั้นคาดหวังว่ารัฐบาลจะมีการช่วยเหลือเยียวยาที่รวดเร็ว และควรปรับเงินเบี้ยผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจาก 600 บาท เป็น 1,000 – 2,000 บาท ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับ reversed mortgage มองว่าเป็นโครงการที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ แต่อย่างไรก็ตาม การกู้เงินต้องสอบถามบุตรชายก่อน เพราะตนเองกับบุตรมีภาระผ่อนบ้านอยู่ในขณะนี้ สำหรับวิธีการรับเงินแบบรายเดือนคิดว่าดีกว่าแบบการให้เงินครั้งเดียว เพราะช่วยให้มีงบจำกัดในการใช้จ่าย และดูจะทำให้วางแผนการเงินง่ายกว่า โดยส่วนตัวชอบแบบกำหนดอายุถึง 85 ปี เพราะไม่แน่ใจว่าจะมีชีวิตอยู่ยืนยาวมากกว่า 85 ปีหรือไม่
ตัวอย่างที่ 9 เพศชาย อายุ 60 ปี รองประธานชุมชน สถานะสมรส มีบุตร 2 คน ผู้ชาย 1 คน ผู้หญิง 1 คน ปัจจุบันอยู่อาศัยกับภรรยา บุตร 2 คน สะใภ้ และหลาน	บ้านเป็นมรดกที่สำคัญอย่างมาก มีรายได้จากบุตรทั้งสองคน และมีค่าตอบแทนจากกระทรวงสาธารณสุข 1,000 บาท มีเงินออมเล็กน้อย ในอนาคตถ้าจำเป็นก็พร้อมจะกู้เงิน หากไม่ติดเงื่อนไขใด ๆ ในเรื่องของเศรษฐกิจที่ไม่ดีส่งผลให้มีรายได้น้อยลง และดอกเบี้ยต่ำทำให้รายได้จากการออมน้อยลงด้วยเช่นกัน ส่วนการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ส่งผลกระทบต่อชีวิตทั้งด้านสังคมและธุรกิจ ทั้งนี้คาดหวังให้รัฐบาลปรับเบี้ยผู้สูงอายุเพิ่มเป็น 1,500 บาท แทน ส่วนความคาดหวังจากชุมชน อยากให้ใช้

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	แนวคิดและมุมมองในการดำรงชีพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage
	งบประมาณที่ได้รับมาอย่างมีค่า และควรมีงบประมาณลงมาดูแลมากกว่านี้ ส่วนสินเชื่อ reverse mortgage เป็นทางเลือกที่ดีสำหรับผู้สูงอายุที่มีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายและไม่มีรายได้ หรือไม่ทราบว่าจะหาแหล่งเงินจากทางไหน อย่างไรก็ดี ต้องมีการให้ความรู้กับผู้สูงอายุและบุตรหลาน เพราะการกู้แบบนี้จำเป็นจะต้องให้ผู้เกี่ยวข้องมีความยินยอมด้วย สำหรับระยะเวลาเงินกู้ เห็นว่าควรจะรับเงินได้ยาวตลอดชีวิตมากกว่าจำกัดอายุ เพราะจะได้เป็นหลักประกันในการใช้ชีวิตตลอดไป และสินเชื่อแบบ line of credit ถือว่าเป็นตัวเลือกที่น่าสนใจที่สุด เพราะว่าสามารถนำเงินมาใช้ได้ในเวลาจำเป็น และเริ่มคิดดอกเบี้ยเมื่อมีการเบิกเงินมาใช้จ่าย
ตัวอย่างที่ 10 เพศชาย อายุ 62 ปี ที่ปรึกษาคณะกรรมการหมู่บ้านสุขสวัสดิ์ หมู่ 13 ตำบลในคลอง และเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลในคลอง และทำธุรกิจห้องเช่า มีสถานะสมรสปัจจุบันอาศัยอยู่กับภรรยา บุตร สะใภ้ และหลาน	บ้านสำคัญต่อการเป็นมรดกให้บุตรและหลานอาศัยอยู่ต่อ โดยตนเองมีเงินออมพอเพียงต่อการดำรงชีพในยามชรา ในส่วนของรายได้มาจากห้องเช่าและบุตรในอนาคตหากมีความต้องการกู้เงินเพื่อซื้อบ้านให้หลาน ส่วนเรื่องของเศรษฐกิจมีผลกระทบกับธุรกิจบ้านเช่า เพราะมีคนย้ายออกไปจำนวนหนึ่ง ทำให้รายได้ลดลง และเรื่องการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ทำให้รายได้ลดลง แต่ค่าครองชีพกลับสูงขึ้น เช่น โครงการคนละครึ่ง ทำให้ราคาสินค้าแพงขึ้น เนื่องจากผู้ผลิต/ผู้ขายเพิ่มราคาสินค้า เพราะทราบว่ารัฐบาลช่วยออกให้ สำหรับสินเชื่อ reverse mortgage คิดว่ามีประโยชน์ เพราะผู้สูงอายุบางคนจะมีที่ดิน ไม่มีทายาท และไม่มีรายได้ หรือบุตรหลานไม่สนใจ จะสามารถแปลงทรัพย์สินเป็นเงินเพื่อนำมาใช้จ่ายได้ สำหรับรูปแบบ มองว่าแต่ละคนมีปัจจัยต่างกัน การเลือกรับเงินแบบรายเดือนหรือแบบวงเงินขึ้นอยู่กับความจำเป็น ทั้งนี้สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์มองว่า line of credit น่าสนใจกว่า

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	แนวคิดและมุมมองในการดำรงชีพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage
	นอกจากนั้น สิ่งสำคัญคือควรให้ความรู้กับผู้สูงอายุ เพื่อจะช่วยให้สามารถเข้าใจและสามารถช่วยในการการตัดสินใจ
ตัวอย่างที่ 11 เพศชาย อายุ 66 ปี กรรมการผู้ทรง คุณวุฒิ หมู่ 13 ตำบลในคลอง สถานะสมรส มีบุตรทั้งสิ้น 4 คน อาศัยอยู่กับภรรยา และบุตร 1 คน (ไม่ได้ทำงานเนื่องจาก ประสบอุบัติเหตุจาก การขี่จักรยานยนต์)	บ้านไม่ได้เป็นมรดกสำคัญ ขึ้นอยู่กับความต้องการของบุตร ปัจจุบันร่วมหุ้นกับญาติทำที่จอดรถและดูแลรถ แต่รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้ดำรงชีพ ทั้งนี้ถ้าสามารถกู้เงินได้ก็มีความคิดอยากจะกู้เพื่อลงทุนทำธุรกิจเพิ่ม จากการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ทำให้รายได้ลดลง 20 - 30% รัฐบาลควรมีการช่วยเหลือและส่งเสริมเกี่ยวกับการออมเงินของประชาชน ส่วนความช่วยเหลือในชุมชน การช่วยเหลือไม่ทั่วถึง และเสนอเพิ่มเติมว่าควรมีโรงเรียนสอนเรื่องต่าง ๆ กับผู้สูงอายุเกี่ยวกับการวางแผนชีวิต ส่วนสินเชื่อ reverse mortgage เห็นว่ามีความเหมาะกับผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรหลาน สำหรับรูปแบบสินเชื่อ มีความสนใจวิธีการรับเงินแบบรายเดือนที่ได้รับตลอดชีพ เพราะทำให้มีความปลอดภัยในชีวิต สำหรับรูปแบบวงเงิน หรือ line of credit ก็น่าสนใจ แต่ขึ้นอยู่ความจำเป็นในการใช้จ่ายของแต่ละท่าน

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	แนวคิดและมุมมองในการดำรงชีพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage
ตัวอย่างที่ 12 เพศหญิง อายุ 62 ปี สมาชิกในชมรมผู้สูงอายุบานไม่รู้โรย คลองหนึ่ง คลองหลวง มีสถานะโสด ปัจจุบันอาศัยอยู่กับเพื่อน	บ้านสำคัญต่อการเป็นมรดกให้บุตร ในส่วนของรายได้มาจากแบ่งบ้านให้เพื่อนเช่า และเพื่อนช่วยดูแลเรื่องอาหารการกิน รวมทั้งมีรายได้จากเบี้ยผู้สูงอายุ นอกจากนั้นมีการส่งเบี้ยประกันสังคม ม.39 เพื่อเบิกค่ารักษาพยาบาล และเงินเก็บมีเพียงพอสำหรับการดำรงชีพ เนื่องจากไม่มีภาระเรื่องบุตรหลาน ความคิดเกี่ยวกับกู้เงินไม่มี เพราะถ้าเดือดร้อนก็สามารถยืมพี่สาวได้ สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำส่งผลกระทบให้เพื่อนที่พักอยู่ด้วยกันมีรายได้ลดลง ทำให้ตนเองได้รับกระทบไปด้วยจากค่าเช่าที่ลดลง ส่วนสินเชื่อ reversed mortgage คิดว่ามีประโยชน์มาก เพราะสามารถแปลงสินทรัพย์เป็นเงินเพื่อนำมาใช้จ่าย โดยรูปแบบที่จะเลือกคือวิธีการรับเงินแบบรายเดือนและตลอดชีพ ทั้งนี้ควรทำการตลาดเชิงรุก ให้ความรู้ และลงพื้นที่ชี้แจงเกี่ยวกับสินเชื่อนี้ให้มากขึ้น
ตัวอย่างที่ 13 เพศหญิง อายุ 64 ปี เลขานุการชมรมผู้สูงอายุ เทศบาลบางเมืองใหม่ ประธาน อสม. หมู่ 11 ต. บางเมืองใหม่ของสถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติบ้านคลองบางปิ้ง ประธานชุมชนเทศบาลบางเมืองใหม่ สถานะสมรส ปัจจุบันอาศัยอยู่กับสามีและบุตร 3 คน	บ้านไม่ได้เป็นมรดกสำคัญ เพราะบุตรสามารถเลี้ยงชีพเองได้ ส่วนตนเองมีรายได้และเงินออมที่พอจะดำรงชีพได้ ถ้าในอนาคตมีความจำเป็นต้องใช้เงินก็จะกู้เงิน ส่วนในเรื่องของเศรษฐกิจไม่ดีและการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ไม่ได้มีผลกระทบกับตนเองโดยตรง แต่กระทบกับคนรอบข้าง เช่น สามีไม่มีคนจ้างว่าความ บุตรคนโตถูกให้ทำงานที่บ้าน รายได้ลด 50% บุตรคนที่สองบริษัทต้องปิดตัว ส่วนตัวมองว่ารัฐบาลควรมีการทำงานให้ง่ายและรวดเร็วกว่านี้ และชุมชนควรจะให้ความช่วยเหลือกันมากกว่านี้ ความสนใจสินเชื่อ reversed mortgage ถ้ามีความจำเป็นก็เป็นทางเลือกที่น่าสนใจ ทั้งนี้รูปแบบการรับเงินรายงวดและตลอดชีพดีกับผู้สูงอายุและน่าสนใจมากกว่า เพราะให้ความมั่นใจในการดำรงชีพ อย่างไรก็ดี ต้องการให้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการเงินแก่ผู้สูงอายุมากขึ้น

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	แนวคิดและมุมมองในการดำรงชีพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage
ตัวอย่างที่ 14 เพศหญิง อายุ 67 ปี รักษาการประธานชุมชนเฟื่องฟ้า โครงการ 2 และสมาชิกชมรมผู้สูงอายุเขตบางเมือง สถานะหม้าย มีบุตรสาว 2 คน ปัจจุบันอยู่กับบุตรสาวคนเล็ก	บ้านไม่ได้สำคัญในการเป็นมรดก เนื่องจากบุตรสาวคนโตมีบ้านแล้ว และบุตรสาวคนเล็กต้องการอยู่คอนโดมีเนียมมากกว่า ในเรื่องการดำรงชีพ รายได้มีเพียงพอกับค่าใช้จ่าย เนื่องจากมีรายได้จากธุรกิจในครัวเรือน (ทำแพกุ้งและกุ้งแปรรูป) และรับเงินรายเดือนจากบุตร ปัจจุบันกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านเพราะอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพื่อเป็นค่าใช้จ่าย เพราะไม่ได้มีเงินเก็บมากมาย ในช่วงการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ส่งผลกระทบกับบุตรสาวคนโตที่ขายกุ้ง ทำให้รายได้ลดลง ทำให้รายได้ส่วนนี้เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ ส่วนตัวมองว่ารัฐบาลช่วยเหลือประชาชนมาพอสมควรในเรื่องบัตรคนจน แต่ในทางกลับกัน ส่วนชุมชนมองว่ามีเงินมา แต่ไม่ถึงประชาชน ความสนใจในสินเชื่อ reversed mortgage ขึ้นกับความจำเป็นต้องใช้เงินหรือไม่ ซึ่งสินเชื่อนี้คิดว่าเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ดี ผู้สูงอายุจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงโครงการสินเชื่อดี ๆ แบบนี้ สำหรับวิธีการรับเงินคิดว่าแบบรายเดือนดีกว่า แต่อย่างไรก็ตาม แบบกำหนดวงเงินและเบิกเงินเมื่อมีความต้องการใช้จ่ายก็น่าสนใจ และสิ่งสำคัญคือควรจะต้องมีการให้ความรู้เกี่ยวกับสินเชื่อนี้กับผู้สูงอายุมากขึ้น

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	แนวคิดและมุมมองในการดำรงชีพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage
ตัวอย่างที่ 15 เพศหญิง อายุ 64 ปี กรรมการชมรมผู้สูงอายุบางพลีใหญ่ สถานะหม้าย (สามีเสียชีวิต) แต่มีบุตรทั้งสิ้น 3 คน ปัจจุบันอาศัยอยู่กับบุตรคนเล็ก	บ้านเป็นมรดกที่สำคัญ โดยจะยกบ้านให้บุตรคนเล็กที่อาศัยอยู่ด้วยกัน ปัจจุบันมีเงินออมไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ แต่ยังสามารถขอจากบุตรได้ ด้านความคิดเกี่ยวกับการกู้เงิน ปัจจุบันมีภาระหนี้เงินกู้กับสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนอยู่ สำหรับในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำมีผลกระทบทำให้ได้รับรายได้น้อยลง เพราะรายได้จากการรับจ้างในงานเทศกาลต่าง ๆ ไม่มี ด้านความช่วยเหลือจากรัฐ รัฐมีการช่วยเหลือแบบกระจายไปในหลาย ๆ เรื่องมากจนเกินไป ทำให้การช่วยเหลือไม่ชัดเจน สำหรับภาคชุมชน เนื่องจากพื้นที่ที่อยู่อาศัยเป็นชุมชนเมือง ทำให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีน้อยและเป็นไปได้ยาก ในส่วนสินเชื่อ reverse mortgage คิดว่าเป็นสินเชื่อที่ดีสำหรับผู้สูงอายุ แต่มีผู้สูงอายุจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ การให้ธนาคารเข้ามาเป็นผู้ให้บริการจะยุ่งยาก เพราะการกู้เงินจากธนาคารจะมีขั้นตอนมาก ถ้าเปลี่ยนเป็นการให้บริการจากองค์กรภายในชุมชนน่าจะเข้าถึงได้ง่ายกว่า อย่างไรก็ดี ส่วนตัวมีความสนใจ แต่ยังไม่คิดกู้ เพราะมีภาระหนี้อยู่ สำหรับรูปแบบสินเชื่อถ้ามีให้เลือก 2 แบบ จะเลือกแบบรายเดือนและตลอดชีพ แต่แบบวงเงิน line of credit ก็น่าสนใจ เพราะสามารถตั้งวงเงินและไม่เสียดอกเบี้ยเมื่อยังไม่มีการเบิกเงิน

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	แนวคิดและมุมมองในการดำรงชีพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage
ตัวอย่างที่ 16 เพศหญิง อายุ 60 ปี สมาชิกชมรมผู้สูงอายุบางพลีใหญ่ และเปิดร้านขายอาหารตามสั่ง มีสถานะสมรส โดยมีบุตรทั้งสิ้น 2 คน ปัจจุบันอยู่กับบุตรทั้งสองคนและหลาน	บ้านเป็นมรดกที่สำคัญ ปัจจุบันมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ เนื่องจากมีรายได้จากการขายอาหาร รายได้จากการเป็นอาสาสมัคร และเบี้ยผู้สูงอายุ ทั้งนี้ยังไม่คิดจะกู้เงิน เพราะเคยมีภาระหนี้สินมาแล้ว ไม่ต้องการมีอีก และปัจจุบันมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ ในช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำทำให้รายได้ลดลงมาก จาก 4,000 – 5,000 บาทต่อวัน เหลือเพียง 700 บาทต่อวัน ขณะที่มีภาระค่าใช้จ่ายมากมาย ทำให้ตอนนี้มีสภาวะเครียด อยากให้ภาครัฐปรับเพิ่มเบี้ยผู้สูงอายุเพื่อช่วยผู้สูงอายุ ในส่วนสินเชื่อ reverse mortgage เป็นสินเชื่อที่มีประโยชน์กับผู้สูงอายุมาก สำหรับรูปแบบการรับเงินคิดว่าขึ้นกับสถานการณ์ ถ้าในปัจจุบันคิดว่าจะเลือกแบบรายเดือนและตลอดชีพ แต่ถ้าเป็นผู้มีอายุมากขึ้นก็อาจเลือกแบบกำหนดอายุสิ้นสุด ทั้งนี้ ส่วนตัวคิดว่าแบบวงเงิน line of credit ดีที่สุด เพราะผู้กู้ไม่ต้องเสียดอกเบี้ยเมื่อยังไม่มีการเบิกเงินมาใช้จ่าย
ตัวอย่างที่ 17 เพศหญิง อายุ 65 ปี สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สถานะสมรส สามีเป็นผู้ป่วยติดเตียงมาระยะหนึ่ง โดยมีบุตร 2 คน ปัจจุบันอยู่กับสามี บุตรทั้ง 2 คน หลาน 4 คน และลูกเขย	บ้านสำคัญต่อการเป็นมรดกมาก เนื่องจากเป็นที่อยู่อาศัยของคนในบ้าน ปัจจุบันมีรายได้มาจากบัตรประชารัฐ เบี้ยคนชรา เงินรายเดือนจากบุตร และเงินจากโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาล รวมถึงมีเงินออมและการใช้จ่ายอย่างประหยัด จึงคิดว่ามีเงินพอเพียงเพื่อใช้จ่ายในการดำรงชีพ ในส่วนของการกู้เงินคิดว่าไม่กู้ เพราะรายได้จะไม่เพียงพอที่จะไปชำระหนี้ ในส่วนที่เกิดการแพร่ระบาดของโรค COVID-19 และเศรษฐกิจตกต่ำไม่ได้ส่งผลกระทบกับตนเองโดยตรง แต่เกิดผลกระทบกับบุตรที่มีรายได้น้อยลง ทำให้ได้รับเงินลดลงตามไปด้วย ในส่วนสินเชื่อ reverse mortgage เป็นสินเชื่อที่มีประโยชน์กับผู้สูงอายุมาก โดยรูปแบบที่สนใจเลือกคือแบบรายเดือน เพราะค่อย ๆ ใช้เป็นเดือน ๆ ไป ทั้งนี้ควรมีองค์กรที่ให้ความรู้และแนะนำเกี่ยวกับสินเชื่อนี้ นอกจากนั้น

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา	แนวคิดและมุมมองในการดำรงชีพ และความคิดเห็นเกี่ยวกับ reverse mortgage
	เสนอว่าถ้าให้สินเชื่อเป็นรายบุคคลอาจจะเป็น NPL ได้ ดังนั้น ควรให้องค์กรในชุมชนมารองรับและร่วมดูแลผู้ใช้บริการสินเชื่อ น่าจะเป็นทางออกที่ดีขึ้น เพราะมีหลักประกันน่าเชื่อถือกว่า
ตัวอย่างที่ 18 เพศชาย อายุ 58 ปี - ประธานกลุ่มออมทรัพย์ (มีสมาชิกกว่า 1,700 คน) และเครือข่ายบ้านหอมศีล หมู่ 3 - ประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาล ตำบลบางพลีน้อย - ทำธุรกิจซื้อมาขายไป มีสถานะสมรส มีบุตร 2 คน และปัจจุบันอาศัยอยู่กับภรรยา บุตรทั้ง 2 คน หลาน 2 คน และลูกสะใภ้	บ้านเป็นมรดกที่สำคัญมากระดับหนึ่ง ดังนั้น ขณะนี้กลุ่มออมทรัพย์กำลังมีแนวคิดนโยบายซื้อที่ดินทำเป็นหมู่บ้านขายให้กับคนในชุมชน โดยถือโฉนดร่วมกัน สำหรับเงินออมคิดว่ามีพอเพียงกับการดำรงชีพ และเงินออมเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่เก็บไว้ ควรแบ่งเงินอีกส่วนนำไปลงทุน เช่น ซื้อที่ดิน ทองคำ และอื่น ๆ ที่ให้ผลตอบแทนที่ดีกว่าการฝากเงิน ในอนาคตอาจจะกู้ถ้ามีความจำเป็น หรือมีแผนการลงทุนต่าง ๆ เช่น ปลูกบ้าน เป็นต้น ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากสภาวะตกต่ำยังไม่มี แต่จะมีผลกับกลุ่มออมทรัพย์คือ ลูกหนี้ขอชะลอการชำระหนี้ออกไป ซึ่งในปัจจุบันยังยืดหยุ่นช่วยเหลือ แต่ในระยะยาวยังไม่สามารถตอบได้ ในส่วนสินเชื่อ reverse mortgage เป็นสินเชื่อที่น่าสนใจ แต่ตนเองยังไม่เดือดร้อนและไม่จำเป็นจะกู้เงิน และคงไม่กู้เงินเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายของตนเอง เพราะกลัวว่าลูกจะไม่เหลือบ้าน ยกเว้นลูกหลานจะต้องการเงินลงทุนเพื่อประกอบกิจการจะพิจารณาร่วมกันอีกครั้ง อย่างไรก็ดี คิดว่าสินเชื่อนี้สามารถช่วยแก้ปัญหาเรื่องหนี้นอกระบบได้ เพราะผู้สูงอายุจะเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้ยาก ด้านวิธีการรับเงินแบบ line of credit น่าสนใจมากกว่า เพราะผู้กู้จะเริ่มมีภาระดอกเบี้ยเมื่อมีการเบิกเงินออกมาใช้จ่าย สำหรับการรับเงินแบบรายเดือนคิดว่าไม่น่าจำเป็น เพราะด้วยสังคมไทยสามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ ทั้งนี้ สินเชื่อนี้ควรให้องค์กรที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้เพิ่มเติม เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุหรือองค์กรในชุมชนมองว่ากลุ่มออมทรัพย์ที่มีให้กู้เงินได้อยู่แล้ว ดังนั้น จึงไม่ได้มีการหาข้อมูลในรูปแบบอื่น ๆ เพิ่ม

บรรณานุกรม

Andersen, S., Campbell, J. Y., Nielsen, K. M, and Ramadorai, T. 2020. Sources of Inaction in Household Finance: Evidence from the Danish Mortgage Market. American Economic Review, 110(10), 3184-3230.

Acierno, R., Hernandez, M. A., Amstadter, A. B., Resnick, H. S., Steve, K., Muzzy, W., and Kilpatrick, D. G. 2010. Prevalence and correlates of emotional, physical, sexual, and financial abuse and potential neglect in the United States: The National Elder Mistreatment Study. American journal of public health, 100(2), 292–297.

Beach, S., Schulz, R., Degenholtz, H., Castle, N., Rosen, J., Fox, A., and Morycz, R. 2010. Using Audio Computer-Assisted Self-Interviewing and Interactive Voice Response to Measure Elder Mistreatment in Older Adults: Feasibility and Effects on Prevalence Estimates. Journal of official statistics, 26, 507-533.

Campbell, J. Y. 2016. Restoring Rational Choice: The Challenge of Consumer Financial Regulation. American Economic Review, 106(5), 1–30.

Cole, S., Sampson, T. and Zia, B. 2011. Prices or Knowledge? What Drives Demand for Financial Services in Emerging Markets?. The Journal of Finance, 66(6), 1933-1967.

Cai, J., Janvry, D. A., and Sadoulet, E. 2015. Social Networks and the Decision to Insure. American Economic Journal: Applied Economics, 7(2), 81-108.

Chokkanathan, S. and Lee, A. 2005. Elder Mistreatment in Urban India: A Community Based Study. Journal of Elder Abuse & Neglect, 17(2), 45-61.

Davidoff, T., Gerhard, P. and Post, T. 2017. Reverse mortgages: What homeowners (don't) know and how it matters. Journal of Economic Behavior & Organization, 133, 151-171.

Dong, Xinqi, Simon, M., and Gorbien, M. 2007. Elder Abuse and Neglect in an Urban Chinese Population. Journal of Elder Abuse & Neglect, 19, 79-96.

Feinstein, J. S., and Ho, C.-C. 2000. Elderly Asset Management and Health: An Impirical Analysis. Cambridge, National Bureau of Economic Research.

Finke, M., Howe, J., and Huston. S. 2017. Old Age and the Decline in Financial Literacy. Management Science, 63, 213-230.

Fong, Joelle H., Olivia S. Mitchell, and Benedict SK. Koh. 2020. Asset-Rich and Cash-Poor: Which Older Adults Value Reverse Mortgages? Pension Research Council Working Paper. Pension Research Council. The Wharton School, University of Pennsylvania.

Glinskaya, E., Walker, T. and Wanniarachchi, T. 2021. Caring for Thailand's Aging Population. Washington, D.C., World Bank.

Ghesquiere, A. R., McAfee, C. and Burnett, J. 2019. Measures of Financial Capacity: A Review. Gerontologist, 59(2), 109-129.

Gine, X., Karlan, D. and Ngatia, M. 2013. Social networks, financial literacy, and index insurance (English). Washington, DC. World Bank Group.

Gratton, L. and Scott, A. 2016. The 100-Year Life: Living and Working in an Age of Longevity. Bloomsbury Publishing.

Gratton, L. and Scott, A. 2017. The Corporate Implications of Longer Lives. Magazine Spring 2017 Issue Research Feature. MIT Sloan Management Review, March 01, 2017.

Gratton, L. and Scott A. 2017. The 100-year life: living and working in an age of longevity by, London, Oxford, New York, New Delhi, Sydney, Bloomsbury. ISBN978-1-4729-4732-1.

Greene, A. J. 2021. Elder Financial Abuse and Electronic Financial Instruments: Present and Future Considerations for Financial Capacity Assessments. The American Journal of Geriatric Psychiatry, 30(1), 90-106.

Haurin, D., Ma, C., Moulton, S., Schmeiser, M., Seligman, J. and Shi, W. 2016. Spatial Variation in Reverse Mortgages Usage: House Price Dynamics and Consumer Selection. Journal of Real Estate Financial Economics, 53, 392- 417.

Johnson, E., Meier, S., and Toubia, O. 2016. Leaving Money on the Kitchen Table: Exploring Sluggish Mortgage Refinancing Using Administrative Data, Surveys, and Field Experiments. Association for Consumer Research. NA-Advances in Consumer Research, 44, 179-184.

Keys, B. C., Pope, D. G., and Pope, J. C. 2016. Failure to Refinance. Journal of Financial Economics, 122, 482–499.

Kilaberia T. R and Stum, M. S. 2021. Successful Family-Driven Intervention in Elder Family Financial Exploitation: A Case Study. Gerontologist, gnab, 145.

Kim, H., Maurer, R., and Mitchell, O. S. 2021. How Financial Literacy Shapes the Demand for Financial Advice at Older Ages. The Journal of the Economics of Ageing, 20(100329).

Koh, B. S. K. and Mitchell, O. S. 2019. Retirement Preparedness and Financial Literacy in Singapore: How Do the Self-Employed Compare?. Wharton Pension Research Council. Working Paper No. 2019-01.

Koh, B. S. K., Mitchell, O. S. and Rohwedder, S. 2020. Financial knowledge and portfolio complexity in Singapore. The Journal of the Economics of Ageing, 17, 1-11.

Koh, B. S. K., Mitchell, O. S., Fong, J. H. 2021. Trust and retirement preparedness: Evidence from Singapore. Journal of the Economics of Ageing, 18(100283).

Laibson, D. 1997. Golden Eggs and Hyperbolic Discounting. Quarterly Journal of Economics, 112(2), 443-77.

Leviton, R. 2002. Reverse Mortgage Decision-Making. Journal of Aging & Social Policy, 13(4), 1-16.

Li, Ye, Baldassi, M., Johnson, E. and Weber, E. 2013. Complementary Cognitive Capabilities, Economic Decision-Making, and Aging. Psycholo Aging, 28(3), 595–613.

Lichtenberg, P. A., Ficker, L., Rahman-Filipiak, A., Tatro R., Farrell, C., Speir, J. J., et al. 2016. The Lichtenberg Financial Decision Screening Scale (LFDSS): A new tool for assessing financial decision-making and preventing financial exploitation. Journal of Elder Abuse & Neglect, 28(3), 134-51.

Lichtenberg P. A, Gross, E., and Ficker, L. J. 2018. Quantifying Risk of Financial Incapacity and Financial Exploitation in Community-dwelling Older Adults: Utility of a Scoring System for the Lichtenberg Financial Decision-making Rating Scale. Journal of Clinical Gerontology and Geriatrics, 43(3), 266-280.

Lucas, D. 2016. Hacking Reverse Mortgages. Working paper. MIT Golub Center for Finance and Policy.

Lusardi, A., and Mitchell, O. 2011. Financial literacy and retirement planning in the United States. Journal of Pension Economics and Finance, 10(4), 509-525.

Lusardi, A. and Mitchell, O. S., 2014. The economic importance of financial literacy: theory and evidence. Journal of Economic Literature, 52 (1), 5–44.

Mayer, C. and Moulton, S. 2020. The Market for Reverse Mortgages among Older Americans. Pension Research Council. Working Paper Pension Research Council. The Wharton School, University of Pennsylvania.

Michelangeli, V. 2008. Does It Pay to Get a Reverse Mortgage?. Unpublished manuscript, Boston University.

Nakajima, M. And Telyukova, I. 2017. Reverse Mortgage Loans: A Quantitative Analysis. Journal of Finance, 72 (2), 911-950.

Naughton, C., Drennan, J., Lyons I., Lafferty, A., Treacy, M., Phelan, A., O'Loughlin, A., and Delaney, L. 2012. Elder abuse and neglect in Ireland: results from a national prevalence survey. Age Ageing, 41(1), 98-103.

Peterson, J., Burnes, D., Caccamise, P., Mason, A, Henderson C., Wells, M., et al. 2014. Financial Exploitation of Older Adults: A Population-Based Prevalence Study. Journal of general internal medicine, 29(12), 1615-1623.

Payne, B.K. and Strasser, S.M. 2012. Financial exploitation of older persons in adult care settings: comparisons to physical abuse and the justice system's response. Journal of Elder Abuse & Neglect, 24(3), 231-50.

Rebecca, C. C., Lichtenberg, P. A., Hall, L. N., Teresi, J. A., Ocepek-Welikson, K. 2019. Assessment of financial decision making: an informant scale. Journal of Elder Abuse & Neglect, 31(2), 115-128.

Reed, K. 2005. When elders lose their cents: financial abuse of the elderly. Clinics in Geriatric Medicine Journal, 21(2), 365-82.

Reeves, S., and Wysong, J. 2010. Strategies to address financial abuse. Journal of Elder Abuse & Neglect, 22(3-4), 328-34.

Ries, N. M. 2019. Enduring Powers of Attorney and Financial Exploitation of Older People: A Conceptual Analysis and Strategies for Prevention. Journal of Aging & Social Policy, 17, 1-18.

Setterlund D, Tilse C, Wilson J, McCawley A, Rosenman L. 2007. Understanding financial elder abuse in families: the potential of routine activities theory. Ageing Society, 27, 599–614.

Shimizutani, S. and Yamada, H. 2020. Financial literacy of middle-aged and older Individuals: Comparison of Japan and the United States. The Journal of the Economics of Ageing, 16(C).

The MetLife Mature Market Institute, the National Committee for the Prevention of Elder Abuse, and the Center for Gerontology at Virginia Polytechnic Institute and State University. 2011. Crimes of Occasion, Desperation, and Predation against America's Elders.

Tilse, C., Setterlund, D., Wilson, J. and Rosenman, L. 2007b. Managing the Financial Assets of Older People: Balancing Independence and Protection, British, Journal of Social Work, 37, 565–572.

Tilse, C., Setterlund, D., Wilson, J. and Rosenman, L. 2005a. Minding the money: A growing issue for informal carers. Ageing and Society, 25, 215–27.

Tilse, C., Setterlund, D., Wilson, J. and Rosenman, L. 2005b. Older people's assets: a contested site. Aust J Ageing, 24 (S): S51–S56.

Venti, S. F. and Wise, D. A. 2004. Aging and housing equity: another look. Perspectives on the Economics of Aging. University of Chicago Press, 127-180.

Warshawsky, M. J. 2017. Retire on the House: The Possible Use of Reverse Mortgages to Enhance Retirement Security. Working Paper, Mercatus Center at George Mason University, Arlington, VA.

Wilson, J., Tilse, C., Chui W. H., Setterlund, D., Chan, H., and Woo, J. 2013. Chapter 5 Elder Financial Asset Management. Aging in Hong Kong A Comparative Perspective. Springer New York Heidelberg Dordrecht London, 93-114.

กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2561. มาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่อง สังคมสูงอายุ 6 Sustainable 4 Change (ฉบับปรับปรุง). การรับฟังความคิดเห็น “ระเบียบวาระแห่งชาติ : สังคมสูงอายุ”. Thailand Social Expo 2018 วันที่ 3 สิงหาคม 2561.

คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ วันศุกร์ที่ 12 กันยายน 2557. สืบค้นจาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2557/E/180/1.PDF. (หน้า 4-6)

จงจิตต์ ฤทธิรงค์ และคณะ. (2560). ปัญหาและความเสี่ยงในการถูกละเมิดสิทธิและประเมินสถานการณ์เพื่อพิทักษ์สิทธิของผู้สูงอายุ. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

เดชา สังขวรรณ, ภาวนา พัฒนศรี, ณัฏฐพัชร สโรบล, เอกจิตรา คำมีศรีสุข, และ ธนิกานต์ ศักดาพร. 2559. การเข้าถึงและความพึงพอใจต่อบริการตามสิทธิผู้สูงอายุตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553. ได้รับการสนับสนุนจากกรมกิจการผู้สูงอายุ.

แนะทางแก้ผู้สูงอายุถูกหลอกง่าย. 2559. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/lifestyle/news_126637. (วันที่ค้นข้อมูล 9 เมษายน 2563).

ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง โดนทำร้าย โกงทรัพย์สิน เร่งออกกฎหมายคุ้มครองสิทธิ. 2561. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก https://www.hfocus.org/content/2018/09/16314. (วันที่ค้นข้อมูล 9 เมษายน 2563).

ทำไม??? ชอบหลอกชนชรา. 2561. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก https://www.thaipost.net/main/detail/14457. (วันที่ค้นข้อมูล 9 เมษายน 2563).

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552. สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/th/laws/1/28/766.

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 (ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2553). สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/th/laws/2/10/785.

ผุดคาถาวิเศษ 3 ข้อกันผู้สูงอายุจากกลุ่มมิจฉาชีพ. 2562. ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก https://www.innnews.co.th/regional-news/news_409949. (วันที่ค้นข้อมูล 9 เมษายน 2563).

เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เชอร์เรอร์, นิวัฒน์ วงศ์ใหญ่ และเบญจมาส เจริญสุขพลอย พล. (2557). รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงข่ายการคุ้มครองทางสังคม: การสร้างภูมิคุ้มกันภัยทางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท Golden time Printing จำกัด.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. สืบค้นจาก https://cdc.parliament.go.th/draftconstitution2/more_news.php?cid=87. (หน้า 13, 18).

สันติ ถิรพัฒน์ และดลชัย ละออนวล. 2563. โครงการการเข้าถึงการประกันภัยข้าวนาปี สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สันติ ถิรพัฒน์. 2564. โครงการศึกษาการใช้ที่อยู่อาศัยเพื่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

สันติ ถิรพัฒน์. 2564. โครงการไดอารี่ผู้สูงอายุไทย: โครงการนำร่อง. สนับสนุนโดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

สันติ ถิรพัฒน์ และสุภารัตน์ ตันทนงศักดิ์กุล. 2560. โครงการสินเชื่อ Reverse Mortgage สำหรับผู้สูงอายุไทย. ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุไทย.

สันติ ถิรพัฒน์ และคณะ 2563. โครงการการจัดการทรัพย์สินทางเลือกสำหรับผู้สูงอายุไทย: ภายใต้แผนงานวิจัยการศึกษาการจัดการทรัพย์สินสำหรับผู้สูงอายุไทย ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

สุภารัตน์ ตันทนงศักดิ์กุล, สันติ ถิรพัฒน์ และคณะ. 2563. การเข้าถึงสินเชื่อ Reverse Mortgage ของผู้สูงอายุไทย: ภายใต้แผนงานวิจัยการศึกษาการจัดการทรัพย์สินสำหรับผู้สูงอายุไทย. ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

สสส. เผยผลสำรวจ ปี 60 ผงะ! พบผู้สูงอายุกว่า 700 คนถูกหลอกจากสื่อดิจิทัล. 2561. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก https://www.springnews.co.th/thailand/246925. (วันที่ค้นข้อมูล 9 เมษายน 2563).

สูงวัยเสี่ยงถูกละเมิด' สูง อายุ 60-69 ปี เสี่ยงถูกฉ้อโกงที่สุด. 2562. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/lifestyle/news_1359638. (วันที่ค้นข้อมูล 9 เมษายน 2563).

ศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์. 2557. การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของประเทศภายใต้กรอบพันธกรณีองค์การสหประชาชาติ: แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ (The Madrid International Plan of Action on Ageing: MIPAA). สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

ศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์. 2557. การส่งเสริมการใช้มาตรฐานการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับพื้นที่. สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพเด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

อาวุโสเล่นโซเชียลฯ ป้องกันเสี่ยง เลี่ยงมิจฉาชีพ. 2561. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก https://www.posttoday.com/life/healthy/551718. (วันที่ค้นข้อมูล 9 เมษายน 2563).

อ้างอิงท้ายเรื่อง

[1] อ้างอิงจาก Feinstein and Ho (2000) ที่ศึกษาผลกระทบของสุขภาพต่อการจัดการสินทรัพย์ของผู้สูงอายุ

[2] Guido, Amatulli, and Sestino (2020)

[3] อ้างอิงจาก Feinstein and Ho (2000)

[4] อ้างอิงจาก Gratton and Scott (2017)

[5] Peterson et al. (2014)

[6] Reed (2005)

[7] Greene (2021)

[8] Acierno, et al. (2010)

[9] Naughton et al. (2012)

[10] Chokkanathan and Lee (2005) และ Dong et al. (2007) ตามลำดับ

[11] สปริงนิวส์ออนไลน์ (27 มิ.ย. 2561)

[12] innews (4 มิ.ย. 2562)

[13] เดลินิวออนไลน์ (5 ก.พ. 2560)

[14] เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เชอร์เรอร์ และคณะ (2557)

[15] เดชา สังขวรรณ และคณะ (2559)

[16] จงจิตต์ ฤทธ์รงค์ และคณะ (2560)

[17] The MetLife Mature Market Institute (2009)

[18] Greene (2021)

[19] The MetLife Mature Market Institute (2009)

[20] Lusardi and Mitchell (2011) และ Lusardi and Mitchell (2014)

[21] Koh and Mitchell (2019)

[22] Koh, Mitchell, and Rohwedder (2020)

[23] Koh, Mitchell, and Fong (2021)

[24] Kim, Maurer, and Mitchell (2021)

[25] Tilse et al. (2005)

[26] Wilson et al. (2013)

[27] Tilse et al. (2007b)

[28] Setterlund et al. (2007)

[29] Reed (2005)

[30] Lichenberg et al. (2016)

[31] Lichtenberg and Ficker (2018)

[32] Rebecca et al. (2018)

[33] Ghesquiere et al. (2019)

[34] Beach et al. (2010)

[35] เช่น Reeves and Wysong (2010)

[36] Kilaberia and Stum (2021)

[37] Payne and Strasser (2012)

[38] Ries (2019)

[39] Glinskaya and Wanniarachchi (2021)

[40] จากชุดคำถาม “Big Three” financial literacy questions ของ Lusardi and Mitchell ใน Lusardi and Mitchell (2011)

[41] เช่น ผลการศึกษาของ Shimizutani and Yamada (2020) และ Koh, Mitchell, and Rohwedder (2020) เป็นต้น

[42] พัฒนาการทดสอบ 3 ข้อ จาก Frederick (2005)

[43] ข้อค้นพบนี้ขัดแย้งกับการศึกษาในบางแห่ง เช่น Finke, Howe, and Huston (2017)

[44] แต่ในรายละเอียดพบว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ผู้สูงอายุจะปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือจากคู่สมรสค่อนข้างต่ำ เพียง 31.90% แต่มีการพึ่งพาลูกหลานเป็นสัดส่วนที่สูงถึง 51.53% แตกต่างจากจังหวัดพะเยาและจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีการปรึกษาคู่สมรสเป็นสัดส่วนสูงถึง 59.86% และ 57.37% ตามลำดับ

[45] Wilson et al. (2013)

[46] กำหนดสูตรการวิเคราะห์ดังนี้ $\Pr ob(Y_i = 1) = \frac{e^{-\left(\beta_0 + \sum_j \beta_j X_{ij} + \varepsilon_i\right)}}{1 + e^{-\left(\beta_0 + \sum_j \beta_j X_{ij} + \varepsilon_i\right)}}$

โดยกำหนดให้ตัวแปรตาม Y_i เป็นตัวแปรหุ่น (dummy variable) ที่มีค่าเท่ากับ 1 หากผู้สูงอายุ i มีความต้องการในเรื่องการจัดการทรัพย์สิน, และ 0 ถ้าไม่มีความต้องการในเรื่องการจัดการทรัพย์สิน และ X_i คือตัวแปรอิสระที่เป็นปัจจัยกำหนดความต้องการในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ได้แก่ลักษณะทั่วไป รายได้และภาระค่าใช้จ่าย ความรู้ทางการเงิน ความสามารถของกระบวนการคิด เครือข่ายทางสังคม และทัศนะการดำรงชีวิต ค่า β_i คือสัมประสิทธิ์ และค่า E_i คือ error term

[47] Kim, Mauerer, and Mitchell (2021)

[48] Koh, Mitchell, and Fong (2021)

[49] Venti and Wise (2004)

[50] ตามแนวคิดของ Laibson (1997)

[51] Michelangeli (2008)

[52] เช่น Davidoff (2015) พบว่าสินเชื่อไม่แพงเกินไป แต่ผลการศึกษาขัดแย้งกับ Lucus (2016) เป็นต้น ข้อขัดแย้งนี้เกิดจากการประเมินความคุ้มค่าของสินเชื่อขึ้นอยู่กับตัวแบบและสมมุติฐานต่าง ๆ

[53] Warshawsky (2017)

[54] Nakajima and Telyukova (2017)

[55] Campbell (2016)

[56] Davidoff et al. (2017)

[57] Fong et al., (2020)

[58] Campbell (2006)

[59] Johnson et al. (2016) Keys et al. (2016) และ Anderson et al. (2020)

[60] Li et al. (2013)

[61] Levition (2002)

[62] Haurin, Loibl, and Moulton (2019)

[63] Mayer and Mouton (2020)

[64] สินเชื่อเพื่อผู้สูงอายุโดยมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักประกัน เป็นนิยามตามประกาศของธนาคารแห่งประเทศไทย (2560) ส่วนธนาคารออมสินใช้คำว่า สินเชื่อที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ แต่การศึกษาจะใช้คำว่า สินเชื่อ reverse mortgage เพื่อความกระชับ

[65] สันติ ถิรพัฒน์ และ สุภารัตน์ ตันทนงศักดิ์กุล (2561)

[66] สุภารัตน์ ตันทนงศักดิ์กุล สันติ ถิรพัฒน์ และ สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล (2563)

[67] สันติ ถิรพัฒน์ และคณะ (2563)

[68] คำถาม 3 ข้อของ Lusardi and Mitchell (2011) เกี่ยวกับการคิดดอกเบี้ยทบต้น การเปลี่ยนแปลงค่าเงินตามเวลา และความเข้าใจเรื่องเงินเฟ้อ

[69] ใช้การทดสอบ 3 ข้อ ประยุกต์จาก Frederick (2005)

[70] เช่น Campbell (2016); Cole et al. (2011); Gine et al. (2013) และ Cai et al. (2015)

[71] กำหนดสูตรการวิเคราะห์ดังนี้ $\Pr ob(Y_i = 1) = \frac{e^{-\left(\beta_0 + \sum_j \beta_j X_{ij} + \varepsilon_i\right)}}{1 + e^{-\left(\beta_0 + \sum_j \beta_j X_{ij} + \varepsilon_i\right)}}$

โดยตัวแปรตาม Y_i คือ ตัวแปรหุ่น (dummy variable) มีค่าเท่ากับ 1 ถ้าผู้สูงอายุ i มีความต้องการหรือสนใจจะใช้สินเชื่อ, และ 0 ไม่มีความต้องการ ส่วน X_i คือ ตัวแปรอิสระที่เป็นปัจจัยกำหนดความต้องการในการใช้สินเชื่อ ค่า β_i คือสัมประสิทธิ์ และ E_i คือ error term ในการวิเคราะห์มีการควบคุม fixed effect ของจังหวัด ทั้งนี้ จากข้อมูลที่สำรวจ มีผู้สูงอายุที่มีความต้องการใช้สินเชื่อหากมีความจำเป็นในการดำรงชีพ ($Y_i = 1$) จำนวน 133 ตัวอย่าง คิดเป็น 18% และไม่มีความต้องการหรือสนใจใช้สินเชื่อ ($Y_i = 0$) จำนวน 617 ตัวอย่าง ตัวแปรอิสระ X_i คือปัจจัยที่กำหนดความต้องการในการใช้สินเชื่อ ได้แก่ ลักษณะทั่วไป รายได้และภาระค่าใช้จ่าย ความรู้ทางการเงิน ความสามารถของกระบวนการคิด และทุนทางสังคม

[72] Lusardi (2012)

[73] Koh et al. (2020)

[74] Davidoff, Gerhard, and Post (2017)

[75] สันติ ถิรพัฒน์. (2564). โครงการศึกษาการใช้ที่อยู่อาศัยเพื่อการดำรงชีพของผู้สูงอายุ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

[76] สุภารัตน์ ตันทนงศักดิ์กุล สันติ ถิรพัฒน์ และคณะ. (2563). การเข้าถึงสินเชื่อ Reverse Mortgage ของผู้สูงอายุไทย. ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยโดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

[77] Glinskaya and Wanniarachchi (2021)

[78] ดูการศึกษา สันติ ถิรพัฒน์ (2564)

[79] ศิริวรรณ อรุณทิพยไพฑูรย์. (2557)

[80] ดูเพิ่มเติมใน แผนการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ ผลการดำเนินงาน และรายงานประจำปี ของ กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เว็บไซต์ https://www.dop.go.th/th

[81] ดูเพิ่มเติมใน http://www.dop.go.th/th/benefits/3/765